

Szakács Ildikó Réka: Bevezetés a politikatudomány forrásainak
tanulmányozásába

tankönyv és feladatgyűjtemény

Szeged, 2024.

1.	A kutatási tevékenység lépései	4
1.1.	A téma kiválasztása	4
1.2.	A kutatási tevékenységet megelőző teendők	6
1.3.	A másodlagos források	7
1.3.1.	A szakirodalom gyűjtése:	7
1.3.2.	A szakirodalom szűrése és feldolgozása:	7
1.3.3.	A másodlagos források típusai	8
1.4.	Primer adatgyűjtés, adatgenerálás	11
1.4.1.	A kérdőív:	11
1.4.2.	Az interjú	13
1.4.3.	Egyszerű megfigyelés	15
1.4.4.	A kísérlet	15
1.5.	A dolgozat első változatának megírása és a konzulens újbóli felkeresése	16
1.6.	A dolgozat véglegesítése	16
1.7.	A dolgozat szóbeli bemutatása	16
1.8.	Az idézés szabályai	17
1.8.1.	Belső hivatkozás:	17
1.8.2.	Lábjegyzetes hivatkozás – általános szabályok	18
1.9.	Lábjegyzetes hivatkozás formái	19
1.9.1.	Első hivatkozás:	19
1.9.2.	A második hivatkozástól:	19
1.10.	Irodalomjegyzék:	23
1.10.1.	Saját mű:	23
1.10.2.	Szerkesztett mű:	23
1.10.3.	Szakmai folyóiratban megjelenő tanulmány:	23
1.10.4.	Internetes forrás	24
1.11.	Formázás	25
1.11.1.	Törzsszöveg és lábjegyzet:	25
1.11.2.	„Kellékek”:	25
1.11.3.	Nyelvhelyességi hibák:	25
1.11.4.	Tartalomjegyzék:	25
2.	Módszerek a gyakorlatban	27
2.1.	Kumin Ferenc: Gondolatok média és politikai kommunikáció kölcsönhatásáról	27
2.2.	Kéri László: Média, politika, pártok	33
2.3.	Fricz Tamás: Régi elit az új demokráciában	37
2.4.	Ilonszki Gabriella: Számít-e az elit folytonossága?	43
3.	A gyakorlatok megoldásai	47
3.1.	Kéri László: Média, politika, pártok	47
3.2.	Ilonszki Gabriella: Számít-e az elit folytonossága?	51
3.3.	Összehasonlítás (Kumin Ferenc és Kéri László)	55

3.4. Összehasonlítás (Fricz Tamás és Ilonszki Gabriella)	57
1. számú melléklet.....	59
4. Irodalomjegyzék.....	62

1. A kutatási tevékenység lépései

1.1. A téma kiválasztása

Évfolyamdolgozat, szakdolgozat, tudományos diákköri dolgozat írásakor először témát kell választani. Célszerű olyan területtel foglalkozni, mely valóban érdekli a dolgozat íróját. Azt eldönteni, kit, milyen terület érdekel nem is olyan nehéz. Kiindulópontként kétféle megközelítés lehetséges:

1. Olyan terület, illetve ezen belül részterület kutatására vállalkozunk, amellyel kevesen foglalkoznak.
2. Olyan témakör vizsgálatába kezdünk, amely „lerágott csontnak” számít.

Ahogy Török Gábor megfogalmazta: „*Egyetemi professzorom bölcs tanácsa szerint két dolgot tehet az okos fiatal kutató: vagy olyan helyet, kutatási területet keres magának, ahol senki sem jár, vagy rögtön a legforgalmasabb terepre merészkedik. Az első előnye, hogy nyugalmas, békés munkára ad lehetőséget, és a szorgos kutatási évek után a téma kizárólagos szakértőjévé tesz, míg a második, azáltal hogy az ifjonc beleavatkozik a »nagyok« dolgába, egy csapásra az érdeklődés középpontjába helyezheti a zöldfülű kutatót.*”¹

A téma kiválasztására hatással van az akadémiai klasszifikáció (I.), melyen nem változtathatunk. Tanulmányaink megkezdésével a priori², mely tudományterületen, illetve ezen belül mely tudományágon belül tevékenykedünk. Korábban a következő tudományterületeket különböztettük meg³:

1. természettudományok,
2. műszaki tudományok,
3. orvostudományok,
4. agrártudományok
5. társadalomtudományok,
6. bölcsészettudományok,
7. művészetek,
8. hittudomány.

A társadalomtudományokon belül a következő tudományágak léteztek:

1. gazdálkodás- és szervezéstudományok,
2. közgazdaságtudományok,
3. állam- és jogtudományok,
4. szociológiai tudományok,
5. politikatudományok,
6. hadtudományok,
7. multidiszciplináris társadalomtudományok.

A tudományági besorolás módosítását a Magyar Tudományos Akadémia 2016-ban fejezte be.⁴ Ennek megfelelően ma már megkülönböztetünk tudományterületeket, tudomány-részterületeket és tudományágakat. Utóbbi két kategória között olykor „átfedések” is vannak. Az új besorolás alapján a számunkra legfontosabb tudomány-terület a humán- és társadalomtudományok. Ezen belül a következő tudomány-részterületeket különböztetjük meg:

1. nyelv- és irodalomtudományok,
2. filozófia és történettudományok,
3. gazdaság- és jogtudományok.

A gazdaság- és jogtudományok tudomány-részterületen belül a következő tudományágakat különböztetjük meg:

1. állam- és jogtudomány,

¹ TÖRÖK GÁBOR: *A politikai napirend*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 9. p.

² Kant-i értelemben. KANT, IMMANUEL: *A tiszta és kritikája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 28-29. pp.

³ 169/2000. (IX. 29.) Kormányrendelet az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak felsorolásáról (hatályon kívül). Letölthető: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/03mell2_tudagak_kormrend.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 5.)

⁴ Ennek okairól L. MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HÍREI (Intézményi hírek, 2016. szeptember 12.): *Ki hová tartozik? Elkészült az új tudományági besorolás*. A Magyar Tudományos Akadémia hivatalos elektronikus oldala. Letölthető: https://mta.hu/mta_hirei/ki-hova-tartozik-elkeszult-az-uj-tudomanyagi-besorolas-106818 (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 5.)

2. gazdaságtudomány,
3. szociológia,
4. hadtudomány,
5. nemzetközi és fejlődés-tanulmányok,
6. politikatudomány,
7. regionális tudományok.

Szintén hathatnak a témaválasztásunkra a politikatudományon belüli kutatási területek (II.). „*A politikatudomány új kézikönyve*” kilenc lehetőséget „kínál fel” a választásra:

1. Politikatudomány: a tudományág maga
2. A politikai intézmények
3. Politikai viselkedés
4. Összehasonlító politikatudomány
5. A nemzetközi kapcsolatok
6. Politikaelmélet
7. Közpolitika és közigazgatás
8. Politikai gazdaságtan
9. Politikai módszertan⁵

A harmadik tényező mely befolyásolja témaválasztásunkat a cél (III.), vagyis mit kívánunk elérni kutatási tevékenységünkkel. Célunk lehet ugyanis:⁶

1. Leírás, vagyis események, történések, folyamatok bemutatása.

Foglalkozhatunk egy konkrét eseménnyel: például a Tour de France⁷ első szakaszán történekkkel: az adott szakaszon mennyi néző volt, hogyan viselkedtek, voltak-e transzparensiek, ezek között voltak-e politikát érintő jelszavak, mondatok.

Vizsgálhatjuk azt is, hogy a Tour de France három hete alatt hogyan jelentek meg az előbbi tényezők.

Ahogy azt is vizsgálhatjuk, hogy 1903 óta fedezhetünk-e fel visszatérő tényezőket az adott évi versenyeken: állapíthatunk-e meg egyfajta tendenciát, ami csak és kizárólag ehhez a sporteseményhez köthető.

2. Magyarázat, vagyis ok-okozati összefüggések feltárására is törekedhetünk, vizsgálva azt, miért következett be az adott esemény, történés vagy folyamat.
3. Javaslat tétele: vagyis ötletet adhatunk egy probléma megoldására. Ez jelentheti azt, hogy kutatási tevékenységünk során olyan további kérdések merülnek fel, melyeket nem kívánunk, tudunk vizsgálni, mert nem célunk ezek kutatása.⁸ Jelentheti azt is, hogy vizsgálódásunk során, a hipotéziseink megválaszolását követően további kutatási tevékenységet, terveket vázolunk fel, új irányt is adva elemzésünknek. Végül jelentheti azt is, hogy egy konkrét probléma megoldására konkrét cselekvést ajánlunk.

A fentebb ismertetett három cél gyakran együtt jár, vagyis nemcsak leírunk egy adott eseményt, hanem vizsgáljuk bekövetkeztenek okát és azt is, amennyiben vitás kérdéstről van szó, hogyan oldható meg az adott probléma.

Kutatási tevékenységünkre hatással van még az előzetes kutatás (4) is, ami szintén a célok közé tartozik. Ekkor megismerkedünk a témához kötődő fogalmakkal, elméletekkel, szerzőkkel, a vitás részterületekkel, a nyitott kérdésekkel.⁹ Bár a hallgatók ritkán vállalkoznak erre, azért célszerű rászánniuk magukat, mert az előzetes kutatás segítségével még időben rájöhetnek arra, valóban érdekli-e őket a kiválasztott téma, vagy inkább az eredeti szándékot elvetve, más téma vizsgálatára vállalkoznak.

Célunk lehet a kutatási módszerek gyakorlása (5) is. Ebben az esetben nem végzünk tényleges kutatást, hanem szó szerint gyakoroljuk az elméletben már megismert módszereket: kérdőívet állítunk össze, elkészítjük egy félig strukturált interjú vázlatát, vagy próbatanulmányt írunk.¹⁰

A téma kiválasztását befolyásoló tényezők közül fontos még megemlíteni a „morális, erkölcsi” elemet is, vagyis azt, kutatási tevékenységünkkel milyen formában járunk hozzá az emberi tudáshoz. (V.) Ennek két fő változatát különböztethetjük meg:

⁵ GOODIN, ROBERT E. – KLINGEMANN, HANS-DIETER (szerk.): *A politikatudomány új kézikönyve*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003.

⁶ MAJOROS PÁL: *A kutatómódszertan alapjai*. Perfekt Kiadó. Budapest, 2004. 18. p.

⁷ A Tour de France a világ legnagyobb és legjelentősebb kerékpáros körversenye. További részletek L. *Képeken az első Tour de France*. Múltkor, történelmi magazin. (2015. július 1.) Letölthető: <https://mult-kor.hu/kepeken-az-első-tour-de-france-20150701?pIdx=1> (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 7.) és a Tour de France hivatalos elektronikus oldala: <https://www.letour.fr/en/> (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 7.)

⁸ Ugyanakkor ezeket célszerű leírni dolgozatunkban.

⁹ Az előzetes kutatás valójában azt jelenti, hogy a témához kapcsolódóan nagyon sokat olvasunk, szakirodalmat.

¹⁰ MAJOROS 2004, 17-18. pp.

1. Tisztán elméleti kutatás: ebben az esetben a témához kapcsolódó elméletek, fogalmak, szakmai viták áttekintése történik. Ebben az esetben általában leíró jellegű dolgozat születik. A tisztán elméleti kutatás esetében gondot okozhat a fentebb már ismertetett „lerágott csont” esete.

2. Alkalmazott kutatás: ebben a változatban egyesül legtisztábban a leírás, a magyarázat és a javaslat-tétel. Ekkor nemcsak leírunk bizonyos folyamatokat, hanem megpróbáljuk feltárni az ok-okozati összefüggéseket, esetleg (inkább szakdolgozatoknál) érvelünk a létező elméletek és gyakorlatok ellen, illetve mellett.¹¹

Végül témaválasztásunkat befolyásolhatja kutatási szemléletünk (VI.) is: milyen formában kívánjuk témánkat kifejteni. Választhatjuk az esettanulmány módszerét, amikor egy konkrét szervezetet, eseményt vizsgálunk oly módon, hogy a szervezet működését, az esemény bekövetkeztét befolyásoló tényezők mélyelemzését végezzük el. A másik lehetőség, hogy tanulmányt írunk, általában a jelen egy konkrét helyzetére reagálva.¹² A tanulmányokon belül a következő főbb típusokat különböztetjük meg¹³:

1. Ismertetés: általános jellegű, ugyanakkor a főbb elemeket tartalmazó bemutatása egy tudományterületnek, egy tudomány rész-területnek, vagy ezeken belüli szakmai vitáknak, esetleg kutatási eredményeknek.¹⁴
2. Elemző-értékelő ismertetés: ebben a formában már megjelenik a szerző szakmai álláspontja is.¹⁵
3. Vita: olyan típusú tudományos közlemény, melyben egy szerző más kutató(k) szakmai teljesítményére reagál.¹⁶
4. Kivonat: egy-egy szekunder forrás (kézikönyv, monográfia, szakmai folyóiratban megjelent cikk stb.) bemutatás. Egyfajta vázlat, mely különösen hasznos egy hosszabb időtartamú kutatás esetében.¹⁷
5. Cikk: mindig szakmai, tudományos folyóiratban jelenik meg. A szerző - általában - kutatási tevékenysége legfrissebb eredményeiről számol be.¹⁸

1.2. A kutatási tevékenységet megelőző teendők

A téma kiválasztását követően, a kutatási tevékenységet megelőzően, három feladatot kell még teljesítenünk. Először kutatási koncepciót írunk, melyben mindenképpen rögzítjük, mi a témánk, miért választottuk azt, milyen kérdésekre keressük a válaszokat, vagyis melyek lesznek a hipotéziseink, milyen elméleti, szakirodalmi háttér áll rendelkezésünkre, milyen módszer(eke)t kívánunk alkalmazni. A kutatási koncepció ne legyen túl nagy terjedelmű: azért célszerű megírni, mert segítségével komplexen ráláthatunk az előttünk álló kutatási tevékenységre (1). A konzulensünknek megmutatva könnyebben segíthet nekünk, mi az, amit még vizsgálnunk kellene, vannak-e olyan tényezők, melyek elemzése felesleges (2). Végül a kutatási koncepció könnyen átalakítható dolgozatunk bevezető fejezetévé (3), mivel ez egy összefoglaló, ugyanakkor általános jellegű szöveg.¹⁹

Második teendőnk a kutatási terv elkészítése. Ebben az esetben a kutatási terv hétről-hétre lebontva tartalmazza azt, mennyi időt szánunk kutatási tevékenységünk adott elemére.

Harmadik teendőnk a konzulens kiválasztása és felkeresése. A konzulens lesz az az oktató, aki végigkísér bennünket kutatási tevékenységünk során: segít, és egyben értékeli is munkánkat. A konzulenssel kapcsolatban „kétféle megközelítés” létezik:

1. Tisztában vagyunk a bennünket érdeklő témával, kérdések is megfogalmazódtak már bennünk, melyeket vizsgálni szeretnénk. Ugyanakkor bizonytalanok vagyunk abban, mennyire releváns, esetleg aktuális, esetleg érdekes a téma, és a konzulens vállalja-e, hogy segít nekünk. Ez a „megközelítés” általában akkor fordul elő, ha egy hallgató nem végez előzetes kutatást.

2. Elvégeztük az előzetes kutatást, biztosak vagyunk abban, mivel szeretnénk foglalkozni, milyen kérdésekre keressük a válaszokat. Megírtuk a kutatási koncepciónkat és emiatt is tudatosan igyekszünk témavezetőt választani.

¹¹ MAJOROS 2004, 20-21. pp.

¹² MAJOROS 2004, 19. p.

¹³ További változatok is vannak, de tanulmányaik során a fentebb felsoroltakkal fognak találkozni.

¹⁴ L. HASKÓ KATALIN: *A francia politikatudományról*. Politikatudományi Szemle. 2005/1. 177-192. pp.

¹⁵ L. SZÜCS ANITA: *Locke relevanciája napjaink nemzetközi rendszerének értelmezésében – A liberális világállam megvalósulásának lehetősége*. Politikatudományi Szemle. 2013/2. 93-114. pp.

¹⁶ L. PACZOLAY PÉTER: *Prezidenciális vagy parlamentáris demokrácia – választhat-e Közép-Európa?* Politikatudományi Szemle. 1992/2. 167-176. pp.

¹⁷ Későbbi fejezetekben konkrétan is láthatunk majd erre példát.

¹⁸ MAJOROS 2004, 21. p.

¹⁹ MAJOROS 2004, 32-33. pp.

Bármely „megközelítésről” legyen szó a konzulens nemcsak azért fontos, mert „kötelező elem”, hanem azért is, mert kutatási tevékenységünk kezdetén nemcsak tanácsokat és ötleteket ad arra vonatkozóan, hogyan lenne célszerű egy témakört vizsgálni²⁰, hanem „induló szakirodalmakat” is ad.²¹

1.3. A másodlagos források.

1.3.1. A szakirodalom gyűjtése:²²

Abban az esetben, ha a végeztünk előzetes kutatást, a másodlagos, szekunder források gyűjtése már sokkal könnyebb lesz. Ebben az esetben elsősorban a témánkhoz kötődő szakirodalmat gyűjtjük össze, vagyis irodalomjegyzéket készítünk. A bibliográfia összeállításának négy klasszikus módszere van:

1. Könyvtári katalógus alapján: ahogy nevében is „rejlík” ebben az esetben a könyvtárak katalógusában keresünk. Ma már elektronikus módon tudunk rátalálni a releváns forrásokra, akár úgy, hogy témakörökre, címszavakra, akár úgy, hogy szerzőkre keresünk rá. Célszerű nemcsak közvetlen, hanem kapcsolódó címszavakra is rákeresni.

2. Irodalomkövetés: irodalomkövetésnél a már rendelkezésünkre álló könyvek irodalomjegyzékét olvassuk át. Kiinduló művek lehetnek a konzulens által javasolt források. Ennek a módszernek előnye, hogy a szakirodalmak irodalomjegyzékeiből kiderül, melyek az ún. alpművek. Alpművek azok a források, melyekre sokan hivatkoznak, ezért valószínűleg megbízható, fontos források, így célszerű felvennünk a saját listánkra is. Ennek a módszernek az a hátránya, hogy időben visszafelé haladunk, vagyis egy 2024-ben megjelent munkának az irodalomjegyzékében a legfrissebb források 2023-as megjelenésűek, egy 2023-ban 2022-esek, és így tovább. Éppen ezért célszerű azt is figyelni, van-e újabb, akár átdolgozott kiadása egy adott munkának.

3. Szakmai folyóiratok: az irodalomkövetés hátrányát ellensúlyozhatja, ha áttekintjük a témánkhoz kapcsolódó szakmai folyóiratok legutolsó évfolyamait. Amennyiben nem történeti típusú, nagyobb időtartamot átfogó, általánosabb jellegű kutatást végzünk, elegendő lehet az utolsó három-négy évfolyam áttanulmányozása.²³ Így megtalálhatjuk azokat a cikkeket, melyek a témához kapcsolódó legfrissebb kutatási eredményeket tartalmazzák. Ennek a módszernek a hátránya, hogy nem feltétlenül zajlott még le egy adott témakör kapcsán a szakmai vita. Felmerülhet, megbízható-e az adott cikk. E kérdés megválaszolását segítik a különböző nyilvántartások. Itt annyit jegyeznénk meg kiindulópontként, hogy a témavezető ajánlásából, valamint magának a szakmai folyóiratnak az impresszumából az esetek többségében kiderül, milyen típusú, mennyire megbízható forrásmunkát tartunk a kezünkben.²⁴

4. Szerzőkövetés módszere: a témák többségének vannak meghatározó szerzői. Ők azok a kutatók, tudósok, akik akár több évtizede is foglalkoznak már egy témával, ezért érdemes az ő munkásságukat áttekinteni. Amennyiben a témánkhoz tartozó alpműveket elolvassuk, megnézzük ezek irodalomjegyzékét, látni fogjuk, kik ezek a szerzők. „Meghatározásukban” témavezetőnk szintén segítségünkre lehet.

1.3.2. A szakirodalom szűrése és feldolgozása:

Amennyiben jól dolgoztunk számos könyv áll rendelkezésünkre. Előfordulhat, hogy túl sok a forrásunk, vagyis szükség van szűrésre. Ebben az esetben kétféle módszert alkalmazhatunk, nagyon fontos azonban, hogy az elsőnél ne álljunk meg, mivel az csak egyfajta iránymutatást jelent.

1.3.2.1. Külső szűrés:

Külső szűréssel gyakorlatilag csak megnézzük, mit tartunk a kezünkben. Az alapadatokat láthatjuk ekkor: ki a szerző, mi a mű címe, ki adta ki a forrást, mikor és hol jelent meg. A szerző jelentőségéről az előbbieken már volt szó. A cím jó esetben valóban utal a témára és a megközelítés módjára. A kiadó azért lehet releváns információ, mivel vannak közöttük olyanok, melyeknek eleve a tudomány „szolgálata” a küldetése. Ilyen például az Akadémiai Kiadó²⁵, az egyetemek, főiskolák kiadói. Vannak a vegyes profilú kiadók, mint az Osiris²⁶, mely a szépirodalom és a tudomány művelői és fogyasztói számára kínál forrásokat. És léteznek az egyes tudományterületeknek, tudományágaknak a „külön kiadói”. Politikatudományok esetében gondoljunk például a Napvilág Kiadóra.²⁷

1.3.2.2. Belső szűrés:

Belső szűrés esetében már jóval érdemibb adatokat vizsgálunk. Érdemes elolvasni az elő- és utószót, megnézni a tartalom- és az irodalomjegyzéket. Az előszóban²⁸ a szerzők általában leírják, melyek voltak hipotéziseik, milyen

²⁰ Ebben az esetben az „ideális” témavezetőről beszélünk. Nem mindenki az. Részleteket L. MAJOROS 2004, 36-37. pp.

²¹ Az induló szakirodalom azt jelenti, hogy a témavezető felhívja a figyelmünket azokra a legfontosabb művekre, melyeket célszerű forrásként használnunk dolgozatunkban. Ez azonban nem azt jelenti, hogy nekünk nem kell további forrásokat gyűjtenünk.

²² MAJOROS 2004, 41. p.

²³ Azt, hogy valójában egy szakmai folyóirat esetében mennyi évfolyamot kell átnéznünk, erősen témafüggő is.

²⁴ Amennyiben a szakmai folyóiratnak van online változata, az azon szereplő információk is segíthetnek. Például: Politikatudományi Szemle esetében a nyitóoldal (<http://poltudszemle.hu/>) a szerkesztőség (<http://poltudszemle.hu/?szerkeszt%C5%91seg.15>) a szerkesztőbizottság (<http://poltudszemle.hu/?szerkeszt%C5%91bizottsag.16>) és az impresszum (<http://poltudszemle.hu/?impresszum.18>) is iránymutatást adnak. (valamennyi itt hivatkozott online oldal utolsó elérési ideje: 2024. augusztus 7.)

²⁵ AKADÉMIAI KIADÓ. Magunkról. Letölthető: <https://akademiai.hu/info/magunkrol> (Utolsó elérési ideje: 2024. augusztus 7.)

²⁶ OSIRIS KIADÓ. Kiadónkról. Letölthető: <http://www.osiriskiado.hu/hu/kiadonkrol.html> (Utolsó elérési ideje: 2024. augusztus 7.)

²⁷ NAPVILÁG KIADÓ. Rólunk. Letölthető: <https://napvilagkiado.eu/rolunk/> (Utolsó elérési ideje: 2024. augusztus 7.)

²⁸ Bevezető vagy bevezetés elnevezésekkel is találkozhatunk. Gyakran mind előszó, mind bevezetés olvasható a forrás elején. Ebben az esetben célszerű mindkettőt elolvasni.

módszereket alkalmaztak kutatási tevékenységük során, kiknek ajánlják az adott művet, esetleg mi inspirálta őt a konkrét kutatási tevékenységre. Az utószóban²⁹ a szerző összefoglalja kutatási tevékenysége eredményeit, mely hipotéziseire tudott válaszolni, és melyek nem teljesültek részben vagy egészben. Általában itt felhívja a figyelmet arra is, ha kutatása során felmerültek olyan kérdések is, melyekre ő maga nem kívánt válaszolni, mivel nem ez volt a célja. Ebben a részben megjelenhetnek olyan kutatási tervek is, melyek a vizsgált témára alapozva további kutatási irányt jelölhetnek ki. Az elő- és utószóban szereplő információk ötleteket adhatnak saját dolgozatunk megírásához is.³⁰

A tartalomjegyzéket nemcsak azért célszerű átolvasni, mert kiderülhet, hogy nem az egész könyvet, hanem csak bizonyos fejezeteit kell használnunk. Olvassuk át azért is, mert egy jó tartalomjegyzék megmutatja, milyen logika alapján építette fel a szerző témáját: hogyan kapcsolódnak egymáshoz a fejezetek-álfejezetek, vagyis kiderül az is, a kutató mennyire részletesen vizsgálta az egyes részterületeket. Egy könyv szerkezete nekünk is mintául szolgálhat.³¹

Az irodalomjegyzék egyrészt megmutatja, mennyire „vehető komolyan” az adott forrásmunka, illetve akár további forrásokat is gyűjthetünk.³²

A szakirodalom gyűjtését és szűrést követően a megmaradt forrásokat el kell olvasni. Annak érdekében, hogy a dolgozat írásakor is tudjuk majd, melyik könyvből, szakfolyóirat cikkből milyen részeket kívánunk felhasználni vagy címkékel jelöljük a vonatkozó részeket (a címkékre írva az adott rész legfontosabb elemeit), vagy készítsünk belőlük kivonatot.³³

1.3.3. A másodlagos források típusai³⁴

Évfolyam-, szakdolgozat, tudományos diákköri munka vagy tanulmány írásakor természetesen használunk forrásokat. Olyan könyveket, szakfolyóirati cikkeket, melyek az általunk választott témáról szólnak és már befejezett kutatási tevékenységek eredményeit tartalmazzák. A felhasználható forrásoknak sokféle változata van:

1.3.3.1. Kézikönyv: összefoglaló jellegű munka, mely egy meghatározott téma, általában egy tudományterület, tudomány rész-terület vagy tudományág minden lényeges ismeretanyagát összegzi. Szakszerűen, tudományos módszereket alkalmaz.

Például a *Goodin – Klingemann* szerkesztette kézikönyvből megismerhetjük a politikatudomány részterületeit, legfontosabb témáit, melyek egyben a tudományág kutatási területei is. A diszciplínákon túl, illetve azok részletes bemutatásával megismerkedhetünk a politikatudományok legfontosabb fogalmaival, módszereivel, elméleteivel, iskoláival, rendszereivel, intézményeivel, szakmai vitáival, szerzőivel és magával a tudományággal.³⁵

1.3.3.2. Monográfia: egyetlen témakört jár körül, de azt a maga teljességében. A már létező ismereteket szintetizálja, és azokra építve új tudományos eredményeket is bemutat. A többkötetes monográfiák, kötetenként önálló címmel, egy egységet alkotnak.

Az alábbiakban nézzünk két példát arra, mit jelent, ha egy kutató egy témát több kötetre kiterjedően dolgoz fel, arra törekedve, hogy minden részterületet a maga teljességében mutasson be.

1.3.3.2.1. 1. példa: első példánk arra mutat rá, hogyan lehet egy szervezet életét bemutatni többféle nézőpontot ötvözve. A szerző jogtörténeti, helytörténeti és a felhasznált forrásoknak köszönhetően sajtótörténeti megközelítést alkalmazott. Monográfiában időszakokra bontva vizsgálta a Szegedi Ítéltábla történetét:

1. Antal Tamás: Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből I. Szegedi Ítéltábla - Országos Bírósági Hivatal. Szeged - Budapest, 2014. 167 p. ISBN: 978-963-1203-56-1
2. Antal Tamás: Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből II. Szegedi Ítéltábla - Országos Bírósági Hivatal. Szeged - Budapest, 2015. 187 p. ISBN: 978-963-1237-18-4

²⁹ Ennek is lehet más elnevezése: következtetések, összegzés, összefoglaló, epilógus etc.

³⁰ MAJOROS 2004, 43. p.

³¹ MAJOROS 2004, 42-43. p.

³² MAJOROS 2004, 43. p.

³³ Ez utóbbira későbbi olvasóleckékben láthatunk majd példát.

³⁴ Mivel a fejezetben szereplő típusoknál is több hivatkozás szerepel, a fejezet megírásánál használt források jelölése ezúttal a címben szerepel. L. MAJOROS 2004, 54-55. pp. és MTMT - Bibliográfiai Szakbizottság: Típus, besorolás, jelleg. A Magyar Tudományos Művek Tárában alkalmazott dokumentumtípus-besorolások. (2018. szeptember 18.) Letölthető: a Magyar Tudományos Művek Tára hivatalos oldaláról: https://www.mtmt.hu/system/files/tipus_jelleg_besorolas_20180918_4.3.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 7.)

³⁵ L. Ennek klasszikus változatát, a már korábban is említett politikatudományi kézikönyvet. GOODIN, ROBERT E. – KLINGEMANN, HANS-DIETER (szerk.): A politikatudomány új kézikönyve. Osiris Kiadó. Budapest, 2003.

3. Antal Tamás: Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből III. Szegedi Ítéltábla - Országos Bírósági Hivatal. Szeged - Budapest, 2017. 186 p. ISBN: 978-963-1298-23-9
4. Antal Tamás: Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből IV. Szegedi Ítéltábla - Országos Bírósági Hivatal. Szeged - Budapest, 2019. 184 p. ISBN: 978-615-8135-70-2

1.3.3.3.2. 2. példa: az alábbi listában szereplő művek a maguk teljességében tárják fel a történelmi Torontál vármegye etnikai és felekezeti viszonyait járásokra lebontva, a már említett két szempontot figyelembe véve. Láthatják, hogy egyszerezős munkákról van szó, melyben a szerző valamennyi járást vizsgálta. Amikor arról beszélünk, hogy egy témát egy kutató a maga teljességében, mélységében igyekszik körüljárni és bemutatni, ilyen szintű megközelítésre kell gondolni. A listában szereplő művek ABC sorrendben találhatóak, valamennyi második, átdolgozott kiadás:

1. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Alibunári járásában* Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2019. 40 p. ISBN: 978-615-5613-99-9
2. Gyémánt, Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásában*. Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2019. 51. p. ISBN: 978-615-6045-00-3
3. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Bánlaki járásában* Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2018. 80 p. ISBN: 978-615-5613-95-1
4. Gyémánt, Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Csenei járásában* Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2018. 64 p. ISBN: 978-615-5613-93-7
5. Gyémánt, Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Módosi járásában* Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2018. 72 p. ISBN: 978-615-5613-94-4
6. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Nagybecskerei járásában* Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2018. 124 p. ISBN: 978-615-5613-96-8
7. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Nagyikindai járásában*. Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2018. 92 p. ISBN: 978-615-5613-90-6
8. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Nagyszentmiklósi járásában*. Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2019. 98. p. ISBN: 978-615-6045-03-4
9. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Pancsovai járásában* Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2019. 90. p. ISBN: 978-615-6045-01-0
10. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Párdányi járásában*. Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2018. 53 p. ISBN: 978-615-5613-92-0
11. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Perjámosi járásában* Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2018. 52 p. ISBN: 978-615-5613-97-5
12. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Törökbecsei járásában*. Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2018. 59 p. ISBN: 978-615-5613-91-3
13. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Törökkanizsai járásában*. Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2019. 88. p. ISBN: 205-000-0057-69-4
14. Gyémánt Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Zombolyai járásában*. Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2018. 96 p. ISBN: 978-615-5613-89-0

1.3.3.3. Tanulmánykötet: szerkesztett műről van szó. Két fajtáját különböztetjük meg:

1.3.3.3.1. Néhány szerzős, egy vagy néhány témáról szóló forrásmunka, amelynek fejezetei önálló tanulmányként is értelmezhetőek.

Ilyen például a Bajomi-Lázár Péter szerkesztésében megjelent kötet, mely a politika és a média viszonyát vizsgálja a Kádár-korszaktól 2004-ig. Az egyes fejezetekben, melyek önálló tanulmányként is funkcionálnak, a szerzők a két alrendszer egymáshoz való viszonyát vizsgálják. A politika és a média kapcsolatát több szempontból ismerhetjük meg: pl. a történelmi, a politikai, a szakmai eseményekről, az attitűdökről, a szereplőkről, az intézményekről, a jogi szabályozásról és ezek eredményeiről, hatásairól olvashatunk.³⁶

1.3.3.3.2. Egy témához tartozó, sokszerzős változat: a téma lehet egy személy vagy egy különleges esemény. Ilyen például a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politológiai Tanszéke kötete, mely a két fentebb említett szempontot egyesíti.³⁷

³⁶ L. BAJOMI-LÁZÁR PÉTER (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005.

³⁷ L. JUHÁSZ KRISZTINA (szerk.): *Az első 25 év. A szegedi Politológiai Tanszék jubileumi tanulmánykötete*. Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára. (Sorozatszerkesztő: Balogh Elemér) Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2018.

1.3.3.3. Ide tartoznak az ún. konferencia-kötetek is. Gyakran a fő téma a közös, amelyen belül további alterületek találhatóak. Ezek az alterületeken belül több szerző jelenik meg. Ebben az esetben magának a konferenciának az „írott változata” jön létre.³⁸

1.3.3.4. Évkönyvek: az évkönyvek általában szintén kisebb terjedelmű tanulmányokból álló szerkesztett művek. Az adott naptári év eseményeit, folyamatait, jelenségeit elemzik tudományági nézőpontból.³⁹

1.3.3.5. Jogszabály-gyűjtemények: témától függően megjelenhetnek forrásként a jogszabály-gyűjtemények is. Számos „fajtáját” különböztethetjük meg. Forrásként használható a Magyar Közlöny⁴⁰, és a Wolters Kluwer által működtetett netjogtár,⁴¹ az EUR-Lex,⁴² valamint az Európai Unió Hivatalos Lapja.⁴³

1.3.3.6. Statisztikák: a statisztikák a politikai-, társadalmi-, gazdasági stb. élet eseményeihez, jelenségeihez szolgáltatnak számszerűsített adatokat. Nélkülözhetetlen többlet információkkal szolgálnak a különböző folyamatok megértéséhez. Általuk láthatjuk meg a látszólag különálló események, folyamatok közötti összefüggéseket. Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal,⁴⁴ míg nemzetközi szinten az Eurostat, az Európai Unió statisztikai hivatala⁴⁵ a legfontosabb adatszolgáltatók.

1.3.3.7. Bizonyos esetekben a **segédkönyvek** is használhatók forrásként. Két fő változatuk van:

1.3.3.7.1. Szótárak: a nyelvtanulást segítő kiadványokon túl az egynyelvű, értelmező szótárak elsősorban kiegészítésként szolgálnak. A formai megvalósításban van inkább szerepük: segíthetik pl. a helyesírást, vagy egy-egy fogalom esetén a megértést. Forrásként használni és feltüntetni csak abban az esetben lehetséges, ha kiegészítésül alkalmazzuk további szekunder irodalmak mellett.⁴⁶

1.3.3.7.2. Lexikonok és enciklopédiák: a lexikonok és enciklopédiák, szemben a szótárakkal, olyan segédkönyvek, amelyek valódi tudástárként segíthetik kutatómunkánkat. Ebben az esetben is célszerű a szakmai, specifikus változatokat alkalmazni.⁴⁷

A Wikipédia műfaját tekintve szintén az enciklopédiák közé sorolható. Forrásként használni az egyes szócikkeket aggályos, mivel azok megbízhatósága változó. Az egyes szócikkek végén szereplő forrásmunkák között szerepelhet olyan, mely tudományos igényvel született, ezért szekunder forrásnak minősül.

³⁸ L. CSEFKÓ FERENC – HORVÁTH CSABA (szerk.): *A demokrácia deficitje avagy a deficit hatalomgyakorlás*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület. Pécs, 2008.

³⁹ L. SÁNDOR PÉTER – VASS LÁSZLÓ: *Magyarország politikai évkönyve 2008-ról*. Demokrácia Kutatások Központja Közhasznú Alapítvány. Budapest, 2009. és BÍRÓ-NAGY ANDRÁS (szerk.) (2020): *Hungarian Politics in 2019*. Friedrich-Ebert-Stiftung and Policy Solutions. Budapest, 2019. Letölthető a Policy Solutions hivatalos oldaláról:

https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/304/hungarian_politics_in_2019_web.pdf (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)

⁴⁰ A Magyar Közlöny 1945-től lett a Budapesti Közlöny váltva Magyarország hivatalos lapja. Ma már elektronikus formában is elérhető. L. A Magyar Közlöny hivatalos oldala: www.magyarokozlony.hu (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)

⁴¹ *Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye - Wolters Kluwer*. <https://net.jogtar.hu/> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.), illetve ennek „hallgatói változata”: Hallgatói jogtár. Letölthető: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar hivatalos oldala: <http://www.juris.u-szeged.hu/hallgatoknak-141118/hallgatoi-jogtar/hallgatoi-jogtar> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)

⁴² Az EUR-Lex hivatalos oldala letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)

⁴³ Az Európai Unió Hivatalos Lapja hivatalos oldala letölthető (szintén az EUR-Lex oldaláról): <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)

⁴⁴ A Központi Statisztikai Hivatal hivatalos oldala letölthető: <http://www.ksh.hu/> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.) A továbbiakban: KSH

⁴⁵ Az Eurostat hivatalos oldala letölthető: <https://ec.europa.eu/eurostat/home?> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)

⁴⁶ Leggyakrabban az „*Idegen szavak és kifejezések szótára*” jelenik meg ilyen formában. Önmagában csak ezt használni azonban nem elegendő.

⁴⁷ L. VERNON BOGDANOR (szerk.): *Politikatudományi enciklopédia*. Osiris Kiadó. Budapest, 2001. és HORVÁTH JENŐ (szerk.): *Világpolitikai lexikon (1945-2005)*. Osiris Kiadó. Budapest, 2005.

1.4. Primer adatgyűjtés, adatgenerálás

Ha a választott témánkról rendelkezésre álló adatok, információk elavultak, esetleg nem léteznek célszerű saját kutatást is végezni. Szakdolgozat írásakor már egyértelmű elvárás legalább egy kérdőív-felvétel vagy interjúk készítése, melyek kiegészítik a rendelkezésre álló szakirodalmi háttérrel. A primer adatgyűjtés a szakirodalom feldolgozását követően indulhat el, illetve az irodalom olvasásával párhuzamosan is, amennyiben a leendő szerző már feldolgozta a másodlagos források nagy részét és rendelkezik kellő tudással a témáról.

A legkedveltebb és legkönnyebben alkalmazható módszer a megkérdezés, amelynek két fajtáját különböztetjük meg: az egyik kvantitatív a másik kvalitatív módszer.

1.4.1. A kérdőív:

A kérdőív célja, hogy nagy mennyiségű adatot gyűjtsünk zárt formában a népesség egy csoportjától a népesség egy csoportjáról. A zárt forma azt jelenti, hogy minden megkérdezettől ugyanazt a kérdőívet kérdezzük le.

A kérdőív a kvantitatív kutatási módszerek egyike, azaz megbízható, mert a kutatást azonos körülmények között elvégezve ugyanarra az eredményre jutunk. Jellemzi az általánosíthatóság is: ha reprezentatív mintán alapul a felvétel, az egész társadalomra vonatkozó megállapításokat is tehetünk. A zárt forma miatt a kérdőív kutatási kerete merev, strukturált és statikus.⁴⁸

A kérdőívek közül „kiemelkednek” a népszámlálások, melyek az adott ország teljes lakosságát mérik, többféle szempontból.⁴⁹ A KSH 1867. évi megalapításával kezdődtek el 1870-től a magyar népszámlálások.⁵⁰ Az első – mai értelemben vett – teljes körű, statisztikai célú népszámlálást Magyarországon még Mária Terézia (1740-1780) rendelete el; a megszervezése és végrehajtása viszont már fiára, II. József (1780-1790) maradt.⁵¹

1.4.1.1. A kérdőív felvételének három módját különböztetjük meg:

1. Önkitöltős kérdőívek: ahogy a neve is sugallja, ezeket a kérdőíveket a megkérdezettek maguk töltik ki. Ide tartoznak a postai úton kiküldött kérdőívek, melyek ma már viszonylag ritkák; egyfajta hagyománytiszteltből alkalmazzák pl. olyan szervezetek, kiadványok, melyek évtizedek óta tartanak így (is) kapcsolatot „közönségükkel”.⁵² Az e-mail, illetve egyéb elektronikus formában kitöltött kérdőívek is ide tartoznak.
2. Telefonon történő kérdőívfelvétel: viszonylag gyors módszer. Elsősorban gyorsfelmérésekre használják közvélemény-kutatók: például egy rendkívüli politikai eseményhez kapcsolódóan végeznek hatásvizsgálatot.
3. Kérdezőbiztossal történő kérdőívfelvétel: a leghatékonyabb módszer, mert így a kérdőívek 70-80%-a kitöltésre kerül. A kérdezőbiztos jelenléte arra ösztönzi a megkérdezetteket, hogy minél több kérdésre válaszoljanak, így a nincs válaszok aránya is alacsony e forma esetén.⁵³

1.4.1.2. A kérdőív készítésének lépései

1.4.1.2.1. A konceptualizálás

A kérdőív készítésekor először meg kell határozunk, mit értünk az egyes kifejezések alatt. A konceptualizálás során bizonyos elemek, a közvetve vagy közvetlenül megfigyelhető adatok „könnyen” meghatározhatóak.⁵⁴

Nehezebb dolgunk van, ha olyan fogalmakra kívánunk rákérdezni, melyek létezése társadalmilag elfogadottak, de nem megfoghatóak. Ezek az összetett fogalmak munkadefiníciót kívánnak. Például a bulvárlapok esetében alkothatunk egy olyan munkadefiníciót hogy: „*Bulvárlapnak tekinthetők azok a kiadványok, melyek szerkesztési technikájának középpontjában nem a társadalmi, politikai, gazdasági szempontból közérdeklődésre számot tartó, fontos események kiegyensúlyozott, a háttérrel és az összefüggéseket is felvonultató bemutatása áll. Céljuk a látszólag lényegtelen, színes események közzététele, és a botránykeltés. Téma- és személyválasztásuk is ehhez igazodik: a médiában aktuálisan jelenlévő úgynevezett sztárok köré építik fel az aktuális példányszámot.*”⁵⁵

A definícióból látható, hogy a konceptualizálás szinte soha véget nem érő folyamattá is alakulhat, mivel egy definíció megalkotása újabb fogalmak magyarázatát vetheti fel. A konkrét esetben a következő lépés annak meghatározása kellene, hogy legyen, mit értünk lényegtelen, színes eseményeken. Éppen ezért az a cél, hogy olyan

⁴⁸ KMETTY ZOLTÁN: Kutatásmódszertan és prezentációkészítés. 4. rész: Kérdőív-készítés elméletben és gyakorlatban. TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0091 „INFORMÁCIÓ - TUDÁS – ÉRVÉNYESÜLÉS

⁴⁹ A teljesség igénye nélkül például: mérik a legfontosabb demográfiai alapadatokat, a családi állapotot, iskolai végzettséget, a nyelvtudást stb. Részleteket L. GYÉMÁNT RICHÁRD – PRINCZ ADRIENN (2020.): Bűnügyi és statisztikai adatszolgáltatási ismeretek. SZTE, ÁJTK, Statisztikai és Demográfiai Tanszék, Szeged, 111-112.

⁵⁰ GYÉMÁNT – PRINCZ 2020, 98.

⁵¹ GYÉMÁNT – PRINCZ 2020, 98.

⁵² Az 1979 óta működő Heti Világgazdaság minden évben küld nyomtatott formában is kérdőívet előfizetőinek, melyet ma már természetesen elektronikus formában is ki lehet tölteni.

⁵³ MAJOROS 2004, 116-117. pp.

⁵⁴ Ilyen például az emberek neme, vagy hányan járnak adott felsőoktatási intézménybe.

⁵⁵ SZAKÁCS ILDIKÓ RÉKA: *Tökéletes világ! A 2014-es választási kampány alternatív valósága.* In: Merkovity Norbert (szerk.): Politikai kommunikáció-kutatások a közösségi média korában. Primaware Kiadó, Szeged, 2014. 54. p.

indikátorokat alkossunk, melyekkel a fogalom létét, vagy hiányát mérni tudjuk. A bulvárlapok kapcsán ilyen indikátor lehet, hogy ha valaki azért vásárolja ezeket a termékeket, mert botrányra éhes.⁵⁶ Mielőtt rátérnénk a kérdőív kérdéseinek konkrét megfogalmazására, arról is döntenünk kell, hogy a fogalom melyik dimenzióját vizsgáljuk. Ha témánk például a vallásosság, nem mindegy, hogy az intézményi vallásosságot értjük-e rajta, vagy transzcendentális vallásosságról van szó.⁵⁷

1.4.1.2.2. Az operacionalizálás

A kérdőívkészítés következő lépése az operacionalizálás, amely ebben az esetben a konkrét kérdések megfogalmazása. Operacionalizálásnál a következő szabályokat kell figyelembe venni:⁵⁸

1. A kérdések mellett a válaszokat is meg kell fogalmazni. Az előbbieket változóknak, az utóbbiakat attribútumnak nevezzük.
2. Az attribútumok esetében tilos az objektív és a szubjektív válaszok keverése. Önmagában mindkét kategória alkalmazása jó lehet, de tilos együtt szerepeltetni ezeket a típusokat.

Nézzünk egy hibás megoldást:

Milyen gyakran hallgat rádiót?

1. Naponta
2. Hetente többször
3. Gyakran
4. Soha

Az első két attribútum objektív, a másik kettő szubjektív kritériummal méri a rádióhallgatási szokásokat. A két típus keveredése bizonytalanságot eredményez, mert valakinek a gyakran kifejezés napi szintű rádióhallgatást jelent, másnak meg csak hetit.

3. Egyszerűen fogalmazzunk: abból induljunk ki, hogy a megkérdezettek számára a téma és így a kérdések is ismeretlenek. Különösen az alacsonyabb iskolázottságúak számára (elsősorban az önkéntes kérdőíveknél) jelenthet nehézséget a kérdések és a válaszok értelmezése. Kerüljük a tagadást megfogalmazó, és a hosszú kérdéseket.
4. Szintén nehézséget okoz a megkérdezettek számára, ha egy kérdésben több állítást is megfogalmazzunk, mivel ezt követően mi sem fogjuk tudni, valójában mire válaszolt.

Például az:

„Egyetért-e Ön azzal, hogy csökkentsék az egyetemeken a kollégiumi díjak mértékét és az így kieső bevételt minden, az adott felsőoktatási intézményben tanuló szolidaritási alapon, együttesen fizesse ki?” kérdésre nem minden válaszadó fog tudni preferenciái szerint válaszolni. Valaki csak a kérdés első, vagy második felével ért egyet/nem ért egyet: így viszont nem tud mindkét állításra érvényes feleletet adni.

5. Az előbbiből is következik, hogy fontos a megkérdezettek kompetenciája és a relevancia is, melyek gyakran együtt járnak. Különösen a politikai kérdőívekben fordul elő, hogy a kevésbé ismert helyi politikusokról feltett kérdésekre is próbálnak a megkérdezettek válaszolni, mert úgy érzik, így illik, holott nem rendelkeznek kellő ismerettel a konkrét személyről.
6. A sugalmazó kérdések használata tilos. Nagy hiba, szándékos alkalmazásuk etikátlan. Ezek olyan kérdések, melyek arra készítetik a megkérdezetteket, hogy bizonyos módon feleljenek.

Például az:

„Egyetért-e Ön a történészek azon kijelentésével, hogy a honfoglalás két hullámban zajlott?” kérdésben megjelenő történészek a téma szakértőinek tűnhetnek fel. Az ő, erős álláspontjuk a határozatlan válaszadókat erősen befolyásolhatja. Így a megkérdezettek akkor is hajlamosak egyetérteni az állítással, ha nincsenek meggyőződve annak igazáról.

7. Szintén súlyos szakmai hiba, ha egy kérdéshez megadott válaszoknál a „Nem tudja” és a „Nem válaszol” kategóriákat egy sorba írjuk. E két attribútumot külön kell szerepeltetni.

1.4.1.2.3. A kérdések típusai⁵⁹

A kérdőívekben szereplő kérdések formai szempontból lehetnek nyitott vagy zárt kérdések. Nyitott az a kérdés, melyre a megkérdezett saját szavaival válaszol. Zárt kérdés esetében az előre megadott feleletekből kell választani.

A zárt kérdés lehet:

1. egyszerű zárt kérdés: a megadott válaszokból egyet lehet megjelölni.
2. összetett zárt kérdés: még mindig csak egy felelet választható ki, de ezek között szerepel az „Egyéb” kategória is, amit megjelölve a megkérdezett saját szavaival válaszolhat.
3. szabadon választható zárt kérdés: a megkérdezett több választ is megjelölhet, melyek között szintén szerepelhet az „Egyéb” kategória.

A kérdőívekben leggyakrabban szereplő kérdések fajtájuk alapján lehetnek:

⁵⁶ KMETTY, 2011.

⁵⁷ KMETTY, 2011.

⁵⁸ KMETTY, 2011.

⁵⁹ MAJOROS 2004, 110-111. pp.

1. Számszerű adatokra, tényekre vonatkozó kérdések: ezek a klasszikus statisztikai, demográfiai adatokra kérdeznek rá: nem, életkor, jövedelem-kategória stb.
2. Sorba rendezési kérdések: ekkor a megadott elemeket a megkérdezettnek rangsorolnia kell a kérdező által megadott szempontok szerint.
3. Ellenőrző kérdések: különösen a sok kérdésből álló kérdőívek esetében lehetnek hasznosak. IOlyan adatokra kérdezőnk rá ismételt, amelyekre már korábban is rákérdeztünk. Így ellenőrizni tudjuk válaszadónk szavahihetőségét.
4. Memóriakérdések: a régmúlt eseményekre kérdeznek rá, általában nyitott kérdések. Különösen a történeti típusú kutatásoknál jelennek meg.
5. Feltételes kérdések: egy korábban feltett kérdésre adott válasz határozza meg, ezt a kérdést megválaszolják-e a megkérdezettek. A feltételes kéréseknél, ha nem teljesül a kérdező által megfogalmazott elvárás, más kérdés megválaszolásával kell folytatni az ív felvételét. Klasszikus példa, ha egy kérdés csak a nőkre vonatkozik, akkor a férfiaknak „tovább kell ugraniuk” egy másik kérdéscsoportra.
6. Értékelő kérdések, az ún. Likert-skála⁶⁰: két szélsőséges érték között mér. Az ilyen típusú kérdések arra kíváncsiak mennyire értünk egyet adott állításokkal.

1.4.1.2.4. A kérdőív szerkesztésével kapcsolatos formai szabályok

A kérdőívek szerkesztésénél több szempontra is oda kell figyelni, annak érdekében, hogy minél több érvényes kérdőív adatait használhassuk kutatásunkhoz.

1. Önkitöltős kérdőívek esetében mindig írjunk a kérdőív elejére egy rövid bemutatkozást, melyben szerepel az is, mi a célja kutatási tevékenységünknek (1), hogy a kérdőív-felvétel anonim módon történik (2), az adatokkal nem élünk vissza (3), és amennyiben a megkérdezettek kérik (4), tájékoztatjuk őket a kutatás eredményéről is.
2. Szintén nagyon fontos, hogy a kérdésekhez is, amennyiben szükséges,⁶¹ pontos utasításokat írjunk. Ez nemcsak az önkitöltős kérdőív-nél fontos, mert a kérdezőbiztosnak is tudnia kell a szempontokat a felvétel-nél.
3. Szellősen szerkesszük meg a kérdőíveket, hagyjunk elég helyet minden válasznak, különösen akkor, ha nyitott kérdéseket fogalmazunk meg.
4. Ne használjunk rövidítéseket!
5. A válaszokat számozzuk!
6. Bár már korábban volt róla szó, ne feledjük, a „nem tudja” és a „nem válaszol” két külön kategória, amelyeket külön sorokba és külön számozással kell ellátni.

Amennyiben személyesen történik a kérdőív-felvétel, előzetesen pontosan egyeztessük a felvétel helyszínét, időpontját és időtartamát. Nagyon fontos ismerni a kérdőívet, mert előfordulhat, hogy bár egyeztetünk az alannyal, a felvétel kezdetekor mégsem áll rendelkezésünkre annyi idő, amely eredetileg szükséges lenne. Tudnunk kell, melyek azok a kérdések, melyekre mindenképpen szükséges, hogy a megkérdezett válaszoljon, és melyek azok (ilyenek például az egyéb adatbázisokból kinyerhető adatok – elsősorban a statisztikai és demográfiai információk), amelyeket más módon is megismerhetünk. Ez utóbbi eljárás elsősorban akkor fordulhat elő, ha sok kérdésből álló, hosszú időtartamú kérdőív-felvételre kerül sor és a megkérdezett kulcsadatközlő témánk szempontjából nagyon fontos, de személyiségét tekintve nem együttműködő. Lehetőleg kerülni kell ezt az eljárást, de olykor előfordul, hogy kényszerhelyzetben nincs más megoldás.

A kérdőív ismerete azért is fontos, mert a személyes felvételt gyakran követi interjú is, ezért célszerű a munkának már ebben a fázisában is egyfajta bizalmi légkört teremteni az alannyal.

1.4.2. Az interjú

Az interjú az 1970-es évektől kezdve terjedt el önálló kutatási módszerként a társadalomtudományokban. Előtte elsősorban a kérdőív kiegészítéseként szolgált, valamint a résztvevő megfigyelésen, a terepkutatáson belül alkalmazták. Az interjú a kvalitatív kutatási módszerek családjába tartozik, azaz puha, nem számszerűsíthető adatokkal, történetekkel dolgozik. Célja egy adott téma részleteinek, mélységeinek a feltárása, amely nagyfokú érvényességet eredményez. Mivel az így nyert információkból az egész társadalomra vonatkozóan nem tudunk általános törvényszerűségeket megfogalmazni, és a módszer szubjektivitása miatt a megbízhatóság sem az erőssége, nem véletlen, hogy az interjú gyakran együtt jár a kérdőív-felvétellel.⁶²

1.4.2.1. Az interjú csoportosítása a kérdező viselkedése alapján

⁶⁰ Rensis Likert (1903-1981) amerikai szociálpszichológus. „A Technique for the Measurement of Attitudes” című PhD dolgozatában alkotja meg azt a skálát, melyet később róla neveznek el. L. KISH, LESLIE: *Rensis Likert: Social Scientist and Entrepreneur*. Choices 1990/4. 36-38. pp. Letölthető AgEcon Search: Research in Agricultural and Applied Economics collects hivatalos oldaláról: <https://ageconsearch.umn.edu/record/131305> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 6.)

⁶¹ Például az összetett és a szabadon választható zárt kérdéseknél.

⁶² SZTÁRAYNÉ KÉZDY ÉVA: Kutatásmódszertan és prezentációkészítés. 6. rész: Az interjúkészítés módszertana. TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0091 „INFORMÁCIÓ - TUDÁS – ÉRVÉNYESÜLÉS

Az interjú a kérdező viselkedése alapján lehet puha (1): ebben az esetben oldott, bizalmi, de nem bizalmaskodó légkör megteremtése a cél, amely fél is oldja a személyes beszélgetés okozta idegességet. Ez a leggyakoribb viselkedési forma. Az interjú lehet semleges (2): ekkor a kérdező csak felteszi a kérdéseket és rögzíti a válaszokat, de nem csatol vissza az alany szavaira. Erre akkor lehet szükség, ha minden interjúalanyunknak pontosan ugyanazokat a kérdéseket kívánjuk feltenni: hasonlít egy kérdőívfelvételre azzal a különbséggel, hogy csak nyitott kérdéseket teszünk fel. Az interjú lehet még kemény (3) is, amikor a készítő stresszhelyzetet is teremt, amivel azt is vizsgálja, hogyan reagál az interjúalany a szándékosan létrehozott feszült helyzetre. Erre példa a rendőrségi kihallgatás és a szóbeli egyetemi vizsga. Kutatási tevékenységnél viszonylag ritkán alkalmazzuk ezt a változatot.⁶³

1.4.2.2. Az interjú fajtái strukturáltság szerint lehet⁶⁴

1. Strukturálatlan interjú: ebben az esetben csak a témát rögzítjük előre, amelyen belül szabad beszélgetés zajlik az alany és az interjú készítője között. Rendkívül információgazdag interjúfajta, különösen akkor, ha a partner egyben kulcsadatközlő is, mert a téma szakértőjeként olyan információk is eszébe juthatnak, melyek bennünk fel sem merültek. Nagy időtartamú változat, a két fél együttesen alakítja a történetet, teremti meg a valóságot, ezért narratív interjúnak is nevezik.⁶⁵
2. Strukturált interjú: az előbbi ellentetje, az interjú azon változata, amikor készítője semleges módon viselkedik. Egyfajta kérdezz-felelek játék, amelyben az interjú készítője „mikrofonállványként funkcionál”: csak felteszi a kérdéseket és rögzíti a válaszokat.
3. Félig strukturált interjú: gyakran használt módszer. Interjúvázlatot készítünk, mely alkalmas a beszélgetés elindítására. Az ebben megfogalmazott kérdések azonban nem kötöttek: sorrendjük rugalmas, átalakíthatóak. Ez egy puha interjú, melyben a kérdező úgy irányítja a beszélgetést, hogy reagál az alany gondolataira. Emiatt új kérdések is felmerülhetnek az egyes beszélgetések során, ezért nem szabad görcsösen ragaszkodni a vázlatban leírt kérdésekhez; azok csak segítségül szolgálnak.

1.4.2.3. Az interjú készítésével kapcsolatos szabályok

Az interjú mindig személyes beszélgetést jelent. Kutatási tevékenységünk során, témától függően 5-25 interjúalannyal beszélgetünk, akiket lehetőleg elméletvezérelt módon válasszunk ki. Törekedjünk arra, hogy alanyaink kulcsadatközlők legyenek, akik a téma szakértői. Így nagyobb esélyünk van arra, hogy valóban új és releváns információkhoz juthatunk. A kulcsadatközlők munkájukból adódóan gyakran elfoglaltak, ezért azzal számoljunk, hogy kevés idejük lesz beszélgetni. 15-20 percnél többre első alkalommal ne számítsunk: ugyanakkor, ha jól felkészülünk az interjúra, mely egyébként minden beszélgetés esetében elvárás, előfordulhat, hogy a kulcsadatközlő maga ajánlja fel, hogy egy másik alkalommal hosszabban is elbeszélget velünk. Ebben az esetben arra is készülhetünk, hogy strukturálatlan interjúra kerülhet sor, mely már akár másfél, két óra időtartamú is lehet.⁶⁶

Az alanyokat előzetesen részletesen tájékoztassuk kutatási tevékenységünk céljáról, a témáról, az interjú hosszáról, helyszínéről. Ez utóbbinál és a kezdési időpontnál vegyük figyelembe az alany javaslatait, mert ezek segítenek a bizalmi légkör kialakításához. Mindig pontosan érkezzünk, és a beszélgetés elején tisztázzuk azt is, készíthetünk-e felvételt az elhangzottakról, felajánlva azt is, hogy a kényes témáknál diktafonunk, vagy telefonunk felvételét kikapcsoljuk. Azt is mindenképpen egyeztessük az alanyokkal, vállalja-e nevével is a beszélgetést, vagy szeretne anonim maradni.⁶⁷

Még a strukturálatlan interjúk esetében se felejtjük el, hogy mi irányítunk. Mindig az interjú készítőjének a feladata, hogy kövesse az alany által felvetett témákat oly módon, hogy hagyja az alanyt beszélni. Soha ne fogalmazzunk meg az alanyok helyett gondolatokat, mert azok negatív érzést kelthetnek partnerünkben. Ne tegyünk így akkor se, ha az interjúalanyból nehéz akár csak egyetlen választ is kihúzni. Előfordulhat ennek az ellentette is, amikor a folyamatosan beszélő alanyt nagyon nehéz terelni. Olykor beszélgethetünk olyan partnerekkel is, akik általánosságokban fogalmaznak, vagy kioktatnak, mert úgy érzik, nekik kell irányítaniuk a beszélgetést. Éppen ezért nagyon fontos ismerni a témát, az ahhoz kapcsolódó fogalmakat, szerzőket, az esetleges aktualitásokat és megtanulni az interjú-vázlatunkat is, hogy egyetlen „nehéz interjúalany” se foghasson ki rajtunk.⁶⁸

1.4.2.4. Az interjú feldolgozása

Míg a kérdőív esetében viszonylag „könnyű dolgunk” van, különösen akkor, ha a ma már interneten is elérhető kérdőív-szerkesztőkkel dolgozunk, addig az interjúk feldolgozása már nem ennyire „egyszerű”.

Egy interjú terjedelme elérheti a harminc oldalt is, melyet természetesen nem egy az egyben illesztünk be az évfolyam- vagy szakdolgozatba. Idézetünk az egyes interjúkból oly módon, hogy a hivatkozott⁶⁹ részlet

⁶³ MAJOROS 2004, 123-124. pp.

⁶⁴ SZTÁRAYNÉ 2011.

⁶⁵ SZTÁRAYNÉ 2011.

⁶⁶ SZTÁRAYNÉ 2011. és MAJOROS 2004, 129. p.

⁶⁷ SZTÁRAYNÉ 2011.

⁶⁸ SZTÁRAYNÉ 2011.

⁶⁹ A hivatkozás azt jelenti ebben az esetben, hogy jelöljük: kitől – ha anonimitást kért az interjúalany, akkor a kategóriát pl. kulcsadatközlő, XY. szakértő stb. elmondta, hogy elnevezéseket használjuk – származik az idézet, mi volt a témakör és milyen kérdésre válaszolt az alany.

kapcsolódjon a főszöveghez: rövid, jellemző részleteket válasszunk⁷⁰, néhány sor erejéig, ne fél-egy oldal terjedelemben citáljunk.

A rögzített interjúszöveget át kell írni: vagy tartalmilag, vagy szó szerint. Előbbinél javítjuk a nyelvhelyességi hibákat, az elszólásokat, a rossz megfogalmazásokat oly módon, hogy tartalmilag hű szöveget hozunk létre. Utóbbinál a hibákat megtartjuk, a szüneteket, hangsúlyokat, hangsebességet, hangerőt is rögzítjük: erre akkor van különösen szükség, ha magának a szó szerinti beszédnek és a fogalmazás módjának is nagy a jelentősége.⁷¹

A rögzítést a feldolgozás követi, melynek többféle fajtáját különböztetjük meg. A legelterjedtebb elemzési módok a következők:

1. Kondenzáció (sűrités). Az interjúkat saját szavainkkal foglaljuk össze.
2. Kategorizáció (csoportosítás): hasonlóságokat és eltéréseket keresünk. Megvizsgáljuk az egyes alanyok mely kérdéseknél választottak azonos/hasonló, illetve eltérő módon. Valójában összehasonlítást is végzünk ezáltal.
3. Narratívaalkotás (elbeszélés). Az interjúkból történeteket hozunk létre, melynek szereplő vannak, akik lehetnek barátok vagy ellenségek.
4. Interpretáció (értelmezés): az elmondottak mögötti mélyebb, bővebb, sokszor tudatalatti értelmét keressük. Különösen nagy odafigyelést igényel, hogy a kutató szubjektuma ne kerüljön túlzottan előtérbe, ezért nagyon fontos, hogy a téma környezetével is tisztában legyünk, hogy elkerüljük a feltételezések, esetleg összeesküvés-elméletek megfogalmazását.
5. Deviáns esetek vizsgálata: a megszokottól, az átlagostól eltérő válaszokat emeljük ki.
6. Ad hoc (eseti) elemzés: többféle eljárást is alkalmazunk a kutatási cél és a szöveg függvényében.⁷²

Bármelyik feldolgozási módot is választjuk, célszerű egy rövid módszertani leírást adnunk arról, hogyan elemeztük az egyes szövegeket.

1.4.3. Egyszerű megfigyelés

A kvalitatív kutatási módszerek közé tartozó egyszerű megfigyelés gyakran része egy évfolyam- vagy szakdolgozatnak. A politikatudományokon belül könnyen alkalmazható elem események és azok szereplőinek tanulmányozására.

Az egyszerű megfigyelés lehet:⁷³

1. strukturált vagy stukturálatlan: előzetesen eldöntjük, mi lesz a megfigyelésünk tárgya, vagy nem határozzuk meg azt, hanem próbálunk minden fontos jelenséget tanulmányozni, mely kapcsolódik az eseményünkhöz.
Például eldöntjük, hogy az október 23-i nemzeti ünnephez kapcsolódóan végzünk egy egyszerű megfigyelést. Előzetesen azt mondjuk, hogy a fővárosi megemlékezésekre koncentrálnak és ezen belül azokra, amelyeket a kormány vagy a főváros szervez. Hozhatunk olyan döntést is, hogy nem strukturáljuk, hanem megpróbáljuk az összes programot megfigyelni.
2. egyidejű vagy utólagos: a megfigyelés történhet az eseményekkel párhuzamosan vagy az elmúlt események utólagos rögzítésével. Maradva az előző példánál, részt vehetünk az eseményeken, vagy a média „segítségére támaszkodva” a beszámolókból⁷⁴ utólag rögzítjük a történeteket.
3. nyílt vagy rejtett: nyílt a megfigyelés, ha a megfigyeltnek tudják, hogy megfigyelik őket. Ebben az esetben számolni kell azzal, hogy nem természetes módon viselkednek. Rejtett megfigyelésnél fokozottan oda kell figyelni az adat- és személyiségvédelmi kérdésekre.

Egyszerű megfigyelésnél fő szabály, hogy nincsen kommunikáció a megfigyelő és a megfigyelt között. A módszer előnye, hogy valódi magatartásokat vizsgálhatunk segítségével. Hátránya, hogy mivel nincs kommunikáció, csak az eseményről és a viselkedésekről lesznek információink, anélkül, hogy ismernénk a magyarázatot, az ok-okozati összefüggéseket.⁷⁵ Különösen fontos ennél a módszernél, hogy ne bocsájtunk feltételezésekbe, fokozottan figyeljünk oda a szubjektumunk kontrollálására. Például: megfigyelésünk tárgya a Ferencváros-Újpest focimérkőzésen a szurkolók viselkedésének a vizsgálata. Hiába tudjuk, a több évtizedes gyakorlatból és hagyományból kiindulva, hogy a két csapat nem szívleli egymást, ha a „B közép” tagjai esetleg összeverekednek, nem feltételezhetjük automatikusan azt, hogy a konfliktust a „szokásos” ellenérzések generálták.

1.4.4. A kísérlet

⁷⁰ SZTÁRAYNÉ 2011.

⁷¹ Ilyen lehet, ha a politikai kommunikáció részterületével foglalkozunk, amelyen belül vizsgáljuk például azoknak a politikusoknak a beszédmódját is, akikkel interjút készítettünk.

⁷² SZTÁRAYNÉ 2011.

⁷³ MAJOROS 2004, 106.

⁷⁴ Az elektronikus és a nyomtatott sajtó tudósításaiból képriportjaiból, interjúiból stb. rekonstruálunk.

⁷⁵ MAJOROS 2004, 106.

A kísérletet elsősorban az orvos- és természettudományok területein alkalmazzák. A társadalomtudományokban az 1970-es évek óta van jelen. Lényege, hogy a kísérlet alanyait adott, mesterséges körülmények közé helyezzük, majd megváltoztatjuk a környezet bizonyos elemeit. A kísérlet eredményeként azt vizsgáljuk meg, hogyan hat a változás az alanyokra. Társadalomtudományi kísérlet esetében a folyamat kezdetén és végén kérdőívfelvétel történik: e kettő eredménye közötti különbség adja meg a kísérlet végső eredményét. Míg az orvos- és természettudományoknál ezt a módszert „viszonylag könnyű” végrehajtani, addig a társadalomtudományok esetében ez egy nehezen kivitelezhető folyamat. Gondos tervezőmunkára van szükség, mivel ugyanazokkal az alanyokkal nem tudjuk a kísérletet megismételni. Emiatt drága, időigényes és ezért ritkán alkalmazott módszer.⁷⁶

1.5. A dolgozat első változatának megírása és a konzulens újbóli felkeresése.

A szakirodalom feldolgozását és az elsődleges forrásgyűjtést, illetve -generálást követően készítjük el a dolgozat első változatát. Ez már nemcsak tartalmi, hanem formai szempontból is meg kell feleljen az elvárásoknak. Ugyanakkor ne feledjük el még egyszer felkeresni az elkészült írásművel a konzulens, aki mind tartalmi, mind formai szempontból tehet még javaslatokat a módosításra.

1.6. A dolgozat véglegesítése

Figyelembe véve a témavezető javaslatait, utolsó lépésként véglegesítjük dolgozatunkat. Eredményül egy írásbeli kutatási beszámoló születik, melyben már a következő szempontokra is odafigyelünk:

1. lábjegyzetek megfelelő alkalmazása,
2. helyesírás,
3. nyelvhelyességi hibák javítása,⁷⁷
4. listák készítése rövidítésekről, képekről, ábrákról,
5. tartalomjegyzék készítése

1.7. A dolgozat szóbeli bemutatása

Szakedolgozat és tudományos diákköri dolgozat estében írásbeli kutatási beszámolónkat szóban is bemutatjuk. Ezt disszeminációnak nevezzük, mely mindkét esetben dolgozatunk rövid szóbeli bemutatását jelenti és a feltett kérdések megválaszolását. Előbbi esetében az előadásnak nincs előre meghatározható időtartama, utóbbinál az országos verseny előírásai az irányadóak: társadalomtudományok esetében tizenöt perc áll a pályázó rendelkezésére.

⁷⁶ MAJOROS 2004.

⁷⁷ L. alany-állítvány egyeztetés, szóhasználat javítása, stílárís javítások stb.

1.8. Az idézés szabályai⁷⁸

A következő fejezetben az idézés szabályait és formáit nézzük végig. A többi fejezethez képest jelentős változást láthatunk majd, mivel ebben a részben nem a Forum hivatkozási szabályai jelennek meg.

Ezt az egy fejezetet kivéve mindenhol a Forum rendszerét használom, mind a lábjegyzetek, mind az irodalomjegyzék esetében.⁷⁹ Ez a fejezet azért lesz más, hogy lássuk, többféle hivatkozási forma is létezik a tudományos kutatási tevékenységhez kapcsolódóan. Ezek mindegyike megfelelő változat lehet. Különbség csak ott van bennük, hogy a fogadó „intézménynek”, legyen szó szakmai folyóiratról, szakdolgozat esetében kari szabályzatról, melyek az érvényes elvárásai.

Éppen ezért, mielőtt elkezdjük megírni a kutatási tevékenységünk eredményeiről szóló írásbeli beszámolót, a következő általános jellegű szabályokat és előírásokat kell figyelembe venni és átgondolni:

1. Ha szó szerint idézünk mondatokat egy tanulmányból vagy könyvből, akkor a mondatokat helyezzük idézőjelek közé!
2. Ha nem szó szerint idézünk, hanem összefoglaljuk a felhasznált forrásban leírtakat, akkor is kell hivatkozni, mivel más kutatási eredményét használtuk fel ebben az esetben is saját kérdéseink megválaszolásakor, illetve annak elméleti alátámasztásául. Hivatkozásra minden bekezdés után szükség van, amennyiben az adott bekezdésben forrást használtunk.
3. Vagyis forráshasználatnál: hivatkozni, hivatkozni, hivatkozni kell, különben plágiumot alkotunk:

„Plágium: olyan jogellenes »alkotás«, amelyet a jogsértő személy egy másik műről másolt és a saját neve alatt adott ki, tett hozzáférhetővé.”⁸⁰

azaz szerzői jogi jogsértést követünk el:

„Szerzői jogi jogsértést az követ el, aki engedély nélkül vagy a szerződés, esetleg a törvényi felhatalmazás keretein túllépve használ fel jogvédelem tartalmakat, illetve sérti meg a személyhez fűződő jogokat. E magatartások közvetlen jogsértést eredményeznek.”⁸¹

4. A hivatkozás lehet szövegen belüli, azaz belső és lehet lábjegyzetes hivatkozás. Először mindig informálódjunk arról, van-e külön szabályzata, elvárásrendszere annak a kiadványnak, intézménynek, melynek írásmunkánkat szánjuk.

5. Amennyiben nincsenek részletes előírások, csak annyi, hogy a források jelölésére lábjegyzetet alkalmazzunk, akkor a fő szabály a KÖVETKEZETESSÉG. A következetesség azt jelenti, hogy ha úgy döntünk, hogy a megjelenés évszámát a szerző neve mögött helyezzük el, az összes hivatkozásnál így szerepeljen. Amennyiben internetes forrásokat használunk, döntsük el, a letöltés megnevezésére mit alkalmazzunk. A többi, következetességre vonatkozó előírásokat a továbbiakban az egyes példáknál részletezzük.

1.8.1 Belső hivatkozás:

Ebben az esetben az idézet, vagy az „átfogalmazott szöveg” mögött zárójelben helyezzük el a hivatkozást.

1.8.1.1. Szó szerinti idézés (teljes szöveg):

Példa 1. szó szerinti idézés:

„A bulvár jelentőségét a magyar politikusok is felismerték, azaz ráébredtek: nem csupán a munkájukkal, hanem életük fontos eseményeinek közszemlére tételével is befolyásolhatják a róluk kialakított képet.” (Szakács, 2008. 345.) vagy (Szakács: 2008. 345.) vagy (Szakács, 2008: 345) vagy (Szakács, 2008. 345. p.) vagy (Szakács, 2008: 345. p.) vagy (Szakács, 2008. p. 345.)

⁷⁸ A szerző külön megjegyzése: Mivel a 2006/2007-es akadémiai év óta több ezer, különböző típusú írásbeli kutatási beszámolót volt szerencsém elolvasni és kijavítani, legyen szó gyakorlati jegyet eredményező rövidebb terjedelmű tanulmányokról, évfolyamdolgozatokról, szakdolgozatokról, diplomamunkákról, tudományos diákköri dolgozatokról, ebben a részben és a következő két fejezetben olyan szempontokra is fel kívánom hívni a figyelmet, melyek látszólag jelentéktelenek: valójában azonban ezek empirián alapuló megállapítások lesznek.

⁷⁹ A Forum rendszerét L. 1. számú melléklet. Ebben a fejezetben a Forum hivatkozási formái nem fognak megjelenni a példák között sem.

⁸⁰ HEPP NÓRA (2017): *A szerző jogi korlátai*. In: Legeza Dénes (szerk.) Szerző jog mindenkinek. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, p. 135. Letölthető a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala hivatalos oldaláról:

https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/szerzoi_jog_mindenkinnek_web_fin.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2024. szeptember 21.)

⁸¹ MEZEI PÉTER (2017): *Bevezetés az összehasonlító szerzői jogba*. In: Legeza Dénes (szerk.) Szerző jog mindenkinek. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, p. 325. Letölthető a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala hivatalos oldaláról: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/szerzoi_jog_mindenkinnek_web_fin.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2024. szeptember 21.)

1.8.1.2. Szó szerinti idézés, ha nem a mondat elejéről idéznek, akkor (...) -tal kell bevezetni, azaz:⁸²

„(...) azaz ráébredtek: nem csupán a munkájukkal, hanem életük fontos eseményeinek közszemlére tételeivel is befolyásolhatják a róluk kialakított képet.” (Szakács, 2008.)⁸³

Szó szerinti idézés, ha a mondaton belül hagynak ki szövegrészt, akkor a kihagyott szövegrész helyére szögletes zárójel kerül:

„A bulvár jelentőségét a magyar politikusok is felismerték [...] életük fontos eseményeinek közszemlére tételeivel is befolyásolhatják a róluk kialakított képet.” (Szakács, 2008.)⁸⁴

Szó szerinti idézésnél, ha nem a mai írásmódnak felel meg a szöveg, vagy helyesírási hiba van benne a következőket kell tenni (a mintában pirossal jelöltem a hibát, utána szerepel az, amit megjegyzésként be kell írni):

„A bulvár jelentőségét a magyar politikusok is felismerték, azaz ráébredtek: nem csupán a munkájukkal, hanem életük fontos eseményeinek kö**sz**emlére (sic!) tételeivel is befolyásolhatják a róluk kialakított képet.” (Szakács, 2008.)⁸⁵

Példa 2. „átfogalmazott szöveg”:

Ebben az esetben nincsenek idézőjelek, mivel nem szó szerint idézünk, **de a hivatkozás nem maradhat el, mivel ebben az esetben is más gondolatait használtuk fel:**

1995-ben már a magyar lakosság 12 százaléka olvasott rendszeresen bulvárlapot. Ez magyarázható egyrészt a médiafogyasztási szokások megváltozásával, azaz azzal, hogy a magyar lakosság egy része, akik nehezen élték meg a rendszerváltással járó gazdasági és politikai nehézségeket, a menekülést (escapism) választották, tehát elfordultak a minőségi lapoktól, másrészt a magyar bulvárlapok olvasótáborának egy részét a társadalom jobb módú csoportjai alkotják, azok, akik egy politikai napilap mellé második újságnak bulvárlapot vásárolnak. (Gulyás, 2000.)

Példa 3. Ugyanazon szerző több művét is hivatkozunk:

Akár szó szerint idézünk, akár „átfogalmazzuk” a forrás számunkra szükséges részét, ha egy szerző több művére is hivatkozunk, ami ugyanabban az évben jelent meg, a következőképpen jelöljük (ebben az esetben is hozzáírjuk az oldalszámot is):

Mindhárom oldalszám jelölés jó, amennyiben idegen nyelvű forrást is használnak, akkor célszerű végig pp-vel jelölni az oldalszámokat.

(Trócsányi, 2009a: 15-17. o.)

(Trócsányi, 2009b: pp. 14-21.)

(Trócsányi, 2009c: 33-47.)

1.8.2. Lábjegyzetes hivatkozás – általános szabályok

Ha egy fejezetben belül több forrást is használnak, akkor minden bekezdés végére kell a forrást lábjegyzet formájában beszúrni.

Ha egy bekezdésben több forrást is használnak, akkor annak a mondatnak a végére kell a lábjegyzetet beszúrni, ahol véget ér a forrás használata. Természetesen a következő forráshasználatot is jelölni kell, ugyanúgy annak a mondatnak a végén (a bekezdésben belül), ahol véget ér a forrás használata.

Ha új bekezdést kezdenek, akkor újra kell kezdeni a hivatkozást is! Ha ugyanaz a forrás, akkor is! Ez utóbbi esetben használható a rövidített hivatkozás, az u.o. rövidítés vagy az „ibidezés” is.

Ha egy szerző több művére is hivatkozunk, ami ugyanabban az évben jelent meg, azt a lábjegyzetben is ugyanúgy kell jelölni, mint a Példa 3-ban leírtaknál, csak a zárójel nem kell.

⁸² Ez vonatkozik a fordítottjára is, azaz, ha a mondatot nem fejezik be, a végén is (...) -tal jelöljük, hogy az eredeti szövegben nem ért véget a mondat.

⁸³ Hivatkozási forma: Politikatudományi Szemle.

⁸⁴ Hivatkozási forma: Politikatudományi Szemle.

⁸⁵ Hivatkozási forma: Politikatudományi Szemle.

1.9. Lábjegyzetes hivatkozás formái

1.9.1. Első hivatkozás:

Amikor először hivatkoznak egy forrásra, akkor a lábjegyzetben írjanak mindent ki (az oldalszám jelölésre javaslom, hogy használják a pp-s és a p-s változatot – utóbbit akkor, ha a forrásnak csak egy oldaláról idéznek, vagy használják fel azt):

Saját szerzős mű:

Majoros Pál (2004): A kutatómódszertan alapjai. Perfekt Kiadó, Budapest. pp. 15-18.⁸⁶

vagy:

Majoros Pál (2004): A kutatómódszertan alapjai. Perfekt Kiadó, Budapest. p. 20.⁸⁷

Szerkesztett mű:

Antalóczy Tímea – Kálmán Zsuzsa (2005): Médiaműfajok 1979-1996. In. Bajomi – Lázár Péter (szerk.) *Magyar médiatörténet a késő Kádár – kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 199-201.⁸⁸

Szakmai folyóirat:

Körösenyi András (2003): Politikai képviselet a vezérdemokráciában. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 12, no. 4, pp. 105–109.⁸⁹

Netes forrás:

Körösenyi András (2003): Politikai képviselet a vezérdemokráciában. http://poltudszemle.hu/szamok/2003_4szam/2003_4_korosenyi.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2024. március 25.)⁹⁰

1.9.2. A második hivatkozástól:

Amikor 2-szor (többször) hivatkoznak ugyanarra a forrásra, a lábjegyzetben már elég a rövidített változat, vagyis:

Saját szerzős mű:

Majoros, 2004. pp. 15-18.⁹¹

vagy:

Majoros, 2004. p. 20.⁹²

2.2. Szerkesztett mű:

Antalóczy – Kálmán, 2005. pp. 199-201.⁹³

3. szakmai folyóirat:

Körösenyi, 2003, pp. 105–109.

2.3. Netes forrás:

Körösenyi, 2003. http://poltudszemle.hu/szamok/2003_4szam/2003_4_korosenyi.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2020. március 25.)

Ha ugyanarra a forrásra hivatkoznak egymás után:

⁸⁶ A 15-18-ik oldalakat használták.

⁸⁷ 20. oldalt használták.

⁸⁸ A mű címe dőlt betűs legyen.

⁸⁹ A folyóirat vagy a tanulmány címe dőlt betűs legyen.

⁹⁰ Ha olyan forrást találunk neten, amelynek van nyomtatott változata, az utóbbira hivatkozzanak (L. Körösenyiné a nyomtatott lenne a jó megoldás), mert ki tudja, a megváltozott helyzetben mennyi nyomtatott forrásuk lesz.

⁹¹ A 15-18-ik oldalakat használták.

⁹² A 20. oldalt használták.

⁹³ A mű címe dőlt betűs legyen.

Előfordul, hogy egy forrásra egymás után többször hivatkozunk sorrendben, ekkor lehet „Ibidelni” (Ugyanottozni).

Nyomtatott forrásnál:

Ibid. pp. 12-18.

Ibid. p. 20.

Internetes forrásnál:

Ibid. http://poltudszemle.hu/szamok/2003_4szam/2003_4_korosenyi.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2024. március 25.)⁹⁴

⁹⁴ Vagyis az Ibid után a link kell csak, és az utolsó letöltés ideje.

Példa a lábjegyzetes hivatkozáshoz – teljes változat (első hivatkozás):

„A bulvár jelentőségét a magyar politikusok is felismerték, azaz ráébredtek: nem csupán a munkájukkal, hanem életük fontos eseményeinek közszemlére tételével is befolyásolhatják a róluk kialakított képet.”⁹⁵

⁹⁵ Szakács Ildikó Réka (2008): A bulvársajtó által kialakított képek a politikusok személyiségéről. In: Csefkó Ferenc – Horváth Csaba (szerk.): *A demokrácia deficitje*. Pécs, PTE ÁJK – Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, 345. p.

Minta a lábjegyzetes hivatkozáshoz – rövid változat (második hivatkozástól):

„A bulvár jelentőségét a magyar politikusok is felismerték, azaz ráébredtek: nem csupán a munkájukkal, hanem életük fontos eseményeinek közszemlére tételével is befolyásolhatják a róluk kialakított képet.”⁹⁶

⁹⁶ Szakács, 2008. 345. o. vagy Szakács, 2008. p. 345.

1.10. Irodalomjegyzék:

Egy tanulmány, vagy évfolyam-illetve szakdolgozat esetén nemcsak hivatkozásokat készítünk, hanem irodalomjegyzéket is. Az irodalomjegyzékben kötelező szerepeltetni a hivatkozott művek összes adatát a következőképpen:

1. **AZ ÍRÁSJELEK NAGYON FONTOSAK!** Ha nincs külön előírás ebben az esetben is legyenek következetesek! Ha vesszővel választják el az egyes adatokat, akkor minden forrásnál tegyenek így. Ha pontokat és vesszőket egyszerre használnak, minden forrásmunkánál ugyanúgy kell alkalmazni az egyes adattípusok elválasztásánál ugyanazokat az írásjeleket.

Irodalomjegyzéknél a műveket kétféleképpen lehet feltüntetni:

1. A felhasználás sorrendjében.

2. A szerző szerint ABC sorrendben.

Előbbi ma már ritka, de még létező eljárás.

Amennyiben hagyományos és internetes forrást egyaránt alkalmaznak, célszerű ezeket külön csoportokban listázni.⁹⁷

1.10.1. Saját mű:

Szerző neve (évszám): A mű címe. Kiadó neve, Kiadás helye, kötet oldalszáma, ISBN szám, ha van.

Példa:

Majoros Pál (2004): A kutatómódszertan alapjai. Perfekt Kiadó, Budapest. 250 p. ISBN 963-394-584-4

VAGY

Majoros Pál (2004): A kutatómódszertan alapjai. Perfekt Kiadó, Budapest. 250 o. ISBN 963-394-584-4

VAGY JÓ ÍGY IS:

Majoros Pál: A kutatómódszertan alapjai. Perfekt Kiadó, Budapest. 2004. 250 p. ISBN 963-394-584-4

Majoros Pál: A kutatómódszertan alapjai. Perfekt Kiadó, Budapest. 2004. 250 o. ISBN 963-394-584-4

1.10.2. Szerkesztett mű:

A tanulmány szerző(í)nek neve: A tanulmány címe. In. A kötet szerkesztőjének neve (szerk.) vagy (ed.) A tanulmánykötet címe. Kiadó neve, Kiadás helye, évszám. Oldalszám valamelyik fentebb leírt változat

Példa:

Antalóczy Tímea – Kálmán Zsuzsa: Médiaműfajok 1979-1996. In. Bajomi – Lázár Péter (szerk.): Magyar médiatörténet a késő Kádár – kortól az ezredfordulóig. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 199-201. o.

Ebben az esetben is lehet az évszámot a szerzők neve mögé tenni!

Nagyon fontos hogy a példában szereplő **In** kifejezés esetében is több változat van, ebben az esetben is válasszanak egyet, és végig azt alkalmazzák. Tehát az In a következőképpen szerepelhet:

In

In.

In:

1.10.3. Szakmai folyóiratban megjelenő tanulmány:

A tanulmány szerzőjének neve: A tanulmány címe. In A folyóirat címe. (vagy vessző) évfolyam/lapszám (az évfolyam arab vagy római számmal) oldalszám

Példa: Szilágyi Imre: Demokrácia, pártok, piac Szlovéniában. In Politikatudományi Szemle. XV/1 94-101. o.

⁹⁷ Amennyiben előzetes előírásokat kell követni, további csoportosítások is lehetségesek. Pl. külön kell választani a könyveket, a szakmai folyóiratban megjelent cikkeket, a jogszabályokat stb.

Vagy

A tanulmány szerzőjének neve: A tanulmány címe. In A folyóirat címe. (vagy vessző) évfolyam. lapszám, oldalszám

Példa: Szilágyi Imre: Demokrácia, pártok, piac Szlovéniában. In Politikatudományi Szemle, 15. évfolyam, 1. szám, pp. 94-101.

Vagy

A tanulmány szerzőjének neve (évszám): A tanulmány címe. A folyóirat címe. (vagy vessző) Vol (ez jelöli az évfolyamot) no. (ez jelöli a számot), oldalszám: Ilyenkor tilos az In-t alkalmazni!

Kéri László (2005): Média, politika, pártok. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 14, no. 1, 82–103.

1.10.4. Internetes forrás⁹⁸

Internetes források esetében az első szabály: A WIKIPÉDIA SZÓCIKKEI NEM FORRÁSOK!

Ha olyan szöveget használnak, amelyet internetről töltöttek le, nagyon fontos, hogy az eredeti forrást és ne a gugli (sic!) által kidobott találati oldal címét írják be, és jelöljék az utolsó letöltés idejét is! Tehát:

JÓ:

Körösenyi András: Politikai képviselő a vezérdemokráciában. http://poltudszemle.hu/szamok/2003_4szam/2003_4_korosenyi.pdf (Utolsó letöltés ideje/Letöltés ideje: 2024. július 5.)

NEMJÓ (sic!) EZ AZ ELŐZŐ TANULMÁNY TÁROLT VÁLTOZATOS CÍME:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mWRiynCFNwAJ:www.poltudszemle.hu/2003,43.html+k%C3%B6r%C3%B6s%C3%A9nyi+anndr%C3%A1s+politikai+k%C3%A9pviselet+a+vez%C3%A9rdemokr%C3%A1cia+ban&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&source=www.google.hu>

Abban az esetben, ha a netes forrásnak van címe és szerzője, azt is fel kell tüntetni! Lehetőleg ilyen netes forrást használjanak! Ebben az esetben figyeljenek oda arra is, hogy két dátumot kell szerepeltetni. Az egyik lesz a megjelenésé, amikor a mű született, a másik a letöltésé, vagyis amikor Önök olvasták el a forrást.

UGYANCSAK FONTOS, HOGY MA MÁR A KÖNYVEK ÉS A FOLYÓIRATOK IS RENDELKEZNEK ISBN VAGY ISSN SZÁMMAL (TÖBBSÉGÜK). ENNEK FELTÜNTETÉSE SZINTÉN AJÁNLOTT AZ IRODALOMJEGYZÉKBEN A KÖVETKEZŐKÉPPEN:

Példa:

Paczolay Péter: Az élő alkotmány: az alkotmánybíráskodás kiszámíthatósága és változásai. In: Chronowski Nóra, Petrétei József (szerk.) *Tanulmányok Ádám Antal professor emeritus születésének 80. évfordulójára*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2010. pp. 221-241. ISBN: 978 963 642 314 8

⁹⁸ Segítségül mellékelem az SZTE Egyetemi Könyvtár online bázisát, amit nyugodtan használhatnak. Rendkívül sok, megbízható forrás van fent, amelyek használhatók kutatási tevékenységünk során. Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtára <http://ww2.bibl.u-szeged.hu/index.php/e-forrasok/folyoiratok-adatbazisok> (Utolsó elérés ideje: 2024. 09. 21.)

1.11. Formázás

1.11.1. Törzsszöveg és lábjegyzet:

A törzsszöveg vagyis maga a dolgozatuk word-ben készüljön, TNR betűtípussal, 12-es betűmérettel, másfeles sortávval. A felhasznált forrásokat a szövegben lábjegyzet formájában jelöljük, amely szintén TNR legyen, de 10-es betűméret szimpla sortáv. Figyeljenek oda arra is, hogy sorkizárt legyen a szövegük, nemcsak azért, mert a balra zárt ronda (ezt adja általában a word alapformátumnak), hanem azért is, mert mind az évfolyam-, mind a szakdolgozat esetében ez a szabály (ez a lábjegyzetre is vonatkozik). Kérem, a margóbeállításoknál minden margó 2,5 cm kivéve a balt, ami 3 cm.

A fejezetcímeket számozzák, ez lehet 15-ös betűméretű, félkövér. Ha lesz alfejezetük, akkor az dőlt betűs legyen, megfelelő számozással 13-as betűméret.⁹⁹

Legyen oldalszámozva; jobbra zárt TNR legyen az is, 12-es méret.

1.11.2. „Kellékek”:

1.11.2.1. Képek, táblázatok, egyebek

Gyakran előfordul, hogy egy dolgozatban képek, táblázatok, ábrák, grafikonok szerepelnek. Ezekkel a következő a teendő:

1. Elnevezés és számozás: típustól függően írjuk ki, hogy 1. kép: mit ábrázol.
2. Készítsünk róluk listát kategóriánként, amit illesszünk be a dolgozat elejére, abban az esetben, ha összlétszámuk meghaladja a hármat.

1.11.2.2. Rövidítések - mozaikszavak

Amennyiben a szövegünkben olyan kifejezéseket, neveket használunk, melyeknél általánosan elfogadott egy rövidített változat is, az első említésnél kerek zárójelbe helyezzük el azt. Ezzel jelöljük, hogy a szöveg további részében a rövidített változatot fogjuk használni. Valójában ezek a kifejezések mozaikszavak. Tipikusan ilyenek a pártok nevei, vagy egyes intézményeké. Például: A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Agitációs és Propaganda Osztálya (MSZMP KB Agitprop Osztály) nevet csak elsőre írjuk ki, utána a rövidítést használjuk, amit a kerek zárójelben láthatnak, de, hogy adjak egy ennél egyszerűbbet: Központi Statisztikai Hivatal (KSH): először kiírjuk teljesen, a rövidítéssel együtt; utána már elég csak KSH-t írni.

Egyes klasszikus rövidítéseket a törzsszövegben ne használjunk: a például, az úgynevezett, a lásd kifejezések teljesen kiírva szerepeljenek. Lábjegyzetnél már elfogadhatók ezek rövidített változatai.¹⁰⁰ A s a többi és a körülbelül szerepelhetnek a főszövegben is rövidítve.

1.11.2.3. Számok

Amennyiben évszámokról beszélünk, az maradjon változatlan formában.

Példa:

1996. február 1-jén lépett hatályba az 1996. évi I. törvény a rádiózásról és a televíziózásról.

Ha a számmal mennyiséget jelölnek, azt betűvel írják ki, amennyiben a szám nem túl hosszú.

Példa:

1. Tíz, kettőezer-tizenhét, huszonhat betűvel írt legyen,
2. 115642 maradjon meg számként, ne írják ki betűvel, hogy száztizenötezer-hatszáznegyvenkettő.

1.11.3. Nyelvhelyességi hibák:

Gyakran előfordul, hogy egy írásbeli munka esetében kisebb nagyobb stiláris, nyelvhelyességi hibákat olvashatunk egy dolgozatban. Ezek közül a leggyakoribbak a következők:

pedig, persze: ezt élőbeszédben használjuk, nem tanulmányban,

sajnos: nem sajnálkozunk tudományos igényű dolgozatban,

véleményem szerint, szerintem, úgy gondolom, úgy vélem, stb.: ezeket csak mértékkel használják, amikor azt szeretnék hangsúlyozni, hogy az olvasó valami nagyon fontos, újszerű megállapításra figyeljen oda. Ezek töltelék-kifejezések; maga a tanulmány, annak felépítése, a felhasznált források mennyisége és minősége, a dolgozat bevezető fejezetében megfogalmazott hipotézisek, és az arra adott válaszok tükrözik a szakmai álláspontot, a mondatok terjedelme ne legyen túl hosszú,

ne alkalmazzanak „hogys” kettős kötőszavakat, vagyis a „hogy miért”, „hogy mikor”, „hogy ki” stb. helytelen, mivel a hogy nem kell, pl. Rossz: Nem tudom megmondani, hogy mikor jön vissza. Jó: Nem tudom megmondani, mikor jön vissza. (A „mikor” a kötőszó, nem a „hogy mikor”).

1.11.4. Tartalomjegyzék:

Amennyiben kész a dolgozat összes tartalmi eleme, akkor szűrjanak be oldalszámot oly módon, hogy jobbra zárt legyen.¹⁰¹ Ha ez megtörtént, akkor először töröljék azt a plusz entert, amit a rendszer automatikusan beletesz.

⁹⁹ Javaslom, hogy készítsenek külön stílusokat a fejezet, az alfejezet és az alalfejezet címekhez (én így neveztem el „öket”), nevezzék is el azokat, mert ha ezt megcsinálják, és a fejezet-, az alfejezet és az alalfejezet címeket kijelölve kiválasztják a konkrét stílust a fejezet-, az alfejezet és az alalfejezet címeinél, utána a tartalomjegyzéket sokkal könnyebb elkészíteni.

¹⁰⁰ Például esetében: Pl.; Lásd esetében: L., úgy nevezett esetében:

¹⁰¹ Fejléc – Beszúrás menüpont

Másodszor jelöljük ki az oldalszámot és állítsák át TNR betűtípusra, 12-es betűméretre. Utána fent kattintsanak a Tervezésre¹⁰², és pipálják be az „Első oldal eltérő” kifejezés előtt lévő négyzetet, így a címlapjukra nem fog oldalszámot tenni a word.

Ha ez megvan, utána tudnak tartalomjegyzéket készíteni. Én ide leírok Önöknek egy módszertant, én ezt szoktam csinálni. Biztos van más lehetőség is, de ezzel a változattal még sosem fürödtem be:

Lépések:

1. A címlap után beszurunk egy oldaltörést.
2. Az új oldalunkra beírjuk, hogy Tartalomjegyzék
3. Fejléc – Hivatkozások menüpont, bal oldalt van a „Tartalom” elnevezésű parancsikon, amelyre rá kell kattintani.
4. Alul kiválasztjuk, hogy „Egyéni tartalomjegyzék”, amire kijön egy új ablak.
5. Először beállítjuk, hány szintünk van (Itt most 3 szint van: Cím, Alcím, Alalcím – így neveztem el a saját stílusaimat)
6. Ezután rákattintunk (jobb lent) a Beállítások parancsra, újabb ablak nyílik meg. Villámsebességgel kitöröljük a Címsor 1, Címsor 2, Címsor 3 négyzetekből a számokat, és beírjuk számmal az 1-et a Címhez, a 2-t az Alcímhez, a 3-at az Alalcímhez¹⁰³. Okézzák, amire a harmadik ablak eltűnik. A másodikat még ne zárják be, mert ezután a Beállítások gomb mellett lévő Módosításra kell kattintani. Itt a TJ 1 lesz a címük, a TJ 2 lesz az alcímük, a TJ 3 lesz az alalcímük. Mindegyiknél állítsanak be egy-egy stílust (Ha a TJ 1-en állnak, van egy Módosítás gomb, arra kell kattintani és mindent beállítani.)
7. Ha minden TJ stílusának módosítása megtörtént, akkor okézni kell a 2. felugró ablaknál; ekkor a rendszer beszurja a tartalomjegyzéket.

¹⁰² Ne az elől, hanem a hátul lévőre!

¹⁰³ Ezek az én stílusneveim, Önök bárhogy elnevezhetik azokat.

2. Módszerek a gyakorlatban

2.1. Kumin Ferenc: Gondolatok média és politikai kommunikáció kölcsönhatásáról¹⁰⁴

Kumin Ferenc tanulmánya a társadalomtudományok tudományterületen belül a politikatudományok tudományágba sorolható az akadémiai klasszifikáció alapján. Szűkebb részterülete a politikatudományokon belül a politikai kommunikáció.

A szerző munkájában elméletcentrikus, igyekszik a politikai kommunikációt, témája szempontjából, a maga teljességében bemutatni.

I. A téma kijelölése:

A tanulmány bevezető része rövid, általában 1-3 oldal terjedelmű, témától függően. Feladata a következők megválaszolása:

1. A téma megjelölése.
2. A témaválasztás indoklása.
3. A kutatási tevékenység során alkalmazott módszer(ek) megnevezése.
4. Hipotézisek (előfeltevések, kérdések, vizsgálandó témakörök megfogalmazása)
5. Általános jellegű, nem részletekbe menő (mivel az a téma kifejtésénél fog megtörténni) magyarázata a témához kapcsolódó elméleteknek, esetleg gyakorlatnak.

Kumin Ferenc tanulmányát egy idézettel kezdi. *Marshall McLuhan* „a médium maga az üzenet”¹⁰⁵ definíciójából indul ki. Amellett, hogy a *Kumin* röviden reagál a McLuhan-i gondolattal szembeni kritikára, választ is ad egyben arra a kérdésre, miért választotta ezt a meghatározást.¹⁰⁶

Az „általános idézetet” követően tér át konkrét témájára, a politikai kommunikáció fogalmára. A politikai kommunikáció megítélése negatív, mivel a médium megakadályozza a valódi tartalom, az üzenet célba jutását. Eszerint a politikában már nem az a fontos „igazságos vagy bölcs döntés született-e [...]”, hanem az, (...) *kinek és hogyan akart üzenni a döntés meghozója, és ezzel miként gyengítette politikai riválisa pozícióit?*¹⁰⁷

A szerző nemcsak az „elméleti megítélésre”, hanem a gyakorlati megközelítésre is kitér: a politikai kommunikáció eszközeivel élők mindegyike, legyen szó akár a kormánypárti (1) vagy az ellenzéki (2) politikusokról, akár az elemzéssel, publicisztikával foglalkozókról (3), mindannyian a politikai kommunikációt hibáztatják az elégtelen politikai tevékenységért. A demokrácia válságtüneteiért, a politikától való elfordulásért meglett a felelős. A médiaémelygés¹⁰⁸ a politika és a média kapcsolatának három tényezőjéből táplálkozik: a közvélemény-kutatások eredményeinek felértékelődéséből (1), a negatív tartalmú hírek, a botrányok szerepének felértékelődéséből (2) és az események stratégiai játékká alakulásából.¹⁰⁹

Ennek eredménye, hogy a politika és a média bármelyike felelőssé, bűnbakká tehető, ráadásul egyik sincs alá-fölrendelt helyzetben a másik alrendszerhez viszonyítva. Ezt „egészíti ki” egy harmadik megközelítési lehetőség. *Kumin Ferenc* szerint *McLuhan* „megoldása”, hogy a média folyamatosan átalakul a külső, elsősorban technikai és társadalmi változások hatására, ahhoz vezet, hogy valójában „(...) a politikai kommunikáció súlya vagy szerepe nem is szükségszerűen a politika vagy a média irányítóinak döntésén múlik, hanem megkerülhetetlen fátumként alakul.”¹¹⁰

Figyelembe véve a politikai kommunikáció bűnbak szerepét, melyet nemcsak a bemutatott elméletek, hanem a gyakorlat és a fogyasztók reakciója is erősít, fogalmazza meg a szerző hipotéziseit. Először a politika és a politikai kommunikáció viszonyát vizsgálja (1). Ebből kiindulva tér át a magyarországi helyzet elemzésére (2)¹¹¹, majd annak bizonyítására, meghaladható-e a médiafátsultság elmélete (3). Érvényesülhet-e a kiinduló idézet fő gondolata, vagyis a politikai kommunikáció kitérhet-e a bűnbak szerepből?¹¹²

II. A téma kifejtés

1. Elméleti háttér

¹⁰⁴ KUMIN FERENC: *Gondolatok média és politikai kommunikáció kölcsönhatásáról*. Politikatudományi Szemle. 1992/2. 105-124. pp.

¹⁰⁵ Kumin Ferenc saját fordítását szerepelteti, az eredeti szöveg közlése mellett. KUMIN 2005, 105. p. és 123. p.

¹⁰⁶ KUMIN 2005, 105-106. pp.

¹⁰⁷ KUMIN 2005, 106. p.

¹⁰⁸ Kumin Ferenc Pippa Norrisra hivatkozik a fogalom használatakor, aki maga is felhívja a figyelmet arra, hogy a médiakör-elmélettel „(...) az 1960-as évek politikatudományi irodalmában jelentek meg. Kurt és Gladys Lang kapcsolták össze elsőként a tévéhíradókat az amerikai politikában általánosabban tapasztalható kiábrándultság érzésével.” PIPPA NORRIS: Angyali kör? A politikai kommunikáció hatása a poszt-indusztriális demokráciákra. Médiakutató. 2001/3. Letölthető a Médiakutató online felületéről: https://mediakutato.hu/cikk/2001_03_osz/01_angyali_kor (Utolsó elérés ideje: 2024. július 1.)

¹⁰⁹ KUMIN 2005, 106. p.

¹¹⁰ KUMIN 2005, 107. p.

¹¹¹ Bár a tanulmány elméletközpontú, nem marad ki belőle az arra alapozott elemzés sem, mely ebben az esetben a magyar médiafogyasztási szokások vizsgálatát jelenti majd.

¹¹² KUMIN 2005, 107. p.

Kumin Ferenc a politika és a politikai kommunikáció viszonyának bemutatása során történeti áttekintést ad a politikai kommunikáció fejlődéséről. Kiinduló tételmondata, hogy csak azokat a történelmi korokat tudja vizsgálni, melyeknél már beszélhetünk demokráciáról.¹¹³ Nem demokratikus keretek között ugyanis cenzúra és propaganda „helyettesíti” a politikai kommunikációt, mivel az uralkodók, a diktátorok döntéseit nem előzik meg viták.¹¹⁴

Kumin Ferenc ezt követően végigveszi azokat a korszakokat, amelyben beszélhetünk politikai kommunikációról. Minden egyes időszaknál megvizsgálja, ki a politikai kommunikációs tevékenység főszereplője (1), hol zajlik ez a tevékenység (2), milyen médium közvetíti az információkat (3), mi akadályozza az üzenetek célba jutását (4) és mennyire volt magas szintű a politikai aktivitás (5), ami miatt igazából jelentősége van magának a politikai kommunikációnak. Minden egyes korszak elemzését követően, az előbb felsorolt szempontokat figyelembe véve, von le következtetéseket, milyen összefüggés állapítható meg a politika és a média kapcsolatára vonatkozóan (6). Megvizsgálja, adott korszakban hogyan van jelen a politikai kommunikáció, jelen van-e egyáltalán és hogyan hat a politikára.

1.1. Ókor – antik demokráciák időszaka:

A görög városállamokban a politikáról szóló vita rendkívül fontos volt. Ebben az időszakban a politikai kommunikációs tevékenység főszereplője a sokaságból kiemelkedő szónok (1). Nem létezett mai értelemben vett médium, így az valójában azonos volt a helyszínnel, az agórával (2+3), illetve fórummal. A klasszikus média hiányának köszönhetően az üzenetek célba jutását időbeli és fizikai korlátok nehezítették. A helyszín és a kommunikáció sajátos volta miatt egyrészt a nappalok véges hossza (4), a résztvevők türelme (4), másrészt a szónok képességei (4 - pl. beszédhibája) nehezítették az információk eljutását a hallgatósághoz. Bár a közvetlen demokrácia időszakáról beszélünk, ez a demokrácia korlátozott volt (5), így bár „(...) az ókori görög városállamokban a politikáról zajló beszédre mint minden cselekvések legnagyobbjára tekintettek(...)”¹¹⁵, így a politikai aktivitás szintje alacsony volt. Ebben a korszakban a politikai kommunikációt (6) a „(...) a mai értelemben vett média hiánya és szükségletelensége határozta meg.”^{116/17}

1.2. A felvilágosodás és a polgári forradalmak időszaka:

Az előző korszakhoz képest itt már van médiumunk. A nyomtatott sajtó (3) révén elkezdődik a mediatisált politikai kommunikáció időszaka. Már nemcsak a szónok (1) – aki a korszak¹¹⁸ végére egyre inkább politikussá válik -, hanem az újságíró (1), sőt a szerkesztő (1), a nemzetállamok (1), a bürokrácia (1) és a pártok (1) is főszereplővé válnak. A kommunikáció színtere a piactereken (2) kívül a médium (2) lesz, amely lehetővé teszi, hogy azokhoz is eljusson az üzenet, akik nem voltak jelen a politikai eseményen. Az üzenet megfogalmazója és a befogadó térben és időben elválhat egymástól, megszűnik a személyes jelenlét szükségessége. Ez egyben hátrányt, korlátot is jelent az információ célba jutásához. Egyrészt szükség van írni-olvasni tudásra (4), mert legfeljebb képek és ábrák (az időszak vége felé) segítik az üzenet megértését. Ezen túl az írott szöveget nemcsak elolvasni, hanem értelmezni (4) is tudni kell: ezzel ez a korszak válik a legnehezebbé a fogyasztó részéről, mivel tőle magas szintű absztrakciót követel meg a nyelvű tartalom befogadása. Korlát még a terjedelem (4), vagyis az üzenetek szerkesztett formában jelenhetnek meg.¹¹⁹ A politikai részvétel szintje alacsony (5), de az újságolvasásnak köszönhetően egyre nagyobb számban tudnak aktívvá válni azáltal, hogy a politika jelenségeivel kapcsolatban ki tudják, és ki is alakítják álláspontjukat. Ebben az időszakban a politikai kommunikációban a nyomtatott sajtó válik meghatározóvá. Nagyban hozzájárult a politikai aktivitás növekedéséhez és szerepet játszott azokban a folyamatokban is, amelyeket a tömegpártok megjelenése okozott.¹²⁰

1.3. Elektronikus médiumok időszaka:

A rádió és a televízió korszaka (3), mely a jelenben is tart.¹²¹ A politikai kommunikáció fő színtere a média (2) lesz. Az üzenetek célba jutását már nem akadályozza a befogadók részéről megkívánt magas szintű absztrakciós képesség, különösen a televízió megjelenésével, hiszen a képek még inkább segítik az információk megértését. A befogadók részéről inkább az jelenti az új korlátot, hogy a műsoridő szűkössége miatt a média leegyszerűsít (4), ami egyes, az elektronikus média számára kevésbé magas hírértékű ügy kiszorítását eredményezi (5). Új korlát a műsoridő (4), ami nem hasonlít az ókori politikai kommunikációt meghatározó naplementére, mivel ez nemcsak

¹¹³ A szerző Gianpietro Mazzoleni művét jelöli meg forrásnak. A pontosság kedvéért célszerű megjegyezni, hogy a fenti gondolatnál valójában Mazzoleni is hivatkozik Jürgen Habermasra. L. MAZZOLENI, GIANPIETRO: *Politikai kommunikáció*. Osiris Kiadó. Budapest, 2002. 18. p.

¹¹⁴ KUMIN 2005, 107-108. pp.

¹¹⁵ KUMIN 2005, 108. p.

¹¹⁶ KUMIN 2005, 109. p.

¹¹⁷ KUMIN 2005, 108-109. pp.

¹¹⁸ Az időszak pontos meghatározása a 114. oldalon látható táblázatban szerepel. A 20. század eleje meghatározás érdekes megközelítés a szerző részéről, ahogy módszertanilag az is, hogy a táblázatban szerepeltetett információk nem teljesen egyeznek a szövegben leírtakkal. Így az áttekintést segítő táblázat kissé megtévesztő. KUMIN 2005, 114. p.

¹¹⁹ Nem véletlen, hogy nemcsak az újságírók, hanem ahogy a szakma differenciálódott, a szerkesztők is főszereplőkké váltak.

¹²⁰ KUMIN 2005, 109-110. pp.

¹²¹ Ne feledjük, bár a tanulmány 2005-ben jelent meg, az állítás még mindig igaz. Módszertanilag figyelemre méltó, ahogyan magyarázza a rádió és a televízió egyként kezelését: „A két eszköz által meghatározott időszakot vizsgálataimban gyakorlatilag egyként kezeltem. Ezzel nem kívánom zárójelbe tenni azt a hatalmas változást, amely a kép továbbításának lehetőségével bekövetkezett, de más lényeges tulajdonságait tekintve a televízió és a rádió olyan hasonlóságokat mutatnak, amelyek a közös tárgyalást megengedhetővé teszik.” KUMIN 2005, 110. p.

egyszerű fizikai, hanem tartalmi korlátot is jelent. A politikai műsoroknak a kezdetektől meg kellett küzdeniük a szórakoztatással (4). Nem véletlen, hogy a főszereplőnek, aki továbbra is elsősorban a politikus (1), új elvárásoknak kell megfelelnie. Annak érdekében, hogy sikeresen megküzdhesen a szórakoztató tartalmakkal képernyőképessé kell válnia. Erre két folyamat hat. Az egyik a perszonalizáció jelensége, amely *Kuminnál* a megszemélyesítést takarja: mivel például egy pártot nem lehet a maga teljességében bemutatni, ezért van szükség egyetlen beszélőre, aki képviselni tudja azt. Ezért válik ismét az első számú főszereplővé az ember (1). A másik folyamat a tabloidizáció. A fogyasztókat a teljes passzivitás jellemzi az üzenetek befogadásakor. A szerkesztés és a már említett leegyszerűsítés miatt adott ügyről nem rendelkeznek megalapozott háttértudással. Ez hatással van a politikusok tevékenységére is. A politikai vezetőknek már nem a történelmi nagyságokkal, hanem a szórakoztató tartalmak „hőseivel” kell megküzdniük. A harc kiélezettségét némileg enyhítik/enyhítették a technológiai változások: a műholdas és kábeles televíziózás arányának növekedése révén meg tudtak jelenni olyan tematikus csatornák is, melyek hírmédiaként politikaközpontúak lettek. Ez magában rejti a lehetőséget, hogy az egyes témákat analitikusabb jelleggel is fel lehessen dolgozni, mert a politikának nem kell osztozni a műsoridőn a szórakoztató tartalmakkal. Bár a politikai részvétel (5) szintje magas lehet, azzal, hogy a média leegyszerűsít, nem nyújt elég információt a valódi aktivitáshoz. Ebben az időszakban válik a politikai kommunikáció igazán bűnbakká, holott: „*Ha a médium maga az üzenet, mint ahogy nyitó felvetésünk is állítja, akkor a jelenleg domináns médiumnak tekinthető televízió maga a politikai kommunikáció legfőbb megformálója, a médiában dolgozók és a politika cselekvői is csupán alávétik magukat a médium imperatívuszának.*”¹²²

1.4. Az internet kora

Bár még nem beszélhetünk teljesen új médiarezsimsről, a szerző szerint érdemes megvizsgálni, hogyan hat ez az új médium (3) a politika – média kapcsolatára. Főszereplő bárki (1) lehet, aki képes üzeneteket megfogalmazni és elhelyezni a világhálón (2), amely egyben helyszíne is lesz a politikai kommunikációnak. Klasszikus korlátok nincsenek, sem a műsoridő, sem a terjedelem nem jelent ennél a médiumnál akadályt.¹²³ Új korlát jön létre, mely a médium sajátosságából adódik: mivel végtelen mennyiségű információ halmozódik fel, ezért az lesz a döntő, adott információra hány vagy milyen link (4) mutat. Szintén korlát, mennyire tudják használni a fogyasztók az új médiumot, mivel ez két tényezőre is hatással van. Egyrészt a politikai részvétel szintjére, amely e médium által meghatározott világban magas (5), másrészt arra, ki lesz az igazi főszereplő. Az lesz ennek a korszaknak a főszereplője, aki képes olyan tartalmat előállítani, amelyre sokan kattintanak; így lesz a bárkiből valaki, aki meghatározza a politikai napirendet (6).¹²⁴ Legyen szó egy általa gyártott tartalomról, arról, hogy vita esetében képes-e olyan politikai tartalmú üzenetet megfogalmazni, amellyel uralhat egy on-line fórumot, vagy képes-e esetleg meghekkelni egy népszerű tartalomszolgáltatót.¹²⁵¹²⁶

2. Alkalmazható-e az elmélet a magyar viszonyokra?

A médium maga az üzenet tételmondat nemcsak globálisan hathat, hanem egy-egy ország esetében is érvényesülhet, a politikai üzenetek estében is. Ugyanakkor egy ország médiafogyasztási szokásai nagymértékben függenek az adott régió demokratikus hagyományaitól, azaz léteznek lokális tényezők is.¹²⁷ Ebből kiindulva fogalmazza meg *Kumin* azt a feltevést, hogy (...) *egy-egy régió vagy országon belül megfigyelhető sajátosan egyedi médiastruktúra kölcsönhatásban áll a politikai kommunikációval, Magyarország rendszerváltás utáni médiatörténete is új megvilágításba kerülhet.*¹²⁸ Következő mondatával azonnal le is szűkíti vizsgálata helyszínét, megjegyezve, hogy „*A vizsgálatot természetesen ki lehetne terjeszteni a kelet-közép-európai régió valamennyi országára is (...)*”¹²⁹

A magyarországi médiafogyasztási szokásokra több folyamat is hatott. A rendszerváltást megelőzően az elektronikus sajtó¹³⁰ tényleges és a nyomtatott sajtó véleménymonopóliuma uralta a piacot. Ez hiányt termelt, a

¹²² KUMIN 2005, 110-112. pp.

¹²³ Valós korlátként említi a szerző a tárhelyet és a sávzsélességet, amely ekkor még valóban korlátot jelentett. (4) KUMIN 2005, 112. p.

¹²⁴ „(...) a napirendi kutatások elemzési egysége az a gyakran nyilvános politikai konfliktusokban megjelenő, a napirend(ke)n exponált és valamilyen szempont alapján fontosnak, relevánsnak tartott politikai vitatéma, amely eséllyel pályázhat arra, hogy a média, a közvélemény és a politika figyelmét elnyelje, és/vagy a szakpolitikai döntéshozatalban megjelenjen.” TÖRÖK GÁBOR: *A politikai napirend*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 29. p.

¹²⁵ KUMIN 2005, 112-113. p.

¹²⁶ Kumin az általa is vázlatosnak nevezett történeti áttekintés legfontosabb ismérveit egy táblázatban is összefoglalja. Ez módszertanilag jól alkalmazható eszköz, amely átláthatóvá teszi a főbb elemeket: ebben az esetben az egyes korszakok politikai kommunikációját, az arra ható, azt meghatározó tényezőket. Fontos azonban megjegyezni, hogy a cél elérése érdekében előnyös, ha a táblázatban szerepeltetett adatok megegyeznek a szövegben leírtakkal. Ez ennél a tanulmánynál nem teljesül. KUMIN 2005, 114. p. (V. ö.: KUMIN 2005 107-113. pp. és KUMIN 2005, 114. p.)

¹²⁷ Erre hozza Kumin [egyetlen példaként](#) az észak-európai országok médiafogyasztási jellemzőit, hangsúlyozva, hogy a fogyasztói oldal miatt is lehetnek specialitások az egyes országokban, azaz nem csak a technológiai fejlettség a meghatározó.

¹²⁸ KUMIN 2005, 114-115. pp.

¹²⁹ KUMIN 2005, 115. p. [Módszertanilag nagyon szép megoldás: példa arra, hogyan hívja fel a kutató a figyelmet egy-egy témára, mellyel részletesebben nem kíván foglalkozni, mert nem ez a célja. Lehetőségként „kínálja fel” egy kutatási tevékenység témájaként.](#)

¹³⁰ Ebben az időszakban a Magyar Televízió és a Magyar Rádió monopóliumot „élveztek”. Bár az 1980-as évekre már több „csatornája” is volt mindkét közszolgálati műsorszolgáltatónak, ezek még valójában egyszereplős piacok voltak.

gazdaság egyéb ágazataihoz hasonlóan.¹³¹ A médiapiacra is hiány alakult ki: ennek előfutára az 1990-es évek reklámfogyasztási „örülete” volt, melyet a műholdas csatornák külföldi adói kínáltak a reklámblokkokat még nem ismerő nézők számára. A másik folyamat a piacnyitás, a magyar nyelvű kereskedelmi műsorszolgáltatók (ezen belül is elsősorban az országos lefedettségű, földi sugárzású RTL Klub és TV2) megjelenése 1997-ben, amelyek fokozták az elhalasztott médiafogyasztás mértékét. Ez a bulvár habzsolásában nyilvánult meg. Mivel a Kádár-korszakból hiányzott a klasszikus bulvár¹³², óriási igény volt a szórakoztatásra.¹³³ Ez az igény a duális médiarendszer (illetve a szinte azonnali sokcsatornás médiapolitikai modell) létrejöttével teljesedett ki. A nézők-olvasók nagy arányban fordultak el a komoly hírműsoroktól¹³⁴, napilapoktól¹³⁵ és váltak a könnyed tartalmak¹³⁶ fogyasztóivá.¹³⁷

„Beindult” a tabloidizáció, amelynek köszönhetően új médiafogyasztói táborok jöttek létre.¹³⁸ A szerző három csoportot különít el: elit (1), politikafüggő (2) és alvajáró médiafogyasztókba sorolja a nézőket-olvasókat. A csoportosításnál a következő tényezőket alkalmazta: szocializációs háttér (1), politikai aktivitás (2), a fogyasztott média típusa (3) és a médium kiválasztásának oka (4). Bár a felsorolásnál az alvajárókkal kezd és az elittel fejezi be, az egyes csoportba tartozók részletes jellemzésénél fordított sorrendet alkalmaz, mivel, mint később látni fogjuk, következtetéseit a bulvárfogyasztókhoz kapcsolódóan fogalmazza meg.¹³⁹

2.1. Elit médiafogyasztók:

Az elit médiafogyasztók magas iskolázottságúak, politikailag aktívak. A társadalom iránt is felelősséget éreznek. Morális kötelességüknek tartják, hogy politikailag (is) tájékozottak legyenek, hogy a megfelelő mennyiségű és minőségű információból kiindulva hozzanak döntéseket, például arról, kire szavaznak az aktuális választáson. Mindez hatással van a médiával szembeni elvárásaikra is. Profi újságírói munkát, vagyis a tájékoztatásban abszolút objektivitást és az összefüggéseket, folyamatokat is feltáró véleményalkotást várnak el a médiától. Iskolázottságukból és magas szintű tájékozottságukból adódóan saját (logikus) képük van a médiaviszonyokról. Folyamatosan figyelve az eseményeket tisztában vannak azzal, hogy a nyomtatott sajtó előállítására egyre kevésbé kifizetődő, valamint a rádiós és televíziós tartalmak esetében is magasak a műsorszugárzási költségek.¹⁴⁰ Ebből kiindulva úgy vélik, ezeknek a médiumoknak szükségük van fennmaradásuk érdekében a politika támogatására. Emiatt viszont nem tudnak azok az elvárások teljesülni, amelyeket az elitek a klasszikus médiával szemben támasztanak. Ez a fogyasztói csoport egyre nagyobb mértékben fordul az online hírforrásokhoz, mivel ezek függetlenségét nem veszélyeztetik annyira a magas termelési költségek. Az elitek médiafogyasztásának változása még kiszolgáltatottabbá teszi a hagyományos médiumokat: a piaci alapon működőket a megszűnés, a közszolgálati adókat az egyre erősödő politikai nyomásgyakorlás fenyegeti.¹⁴¹

2.2. Politikafüggők

Az elitekhez hasonlóan a politikafüggők is aktívak, környezetükben véleményvezérek. Biztos pártpreferenciájuk van, amely mellett kitartanak. Nem a társadalom iránt éreznek felelősséget, hanem egy adott politikai párt mellett elkötelezettek, ezért a politika egyfajta hobbi a számukra. Ez erőteljesen hat médiafogyasztásukra. „Szeretik”, ha egy médium, például egy napi- vagy hetilap függ a politikától, egy adott párttól, mivel csak saját oldalt fogyasztanak. Nem várnak el olyan szintű objektivitást, mint az elitek, és a véleményközlő műfajok esetében sem igénylik ugyanazt. A médiát saját meggyőződésük megerősítésére használják, ezért lesz szertartás jellegű a

¹³¹ Nem véletlenül alakult így: a Kádár-korszakban a nyomtatott sajtót olvasók a hatalom számára elsősorban nevelendő lény voltak. Ennek az ideológiai mellett volt egy kulturális misszió része is: bár elsősorban az oktatás segítségével kívánták a népet „felemelni”, második vonalban többek között a média jelentette az eszközt a műveltség szintjének a növelésére. Így, bár volt a rendszerben némi homogenizáció, és a szerkesztőségek alkalmazkodtak valamelyest a közönség igényeihez, azt a fontos szempontot soha nem felejtették el, hogy „ők” egyben a közszolgálat ethosának is a képviselői, ami egyet jelent a magaskultúra megtestesítésével. További részleteket l. Takács Róbert: Politikai újságírás a Kádár-korban. Hatalom és újságírás viszonya, 1956 - 1988. Napvilág Kiadó. Budapest, 2011. 347. p. és ANTALÓCZY TÍMEA – KÁLMÁN ZSUZSA: *Médiaműfajok 1979-1996*. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 205. p.

¹³² Hivatalosan az Esti Hírlap számított bulvárlapnak, „(...) amely könnyedebb hangvételével, színes, friss híryanagával, rövid írásaival, színes riportjaival képes megnyerni az olvasókat.” TAKÁCS 2011, 60. p.

¹³³ Valójában már a Kádár-korszakban is volt rá igény. Ahogy Takács Róbert írja, a Társadalomtudományi Intézet 1974-es felméréséből kiderült: „A napilapok legolvasottabb rovatai a kishírek, a bűnügyi tudósítások, a sporthírek, a külpolitikai és belpolitikai írások voltak. Az első három műfaj azt mutatja, hogy a közönségigény a lapokat a bulvár jelleg felé tolta volna.” TAKÁCS 2011, (343)-344. pp.

¹³⁴ Urbán Ágnes: Rádió és televízió. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 106-109. pp.

¹³⁵ V. ö.: JUHÁSZ GÁBOR: *Az országos minőségi napilapok piaca, 1990–2002*. Médiakutató. 2003/1. Letölthető: Médiakutató hivatalos oldala: https://mediakutato.hu/cikk/2003_01_tavasz/05_orszagos_minosegi/?q=politikai+napilapok#politikai+napilapok (Utolsó elérés ideje: 2024. július 2.)

¹³⁶ GULYÁS ÁGNES: *Bulvárlapok a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Médiakutató. 2000/1. Letölthető: Médiakutató hivatalos oldala: https://mediakutato.hu/cikk/2000_01_osz/02_bulvarlapok_a_rendszervaltas_utani_magyarorszagon (Utolsó elérés ideje: 2024. július 2.)

¹³⁷ KUMIN 2005, 114-116. pp.

¹³⁸ **Módszertanilag** szép megoldást alkalmazva Kumin Ferenc rögzíti, hogy a csoportok meghatározásánál leegyszerűsítést alkalmaz. KUMIN 2005, 116. p.

¹³⁹ KUMIN 2005, 116-119. pp.

¹⁴⁰ Ebben az időben (2005) még műsorszolgáltatásról (műsorszórásról) beszélünk. 2010-et követően, az új médiaszabályozástól kezdődően beszélünk audiovizuális médiaszolgáltatásról.

¹⁴¹ KUMIN 2005, 116-117. pp.

fogyasztásuk olyannyira, hogy elő is fizetnek a pártpreferenciáikat alátámasztó nyomtatott lapokra.¹⁴² A politikafüggők kevésbé használják az internetet, (...) de még ennek lehetősége sem feltétlenül jelenti a szertartásos hagyományos médiafogyasztás elhagyását.”¹⁴³¹⁴⁴

2.3. Alvajárók

Az alvajárók az elhalasztott médiafogyasztók. Ők, a legnépesebb csoport, a bulvár, a könnyed, szórakoztató tartalmak elsősorú fogyasztói. Újabb és újabb nyomtatott és elektronikus tartalmakkal próbálják éhségüket kielégíteni, ezért igényeik miatt ők uralják és határozzák meg a médiapiacot. A komoly, politikát is érintő tartalmak nem kötik le őket.¹⁴⁵

A médiafogyasztási szokások megváltozása erőteljesen hat a politikai kommunikációra is. A politikai kommunikáció egyrészt leegyszerűsíti a barát-ellenség kettősre, másrészt az alvajárók nagy létszáma miatt bulvárosít. Emiatt Magyarországon is megjelenik a bűnbak szerep, holott szintén csak a globális és lokális hatások érvényesülnek, azaz „(...) politika és média kölcsönös viselkedése nem feltétlenül valamilyen eltervezett stratégia szerint alakul úgy, hogy ezzel sok kritikára is lehetőséget teremtsen. [...] Ezek a hatások nem valamiféle összeesküvés következtében jelennek meg, hanem a médiumok sajátosságaiból fakadnak, így válnak az üzenetet nagyban befolyásoló tényezővé.”¹⁴⁶

3. A bűnbak-szerepen túl

Utolsó nagy fejezetében Kumin Ferenc arra tesz kísérletet, hogy rámutasson, a politikai kommunikációnak nem kell „benneragadnia” a bűnbak-szerepben. Visszatér a globális keretek közé és megvizsgálja, „(...) hogy mindezek a médium szintjén lezajló folyamatok mennyiben járulhatnak hozzá a politikai kommunikációban testet öltő üzenet átalakulásához, és ezzel mennyiben várható a médiafásultsággal jellemzett kiüresedés megállítása, visszafordítása.”¹⁴⁷

Kiindulópontja a marketingből kölcsönzött termékélet-ciklus elmélet. E szerint az új médium, az internet lesz a televíziózás helyettesítője. A két médium párhuzamosan él egymás mellett: az internet már követeli a helyét, míg a televíziózás, a régi termék, arra törekszik, hogy meghosszabbítsa élettartamát. Ennek érdekében maga is él a technológiai fejlődés kínálta lehetőségekkel. Megjelennek a tematikus csatornák, a digitális műsorszórás és a részvételi televíziózás. Ez utóbbi lesz az egyik fejlődési irányvonal: interaktívvá válik a műsorszolgáltatás, ekkor még nem teljes részvétellel, hanem először szórakoztató műsorok menetét befolyásoló sms-szavazásokkal. Több példát is említve Kumin Ferenc rámutat arra, rendkívül nagy az igény a televíziózás egyirányúságának megszüntetésére, ami nem hagyhatja érintetlenül a komoly tartalmakat, ezáltal a politikai kommunikációt sem. A tájékoztató műsorokban megjelenő szavazások, a tartalomra is hatást gyakorló sms-ek módszertanilag ugyan kérdések, de ebben az esetben a médiafásultságot enyhítő újdonságon van a hangsúly: hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a politikától elfordult polgárok ismét résztvevővé váljanak.¹⁴⁸

A másik, az előbbinél is fontosabb változás a deliberatív politikai kísérletek médiaeseménnyé tétele. A vitán alapuló döntéshozatal elméletét¹⁴⁹ James S. Fishkin alakította gyakorlattá¹⁵⁰. A társadalomtudományokban ritkán alkalmazott módszer, a kísérlet jelenti alapját tevékenységének. Fishkin azt vizsgálja, hogyan döntenének az állampolgárok fontos politikai ügyekben, amennyiben rendelkeznek elegendő információval. Az akár az egész nemzet sorsát érintő kérdésekről a résztvevők a téma szakértőivel, politikusokkal folytatott tanácskozások, viták formájában jutnak ismeretekhez. A folyamat elején és végén felvett kérdőívek eredményei közötti különbségek mutatják meg az akár egész hétvégén át tartó „döntéshozatal” eredményét. A kereskedelmi védjeggyel rendelkező tudományos kísérletben így nem a hagyományos szereplők, hanem hétköznapi emberek kommunikációja jelenik

¹⁴² Külön minőséget jelent a napi-, hetilapok, illetve egyéb nyomtatott sajtótermékek esetében az előfizetés, mivel ezzel „tulajdonossá” is válnak az előfizetők, akiknek fontos szerepük van az adott lap gazdaságilag biztos hátterének megteremtésében.

¹⁴³ KUMIN 2005, 118. p.

¹⁴⁴ KUMIN 2005, 116-118. pp.

¹⁴⁵ KUMIN 2005, 116. p. és 118. p.

¹⁴⁶ KUMIN 2005, 118-119. pp.

¹⁴⁷ KUMIN 2005, 119. p.

¹⁴⁸ KUMIN 2005, 119-120. pp.

¹⁴⁹ „A deliberatív demokrácia fogalma gyakorlatilag egyidős magával a demokráciával, hiszen – amint ez korabeli szövegekből világosan kitűnik – az ókori Athénban kialakult társadalmi rendszer kifejezetten favorizálta a tanácskozást, a vitát, amelyet nem a cselekvés akadályozójaként, hanem sokkal inkább valamennyi bölcs cselekvés szükséges feltételeként tekintettek (Elster, 1998). A deliberatív demokráciaelméletek nem állnak szöges ellentétben a Max Weber vagy Joseph Schumpeter által képviselt elitista felfogással, mivel nem feltétlenül igénylik az apriori közjó meglétét, csupán azt állítják, hogy az egyénenként eltérő preferenciák célszerű kommunikációval közelíthetők (Nino, 1996).” KUMIN 2005, 120-121. pp.

¹⁵⁰ James Fishkin a Stanford Egyetem professzora 1988-ban alkotta meg a deliberatív szavazás modelljét még a Texasi Egyetemen (the University of Texas at Austin). I. *What is Deliberative Polling®?* Stanford University Center for Deliberative Democracy. Letölthető: <https://cdd.stanford.edu/what-is-deliberative-polling/> (Utolsó elérési ideje: 2024. július 3.) Tévéműsor először 1994-ben lett az elméletből Angliában, ahol a Channel 4-on adásba kerülő kétórás műsor témája a bűnözés volt (Fishkin ekkor a műsor tanácsadója.). Fishkin az Egyesült Államokba visszatérve már odahaza folytatta kísérleteit. Az első, az egész USA-ra kiterjedő deliberatív szavazást 1996-ban Austinban szervezte meg Bruce Ackerman-nal. Az eseményt a PBS televíziós hálózat közvetítette. I. National Issues Convention Questionnaire. Stanford University Center for Deliberative Democracy. Letölthető: <https://cdd.stanford.edu/1996-national-issues-convention-questionnaire/> (Utolsó elérési ideje: 2024. július 3.). Nem maradt azonban az USA területén: több mint száz alkalommal tartottak ilyen eseményt huszonnyolc országban. I. *Deliberative Polling® Timeline*. Stanford University Center for Deliberative Democracy. Letölthető: <https://cdd.stanford.edu/deliberative-polling-timeline/> (Utolsó elérési ideje: 2024. július 3.)

meg. Olyan egyszerű állampolgároké, akik saját szavaikkal igyekeznek értelmezni a politika jelenségeit és megérteni, egy téma kapcsán számos egymás mellett lévő, jó nézőpont is létezhet. Így saját bőrükön tapasztalják meg, mennyire nehéz a politikai döntéshozatal folyamata. A kísérlet úgy lesz politikai kommunikációvá, hogy nagyon sikeres televíziós műsorként jelenik meg a képernyőn és pozitív hatással van az inaktívvá vált fogyasztókra.¹⁵¹ A nézők ugyan továbbra is passzív befogadók, de a tartalom a részvételről szól, amely újdonságot hoz a politikai kommunikáció világában. A technológiai fejlődésnek köszönhetően, amennyiben az optimista megközelítés nyer teret, a részvétel valódi konzultációvá alakulhat át: ami jó a politikusoknak és jó a választópolgároknak is.¹⁵² Ez az út, mely *Kumin* szerint kiutat kínál a politikai kommunikáció számára, amely így levetkőzheti a bűnbak szerepét.¹⁵³

¹⁵¹ OFFE, CLAUS: *A liberális demokrácia válsága és megújítása: Intézményesíthető-e a deliberáció?* Fordulat. 2011/3. 172-175. pp.

¹⁵² „A választót motiválhatja, hogy a számára fontos és alaposan ismert ügyek kapcsán lehetősége nyílik arra, hogy a döntéshozatalt befolyásolja. A politikus a konzultáció által adott szakterületekről olyan tudásra tehet szert, amely egyéb módon alig vagy csak komoly költségek árán lenne elérhető.” KUMIN 2005, 122. p.

¹⁵³ KUMIN 2005, 120-123. pp.

2.2. Kéri László: Média, politika, pártok¹⁵⁴

Kéri László tanulmánya a társadalomtudományok tudományterületen belül a politikatudományok tudományágba sorolható az akadémiai klasszifikáció alapján. Szűkebb részterülete a politikatudományokon belül szintén a politikai kommunikáció.

Kumin Ferenc szemben Kéri ebben a munkájában gyakorlatorientált. A politikai kommunikáció elméleti háttérként jelenik meg, amelyre alapozva a magyarországi folyamatok elemzését végzi el.

I. A téma kijelölése:¹⁵⁵

A tanulmány bevezető része rövid, általában 1-3 oldal terjedelmű, témától függően. Feladata a következők megválaszolása:

1. A téma megjelölése.
2. A témaválasztás indoklása.
3. A kutatási tevékenység során alkalmazott módszer(ek) megnevezése.
4. Hipotézisek (előfeltevések, kérdések, vizsgálandó témakörök megfogalmazása)
5. Általános jellegű, nem részletekbe menő (mivel az a téma kifejtésénél fog megtörténni) magyarázata a témához kapcsolódó elméletnek, esetleg gyakorlatnak.

Feladat: a megadott kérdésekre válaszolva *Kumin Ferenc* tanulmányához hasonlóan készítsen kivonatot! Ezzel gyakorolni tudja, hogyan lehet egy témát felépíteni.

1. kérdés: melyik az a két konkrét esemény, amelyek arra ösztönözték a szerzőt, hogy tanulmányában a politika és a média kapcsolatával foglalkozzon?

2. kérdés: miért kapcsolja össze a szerző ezt a két konkrét eseményt?

Rövid, általános jellegű magyarázatot kapunk, miért alakult ki ez a viszonyrendszer. Mind a politika, mind a média világában bekövetkezett változásokról olvashatunk egy rövid leírást. Ezt követően és ezekre a folyamatokra is alapozva fogalmazza meg a szerző hipotéziseit.¹⁵⁶

3. kérdés: mik lesznek a szerző hipotézisei?

II. Téma kifejtése¹⁵⁷

1. A politika mediatizációja

Kéri László először a politika mediatizációját elemzi. A folyamatot részeire bontva vizsgálja.

4. kérdés: melyik elem vizsgálatával kezdi a szerző az elemzést, és mit takar ez a szint?

Az alapkategóriák leírását követően áttérünk a politikai kommunikációt a kormányzati tevékenységen belül elvégző egységek bemutatására. Ezek nagy számban az Orbán-kormány idején jelentek meg.¹⁵⁸ Nemcsak amiatt érdekesek, hogy a valódi politikai kommunikáció ebben az időszakban jelenik meg,¹⁵⁹ hanem azért is, mert ebben a kezdeti időszakban még az is nehézséget okoz, hogyan illeszthetők be szervezetenként. Újdonságuknak köszönhetően is kihívást jelentettek a politika szereplőinek. A politikai kommunikáció gyakorlati felhasználása három nagy területen hozott változást.

5. kérdés: melyik az a három terület, amely a politikai kommunikációt ellátta ebben az időszakban? Mi jellemző ezekre?

Érdekes módon ennek a három új elemnek a tevékenysége is hozzájárult a 2002-es választások eredményéhez, a regnáló kormánykoalíció számára negatív előjellel. A rendszer azonban maradt, olyannyira, hogy egyrészt ezek a funkciók megjelentek az alacsonyabb közigazgatási szinteken, másrészt sajátos módon, ezúttal a közzféra hatott a magánszektorra: a multinacionális vállalatoknál is a politikai kommunikáció megjelenésének hatására váltak önálló szervezeti egységgé a kommunikációs részlegek. Ugyanakkor a szervezeti elemek megléte nem garancia a sikerre, ahogy ezt a Medgyessy-kormány esete is megmutatta.¹⁶⁰

¹⁵⁴ KÉRI LÁSZLÓ: *Média, politika, pártok*. Politikatudományi Szemle. 2005/1. 81-103. pp.

¹⁵⁵ KÉRI 2005, 81-83. pp.

¹⁵⁶ KÉRI 2005, 82-83. pp.

¹⁵⁷ KÉRI 2005, 83-99. pp.

¹⁵⁸ Mivel a tanulmány 2005-ben jelent meg, a szerző az 1998-2002 közötti kormánykoalíció tevékenységére gondolt. Emiatt természetesen nincs „sorszámozva” az Orbán-kormány.

¹⁵⁹ Érdekes elolvasni ennek kapcsán a szerző harmadik végjegyzetét, mely röviden leírja az előzményeket. (KÉRI 2005, 101. p.) **Módszertanilag** is kiváló, mert klasszikus példája annak, milyen információk írhatók le egy láb-, illetve végjegyzetben, melyek tartalmilag is hozzájárulnak a törzsszöveghez.

¹⁶⁰ KÉRI 2005, 85-86. pp.

6. kérdés: melyik a második elem a politika mediatiszációjának folyamatában, és mit takar ez a szint?

Ezen a szinten a média alkalmazza a leegyszerűsítés eszközét. Minden eseményt a kormány-ellenzék párbajára redukál. Képileg is ennek megfelelően jár el, boxmérkőzésként találva a pártok szócsatáját. Ehhez a politika is alkalmazkodik, ütésálló politikusokat küldve a küzdőtérre.¹⁶¹

7. kérdés: hogyan tudják a politikusok maximálisan kihasználni a második elem adta lehetőségeket?

8. kérdés: melyek a következő elemek, amelyek fokozzák a politika mediatiszációját?

A változást két „folyamat” befolyásolja. A perszonalizáció (1) miatt a politikusnak „személyessé” kell válnia, hétköznapi emberré, aki egy közülünk. A lehetőleg folyamatos pozitív médiajelenlét azonban nem elég. Szükség van a szimbolizációra is, amellyel a közszereplő képviseli saját politikai tábora értékeit, mivel enélkül csak reprezentál. A mediatiszáció (2) eredménye, hogy már nem a folyamatokat, az összefüggéseket látjuk, mivel azok apró hírek darabolódnak. Ráadásul míg a tárgyyszerűség háttérbe szorul, a szórakoztatás előtérbe kerül. Felértékelődik a botránypolitizálás jelentősége, mint a legegyszerűbb eszköze annak, hogy az egymással szemben álló politikai oldalak a másik szereplőit ördögként ábrázolják.¹⁶²

9. kérdés: újra megjelenik egy tényező, melyről a szerző korábban már beszélt. A botránypolitizáláson túl, melyik az a másik eszköz, amelynek segítségével könnyen be lehet kerülni a médiába? Milyen konkrét példákat említ Kéri László?

A politika mediatiszációjának köszönhetően három fontos változás következik be. Új típusú politikusra (1) van szükség, aki képes alkalmazkodni az új médiaviszonyokhoz. Megváltozik az intézményi háttér (2) is: már nem a klasszikus politikai szervezeti rend érvényesül, „(...) a vezetők számára a közvélemény-kutatók, fókuszcsoporthoz szakértői ezerszer fontosabbá válnak, mint a hagyományos, képviselői alapú politika szisztémája.”¹⁶³ Végül, ezekkel párhuzamosan, illetve ezek hatására, megváltozik a politikum karaktere (3): „Az élménypolitizálás, a tabloidizáció minél hatékonyabb kiszolgálására alkalmas vezér, valamint az általa minden pillanatban látványosan megjelenített, fekete-fehér igazságokra leegyszerűsödő mondanivaló válik a legfontosabb politikai üzenetté.”¹⁶⁴ **A politika mediatiszációjának eredménye, hogy a politikum egésze megváltozott.** Már nem az a fontos, jó döntés született-e, hanem az, a szereplők képesek lesznek-e megértetni döntésüket, figyelembe véve a köz- és médiahangulatot.¹⁶⁵

2. A média politizációja

A következő alfejezetben a fordított folyamat elemzése, a média politizációja olvasható.¹⁶⁶ A szerző ebben az esetben is elemeire bontva vizsgálja a változásokat.

10. kérdés: mely terület változásaira hívja fel először a figyelmünket? Hogyan értékeli Kéri László ezeket a folyamatokat?

11. kérdés: mi a következő szint, amit a szerző vizsgál?

Ezen a szinten konkrét példákat hoz Kéri a folyamat értelmezésére. A baloldalon az akkor éppen regnáló Gyurcsány-kormány szóvivőjét említi. *Batiz András*¹⁶⁷ kiválasztása ebben az időszakban kulcsfontosságú volt, mert vele a bulvárfogyasztókat lehetett megszólítani. Azokat a választópolgárokat, akiknek a közszolgálati média

¹⁶¹ KÉRI 2005, 86-87. pp.

¹⁶² KÉRI 2005, 88-89. pp.

¹⁶³ KÉRI 2005, 89. p.

¹⁶⁴ KÉRI 2005, 89-90. pp.

¹⁶⁵ KÉRI 2005, 89-90. pp.

¹⁶⁶ KÉRI 2005, 90-95. pp.

¹⁶⁷ Batiz András egyik alapítója és 1997-2004 között a szerkesztő-műsorvezetője volt a Fókusz című műsornak, amely egy sajátos, kvázi-közszolgálati műsor. Szórakoztatva tájékoztat, politikamentesen, ezért mind a mai napig népszerű a bulvárfogyasztók körében. További részletek: I. ANTALÓCZY – KÁLMÁN 2005, 241. p. és *Megújult Barátok közt és nyertes hétvége az RTL Klubon.* (2020. június 25.) Letölthető: Az RTL Magyarország hivatalos oldala. Vállalati hírek. <https://rtl.hu/vallalatihirek/megujult-baratok-kozt-es-nyertes-hetvege-az-rtl-klubon> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 2.)

már kevésbé játszott szerepet a szocializációjában¹⁶⁸, illetve azokat, akik csalódván a rendszerváltásban elfordultak a politikától és a könnyed, szórakoztató tartalmak fogyasztása¹⁶⁹ vált számukra fontossá.¹⁷⁰

A jobboldalról Kéri a Philip és Kudlik Júlia párost hozza fel. Előbbi akkor hagyta el az elsősorban fiatalok által nézett Viva TV-t. Utóbbi a Kádár-korszak egyik sztárja, akihez semmilyen negatív konnotáció nem kapcsolódott. Míg Philippel a politikailag kevésbé aktív fiatalok, addig Kudlik Júliával az idősebb, illetve az a felnőtt korosztály vált elérhetővé, akik nosztalgiát éreztek az előző rendszer iránt.¹⁷¹ Kéri röviden kitér még arra, hogy számos további példa említhető még. A rendszerváltás óta az is megváltozott, miért kívánnak az újságírók közvetlenül a politika részesévé válni.¹⁷²

Végül Kéri a média politizációjának tartalmát és stílusát vizsgálja. Szemben a politika mediatiszációjával nem egyben, hanem két külön alfejezetben tárgyalja a médiában bekövetkezett változásokat. Először a „kampánylogikák kényszerű átvételét”¹⁷³ elemzi, két tényezőre bontva a történéseket.

12. kérdés: melyik az a két tényező, melyek hozzájárultak a kampánylogikák kényszerű átvételéhez?

Utoljára Kéri a napirend-kijelölési verseny értékelésével fejezi be a média politizációjának vizsgálatát. Napirend kijelöléssel pontosan kimutatható: „(...) mely politikai erő mikor, milyen intenzitással volt képes hétről hétre elérni az általa fontosnak tartott kérdések meggyőző uralmát a médiatérben.”¹⁷⁴

13. kérdés: mire hívja fel Kéri László a figyelmet a napirend-kijelölési verseny bemutatásakor? Milyen tényezővel nem számolnak a politikusok?

A politika mediatiszációjával szemben, ahol Kéri külön alfejezetben foglalta össze következtetéseit¹⁷⁵, ennél a témakörnél a napirend-kijelöléshez kötődően fogalmazza meg megállapításait. Nem véletlenül, mivel ezen a területen kapcsolódik össze leginkább a politika és a média. A média átpolitizálódása itt a legerőteljesebb: olyan mértékű, hogy a politika egyre inkább a botránypolitizálás felé halad. Ennek eredménye, hogy mindkét alrendszer kölcsönösen függenek egymástól. A médiának sztorikra van szüksége: lehetőleg politikusok leleplezésére, negatív tartalmú hírekre van igénye, mivel ezek nagyobb meglepetést jelentenek. A politikai erők az ellenfelet kívánják gyengíteni azzal, hogy a másik oldal vezetőinek hitelességét igyekeznek aláásni, vagyis kiszolgálják a média elvárásait. „Itt zárul a kör, mert ezen a ponton válik egymást erősítővé a média politizációja a politika szüntelen médiaigényeivel. A média készséggel nagyítja föl mindazt, amit a politikai osztály a saját ereje alapján nem lenne képes. A politikai osztály pedig nem bánja, ha az aktuális ellenfél lejáratódása árán az egész kaszt hitelessége erodálódik, talán bele sem gondolnak az ilyen típusú végkifejlet veszélyeibe.”¹⁷⁶

Az utolsó alfejezetben Kéri a média és a politika előbb tárgyalt változásaiból kiindulva azt vizsgálja, a rendszerváltás óta eltelt tizenöt évben milyen politikusi szerepekkel lehetett sikeressé válni az egyes médiaciklusokban.¹⁷⁷ Politika-, és egyben médiatörténeti megközelítést alkalmaz: röviden leírja azokat az eseményeket, amelyek döntő hatással voltak a politikusok viselkedésére.¹⁷⁸

14. kérdés: mettől meddig tart az első ciklus? Melyek voltak ebben az időszakban a legfontosabb események? Milyen politikusi szerepkörrel lehetett népszerűvé válni?

A második időszak nagyjából 1992-ig tartott. A legfontosabb esemény, hogy az Országgyűlésbe került politikai erők kormányra és ellenzékre tagolódtak. Ezt az akkor igen jelentős, az újdonság erejével ható változást a média

¹⁶⁸ SZÉKELY LEVENTE: A médiafogyasztás (át)alakulása az ezredfordulótól napjainkig. In: Tófalvy Tamás – Kacsuk Zoltán – Vályi Gábor (szerk.) Zenei hálózatok. Zene, Műfajok és közösségek az online hálózatok és az átalakuló zeneipar korában. L' Harmattan Kiadó, Budapest, 2001. 355. p.

¹⁶⁹ GULYÁS ÁGNES: *Bulvárlapok a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Médiakutató. 2000/1. Letölthető: Médiakutató hivatalos oldala: https://mediakutato.hu/cikk/2000_01_osz/02_bulvarlapok_a_rendszervaltas_utani_magyarorszagon (Utolsó elérés ideje: 2024. július 2.)

¹⁷⁰ KÉRI 2005, 92. p.

¹⁷¹ DOMÁNY ANDRÁS: *252 hónap krónikája, 1988–2008. (2005. február 6.)*. In: Sándor Péter - Stumpf Anna - Vass László (szerk.): Magyarország politikai évhuzadkönyve – Kormányzati rendszer a parlamenti demokráciában 1988–2008. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány - Arcanum Adatbázis Kiadó, Budapest, 2009. ISBN 978-963-87376-6-3 Letölthető: <http://www.politikaevkonyv.hu/online/mp20/> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 2.) és Kudlik Júliával indul országértékelő turnéra Orbán. Index (2005. február 3.) Letölthető az index.hu hivatalos oldala: <https://index.hu/belfold/ov020305/> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 2.)

¹⁷² KÉRI 2005, 92. p.

¹⁷³ KÉRI 2005, 93. p.

¹⁷⁴ KÉRI 2005, 94. p.

¹⁷⁵ Emlékeztetőül: KÉRI 2005, 89-90. pp.

¹⁷⁶ KÉRI 2005, 95. p.

¹⁷⁷ Módszertanilag érdekes megoldást alkalmaz, ami miatt érdemes elolvasni a 13-as végjegyzetet! KÉRI 2005, 102. p.

¹⁷⁸ KÉRI 2005, 96-99. pp.

is követte és közvetítette. A Kádár-korszak némaságával szemben megjelentek az ellenvélemények. Éppen ezért ekkor a „(...) legmagasabb presztízse a szakszerű, de kérlelhetetlen kritikai szerepkörnek van.”¹⁷⁹

15. kérdés: mit tudunk meg a harmadik időszakról?

A negyedik időszak a következő kormányzati ciklus kezdetéig tartott. Ekkor tör ki a Tocsik-botrány¹⁸⁰, amely nyolc héten keresztül uralta a közéletet, s amelynek köszönhetően megjelenik a bulvárképesség.¹⁸¹¹⁸²

16. kérdés: mi határozza meg és jellemzi az utolsó két ciklust?

A rendszerváltás óta eltelt tizenöt év sikeres politikusi szerepköreinek meghatározását követően, maradva utolsó „hipotézisénel”, Kéri László kísérletet tesz arra, hogy meghatározza, mire lesz, lehet szükség a 2006-os kampányidőszakban.

17. kérdés: milyen megállapításokat és következtetéseket fogalmaz meg a szerző?

¹⁷⁹ KÉRI 2005, 96-97. pp.

¹⁸⁰ Fricz-Ilonszki fejezet 47-es lábjegyzet

¹⁸¹ Itt még nem a mai értelemben vett celebvilágra kell gondolni, hanem például arra, hogy a Tocsik-ügy kivizsgálása kapcsán felállítottak egy parlamenti vizsgálóbizottságot, amelyet Deutsch Tamás vezetett (ekkor az ellenzéki FIDESZ tagjaként tevékenykedett). Deutsch elnökként rendkívül egyszerűen fogalmazott a sajtótájékoztatókon, hogy mindenki számára érthetőek legyenek az üzenetek. Öltözetének továbbra is fontos része volt ekkor még a fülbevaló.

¹⁸² KÉRI 2005, 97-98. pp.

2.3. Fricz Tamás: Régi elit az új demokráciában¹⁸³

Fricz Tamás tanulmánya a társadalomtudományok tudományterületen belül a politikatudományok tudományába sorolható az akadémiai klasszifikáció alapján. Ezen belül a szerző az elit vizsgálatával foglalkozik.

Ez a tanulmány azért érdemel figyelmet módszertanilag, mert alkalmazza és fel is rúgja azokat a klasszikus szabályokat, mely egy nagyobb terjedelmű tudományos igényű írásmunka sajátja.

I. A téma kijelölése:

A tanulmány bevezető része rövid, általában 1-3 oldal terjedelmű, témától függően. Feladata a következők megválaszolása:

1. A téma megjelölése.
2. A témaválasztás indoklása.
3. A kutatási tevékenység során alkalmazott módszer(ek) megnevezése.
4. Hipotézisek (előfeltevések, kérdések, vizsgálandó témakörök megfogalmazása)
5. Általános jellegű, nem részletekbe menő (mivel az a téma kifejtésénél fog megtörténni) magyarázata a témához kapcsolódó elméletnek, esetleg gyakorlatnak.

Fricz Tamás más tanulmányokhoz és szerzőkhöz képest az öt alpont mindegyikére gyakorlatilag egyszerre válaszol, nagyon rövid terjedelemben¹⁸⁴. Az államszocialista rendszer elitcsoportjainak bemutatására vállalkozva azt kívánja vizsgálni, az egykori nómenklatúra átmentette-e a hatalmát a demokratikus viszonyok közé (→)? Mennyire maradtak jelen továbbra is a közéletben (↔)? Milyen típusú számonkérést kellett „elszenvedniük” (↔)? Kissé szokatlan módon, rögtön válaszol is az általa megfogalmazott kérdésekre, kiegészítve azzal, hogy valójában az okokra (1), az összefüggésekre (2), a következményekre (3) igyekszik felhívni a figyelmet.¹⁸⁵

Mintaként szolgáló módon a vizsgálandó kérdéseket módszertannal is összekapcsolja, meghatározva egyben munkája felépítését is:

1. Először a témához kötődő elméleti háttér feltárására törekszik.
2. Ezt követően politikatörténeti és politikai szociológiai szempontból vizsgálja (ezeket összekapcsolva) a rendszerváltás folyamatát, az elit (rég és új csoportok) jelenlétét a demokratikus viszonyok között, az utódpart és a két jobboldali kormány elitépítő, -képző tevékenységét.
3. Mindezekből, főleg a második, elemző jellegű pontból kiindulva, elméleti következtetések megfogalmazására tesz kísérletet.¹⁸⁶

II. A téma kifejtés

1. Elméleti háttér

A téma kifejtése az elméleti háttér bemutatásával kezdődik.¹⁸⁷ Elméletünk a diktatúrákból a demokráciába történő átmenet, mellyel számos szerző foglalkozott.¹⁸⁸ Közülük Fricz Tamás *Wolfgang Merkel Systemtransformation* monográfiáját használja forrásként, aki *Guillermo O' Donnell* és *Philippe Schmitter* elméletéből kiindulva három szakaszát különböztette meg a folyamatnak.¹⁸⁹

A szakaszokat a szerző nem csupán felsorolja, hanem röviden bemutatja, milyen események jellemzik az egyes időszakokat. Az átmenet (1) esetében a régi hatalom erodálását és az új, ellenzéki elitcsoportok színre lépését emeli ki, mely elvezet egy tárgyalásos folyamathoz vagy egy utcai demonstrációhoz. A demokratizáció legfontosabb része „(...) a demokrácia alkotmányos, jogi és intézményes létrejötte.”¹⁹⁰ Ekkor teremődnek meg, ahogy erre a szerző külön ki is tér, a demokrácia exogén tényezői. A konszolidáció (3) időszakában stabilizálódnak az exogén tényezők: túl vagyunk több szabad választáson, a kormányok kitöltik mandátumukat, nincsenek már jelen alkotmányellenes erők a politikai színtéren és a társadalom tagjai sem vágnak a régi rendszerre.

¹⁸³ FRICZ TAMÁS: *Régi elit az új demokráciában*. Politikatudományi Szemle. 2003/4. 87-108. pp.

¹⁸⁴ FRICZ 87-88. pp. Az oldalszám jelölés ebben az esetben csalóka, mivel a bevezetés alig éri el az egy oldal terjedelmet.

¹⁸⁵ Itt figyelhető meg a klasszikus szabályok „felrúgása” először, mivel a szerző nem az eredetileg megfogalmazott kérdésekre fog válaszolni a téma kifejtésében, ahogy azt a korábbi szerzőknél láthattuk, hanem új hipotéziseket fogalmaz meg, az eredeti, rögtön megválaszolt kérdésekre alapozva. „Előrevetítve a választ, a közép-európai országok közül talán leginkább Magyarországon figyelhető meg a régi elit masszív hatalomátmentése, mégpedig nemcsak a politikai, hanem a gazdasági, a kulturális szférában éppúgy, mint a média világában.” FRICZ 2003, 87. p.

¹⁸⁶ A szerző egy klasszikus empirikus ciklust jár be: elméletre alapozva fogalmazza meg hipotéziseit, melyeket elemző jellegű megfigyelésekkel támaszt alá. Megfigyeléseit, vagyis az elemzés alapjául szolgáló tényezőket, a maga teljességében igyekszik feltárni. Ezekre alapozva általánosításokat fogalmaz meg, és alkot végül elméletet (a következtetések formájában). Egyszerre jellemzi a deduktív és az induktív megközelítési mód.

¹⁸⁷ FRICZ 2003, 88-92. pp.

¹⁸⁸ Fricz Tamás magában a szövegben is nevesít több szerzőt, akiknek a munkáit az irodalomjegyzékében is szerepelteti (*Guillermo O' Donnell, Philippe Schmitter, Laurence Whitehead, Juan J. Linz, Arend Lijphart, Wolfgang Merkel, Hans - Dieter Klingemann, Herbert Kitschelt*). Többek között ők is foglalkoztak az elmélettel és vizsgálták a diktatúrából a demokráciába történő átmenet folyamatát és jellemzőit.

¹⁸⁹ Ennél a pontnál figyelhető meg Fricz Tamás egyetlen hivatkozás-jelölése. Bár a szerző bőséges mennyiségű forrást használ, ahogy ez látható irodalomjegyzékében (105-107. pp.) hivatkozni tanulmányában egyedül itt fog, ami szintén szokatlan megoldás.

¹⁹⁰ FRICZ 2003, 88. p.

Fricz Tamás itt még nem áll meg, mert álláspontja szerint ez a hármas felosztás ténylegesen csak a külső, exogén tényezőit sorolja fel a diktatúrából a demokráciába történő átmenetnek.¹⁹¹ Ahhoz, hogy valóban konszolidált demokratikus viszonyokról beszélhessünk egy politikai rendszer esetében, nélkülözhetetlenek az endogén tényezők is. Vagyis a szerző nemcsak „mechanikusan” leírja és használja a rendelkezésre álló elméleti háttérrel, hanem azt szakmai, kritikai jelleggel kezeli. Ennek eredménye az általa endogénnek nevezett tényezők bevezetése, melyek nélkülözhetetlenek a kelet- és közép-európai demokráciákban lezajlott és zajló folyamatok megértéséhez. Az általa leírt endogén tényezők kiindulási pontként szolgálnak a későbbi elemző részhez. Jellemzőjük még, hogy egymásra épülnek és erősrendet alkotnak.¹⁹²

A valódi, konszolidált demokrácia létrejöttéhez és természetessé válásához először is szükség van alternatívákra (1), amelyek közül valóban szabadon választhatunk. Ennek feltétele, hogy az alternatíva állítók között tényleges esélyegyenlőség (2) jöjjön létre, vagyis társadalmilag kiegyensúlyozott erőviszonyok legyenek. Egyik politikai csoport se rendelkezzen „örökölt túlsúllyal”¹⁹³, mert az veszélyezteti a demokratizációs folyamatot. Az alternatíváknak erőcentrummá (3) kell fejlődniük. Ezek magját a párt elitje, külső körét a párt klientúrája alkotja. A képességhez, azaz a tényleges alternatíva-állításhoz nem elég az erőcentrum megléte: szükség van még a társadalmi hálózatra is.

Ezek az endogén tényezők a régi demokráciákban jelen vannak. Nyugat- és Dél-Európában több évtizedes fejlődés eredményeként működnek. Velük szemben a posztszovjet utódállamoknál nem volt piacgazdaság, nem létezett klasszikus civil társadalom, maga a társadalom is „egysíkú” volt.¹⁹⁴ Így az elmélet nem alkalmazható egy az egyben a magyar viszonyokra sem.

Ennél a pontnál tér át a szerző valódi témájára: az államszocialista elit vizsgálatára. Még mindig az elméletnél maradván felhívja a figyelmet, hogy Magyarországon a régi elit nem került szembe valódi alternatívát jelentő erőcentrummal. Nem véletlen, hogy négy évvel a rendszerváltás után újra az utódpárt vezetésével alakult kormány. Emiatt és az azóta eltelt évek¹⁹⁵ után több kérdés is felmerül, mely megalapozza a kételyt, valóban konszolidált demokrácia működik-e Magyarországon?

2. Eliték a rendszerváltás után

Az elemző részre áttérve *Fricz Tamás* először az elméleti háttérrel vonatkoztatja a magyarországi folyamatokra. Az áttörés 1989-1992/1993 között megtörtént. A demokratizációt viszont már visszarendeződésként értékeli¹⁹⁶ és a harmadik időszakot sem nevezi konszolidációnak.¹⁹⁷

Ennek magyarázatára a szerző először egy átfogó jellegű, politikatörténeti áttekintést ad. Rövid leírást olvashatunk a rendszerváltás folyamatáról, a két legjelentősebb ellenzéki csoportosulás jellemzőiről és arról, Magyarország esetében mit jelent az áttörés fogalma.¹⁹⁸ Létrejöttek a külső tényezők. Miért nem beszélhetünk ezt követően demokratizációról, illetve még inkább konszolidációról? *Fricz Tamás* szerint ehhez az kellett volna, hogy az első, szabadon választott kormány felismerje, erőcentrumot kell létrehoznia. Ezt a felismerést segíthette volt a többi posztszovjet ország gyakorlata: Németország, Csehszlovákia (illetve Csehország), Lengyelország háttérbe szorította saját, egykori nomenklatúráját.¹⁹⁹ A szerző két okot ír le, amelyek indokoltá tették volna Magyarországon is a hasonló jellegű elszámoltatást:²⁰⁰

1. Erkölcsi szempont: bár békés volt az átmenet, forradalmi jellegű és jelentőségű változás történt, ami indokoltá tette volna a korábbi elit közéletből való kiszorítását. Enélkül ugyanis a hétköznapi emberek számára megkérdőjelezhetővé válik, valóban beszélhetünk-e rendszerváltásról, ha ugyanazok vesznek részt a közéletben, akik a diktatórikus rendszert irányították?

2. Politikai racionalitás: azok, akik diktatúrában szocializálódtak, hogyan lesznek képesek a vezetésre demokratikus viszonyok között, ha nem ismerik annak gyakorlatát?

A teljes körű elszámoltatás hiányát szintén két okkal magyarázza: külön felhívja a figyelmet arra, hogy több oka is lehetett a teljes körű elszámoltatás elmaradásának, melyek mindegyikét nem is biztos, hogy valaha megismerhetjük. Emiatt az általa két legfontosabb tényezőt emeli ki.²⁰¹

1. *Antall József* és kormánya mérsékelt konzervatívizmusa: a jogfolytonosság és a jogbiztonság elsődleges (1), a joggal való manipuláció (2) és a bosszúvágy (3) elfogadhatatlan. *Fricz Tamás* bár nagyra értékeli, egyben

¹⁹¹ Fricz Tamás saját fogalompárt alkot az elméleten belül. FRICZ 2003, 89. p.

¹⁹² FRICZ 2003, 90-91. pp.

¹⁹³ FRICZ 2003, 90. p.

¹⁹⁴ „(...) nem volt kulturális és tudományos sokféleség csak marxista kultúra és tudomány, azaz, nem volt egy érdektagolt és szervezett autonóm társadalom, mely az új politikai irányzatok és csoportok, másképpen eliték háttérét, társadalmi hálózatát biztosíthatna volna.” FRICZ 2003, 91. p.

¹⁹⁵ Ne feledjük, a tanulmány 2003-ban jelent meg, vagyis a szerző „csak” a rendszerváltás után eltelt tizenöt évet vizsgálta.

¹⁹⁶ Bár az áttöréssel létrejönnek a demokrácia jogi-alkotmányos-intézményi keretei is. Ez a rendkívül rövid időszak az eredeti elmélet két korszakát is lefedi; ez azonban csak később, az egyes időszakok részletesebb bemutatásánál olvasható. A felosztásnál lévő elnevezésekben a demokratizáció nem jelenik meg.

¹⁹⁷ FRICZ 2003, 92-93. pp.

¹⁹⁸ FRICZ 2003, 93-94. pp.

¹⁹⁹ FRICZ 2003, 94. p.

²⁰⁰ FRICZ 2003, 94-95. pp.

²⁰¹ Fontos módszertani elem, mellyel a szerző „jelzi”, nem kíván az összes okkal foglalkozni.

megmagyarázza, miért volt helytelen ez a megközelítés. Nemcsak azzal érvel, hogy egy diktatúra és egy demokrácia között nem beszélhetünk jogfolytonosságról, hanem az eseményekkel is. Egyrészt említi a Magyar Demokrata Fórumon (MDF) és a kormányon belüli ellenvéleményeket, az elszámoltatással kapcsolatos kísérleteket,²⁰² másrészt röviden ismerteti a konkrét következményt is, a *Demszky–Hack*-féle törvényjavaslatot.²⁰³ A folyamat eredményeként Magyarországon „csak” a korábban a III/III-as főcsoportfőnökségnél dolgozók elszámoltatását tette kötelezővé, melynek nem lett érdemi hatása.²⁰⁴

2. A Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) fordulata. *Fricz Tamás* nagyon röviden ír a törésvonal-váltásról, „csupán” *Csurka István* tevékenységét említi, akinek radikalizmusa eltávolította az MDF-től a szabaddemokratákat.²⁰⁵ Érvként hozza még fel az ideológiai közelséget, mely a Magyar Szocialista Párt (MSZP) irányába lökte az akkori legnagyobb ellenzéki pártot. A szerző szerint ez vezetett a szocialisták és az SZDSZ nyílt szövetségéhez és járult hozzá ahhoz, hogy az 1994-es választásokat követően e két párt alakított 2/3-os többséggel rendelkező koalíciót.²⁰⁶

A politikatörténeti „bevezető” követően, a módszert megtartva, *Fricz Tamás* áttér a politikai szociológia alkalmazására, mellyel az újra megerősödő, a szocialistákhoz köthető nomenklaturát jellemzi.²⁰⁷ Négy részre bontja az elitet és mindegyik csoportot többé-kevésbé részletesen bemutatja.

1. Politikai elit: erre a csoportra „vesztegeti” a legkevesebb szót. Megállapítja, hogy a politikai elit átmentette hatalmát a demokratikus viszonyok közé, így politikai erőcentrummá tudott válni. Nincsenek fiatalok a pártban kevés az új szereplő.²⁰⁸

2. Gazdasági elit: a gazdasági elit elemzése részletesebben jelenik meg. Köszönhetően annak, hogy *Fricz Tamás* kitér azoknak a folyamatoknak a rövid leírására is (spontán privatizáció²⁰⁹), melyek hozzájárultak ennek az elitcsoportnak a létrejöttéhez. Fontos megállapítása, hogy a politikai elit tagjainak egy része a rendszerváltáskor a gazdasági elitbe menekült át.²¹⁰ Itt már kitér annak magyarázatára is, miért jelentős ez a csoport. Ahogy fogalmaz, egyrészt marad a közhelyeknél, másrészt a rendszerváltás idejére bekövetkezett eltorzult erőviszonyokra is felhívja a figyelmet. Ez utóbbit az sem enyhítette, hogy az *Antall*-kormány idején már rendes privatizáció folyt. Addigra olyan erős kapcsolati tőkével és lobbierővel rendelkezett a szocialista gazdasági hálózat, hogy a versenyszerű feltételek sem jelentettek problémát számára piaci és tulajdoni részesedésének növelésében.²¹¹

3. Médiaelit: fordított megközelítéssel élve először magyarázatot kapunk, miért kell külön foglalkozni a médiaelittel. Itt is találkozunk közhellyel²¹² és pontatlanságokkal. Ez utóbbinál *Fricz Tamás* érdekes szakmai megközelítést alkalmaz: egy 1986-os német alkotmánybíróági határozatra hivatkozik, nagyon röviden.²¹³ Mivel ebből kiindulva fogalmaz meg következtetést, mely szerint a média és a sajtó működése még mindig nem felel meg²¹⁴ az e határozatban foglaltaknak, így e téren is a szocialista és baloldali erőcentrum fennhatósága érvényesül, célszerű jelezni a szerző hibáját. A hivatkozott alkotmánybíróági határozat²¹⁵ közel sem ennyire leegyszerűsítő, sőt, épp az ellentettjét fogalmazza meg annak, amit a szerző állít. A továbbiakban, a helyzetet alátámasztó indokoknál is marad a pontatlanság. *Fricz Tamás* azzal érvel, hogy a nyomtatott sajtó privatizációja és a

²⁰² Pl: Zétényi–Takács-féle törvényjavaslat a történelmi igazságtételről, mely szerint bizonyos bűntettek esetében a büntethetőség elévülése 1990. május 2-án kezdődik. Ennek részleteiről, a javaslat tárgyalásának folyamatáról, a Göncz Árpád által alkalmazott alkotmányossági vétőről és annak következményéről, a 11/1992. (III. 5.) AB határozatról L. Máthé Áron (szerk.): *„Az nem lehet ugyanis, hogy súlyos bűntett ne legyen büntethető.” – Jogi fejezetek a magyarországi igazságtétel és kárpótlás történetéből.* Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Budapest, 2017. 203-238. pp.

²⁰³ 1994. évi XXIII. törvény egyes fontos tisztségeket betöltő személyek ellenőrzéséről. Wolters Kluwer hivatalos oldala: Törvények és OGY határozatok. Letölthető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99400023.TV> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 6.)

²⁰⁴ FRICZ 2003, 95-96. pp.

²⁰⁵ A szerző ennél a résznél kissé pontatlan. Míg az előző okot részletesen kifejti, amellyel teljes képet kaphatunk szakmai álláspontjáról, ennél a tényezőnél nagyon szűkszavú. Így nem kapunk teljes képet az SZDSZ törésvonal-váltásáról. Hogy csak egy elemet említsünk: maga az egész első médiaháború, melyben Antall Józsefnek komoly szerepe volt, nagymértékben hozzájárult az SZDSZ eltávolodásához.

²⁰⁶ FRICZ 2003, 96-97. pp.

²⁰⁷ Érdemes megjegyezni, hogy ekkor már a rendszerváltás utáni időszakban vagyunk, de a szerző a szocialistákhoz kötődő elit megnevezésére továbbra is a nomenklaturára kifejezést használja. A fogalom valójában a Szovjetunió és az uralma alá tartozott tömbországok sajátja. Részleteket többek között L. VÁNYI ÉVA: *Elitcsere és kései elitreprodukció. Kormányzati szereplők, 1990-2010.* Politikatudományi Szemle. 2013/1. 9-11. pp. és HUSZÁR TIBOR: *Az elitől a nomenklaturáig.* Corvina Kiadó. Budapest, 2007. 47. p. és 50-52. pp.

²⁰⁸ FRICZ 2003, 97-98. pp.

²⁰⁹ Az 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról és az 1989. évi XIII. törvény a gazdálkodó szervezetek és a gazdasági társaságok átalakulásáról (mindkettő hatályon kívül) alapján az állami vagyon egy része magánkézbe került. A folyamat 1990 ősztől ért véget. Részleteket L. ROMSICS IGNÁC: *A 20. századi Magyarország.* In: Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország története.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007. 945-946. pp.

²¹⁰ Sajátos módszertant használva ki is emel példának egy konkrét személyt, Gyurcsány Ferencet, akit azonban nem nevesít. FRICZ 2003, 98. p.

²¹¹ FRICZ 2003, 98-99. pp.

²¹² (...) aki a médiában nem nyeri meg a politikai versenyt, az a valóságban sem tudja megnyerni.” FRICZ 2003, 99. p.

²¹³ „(Nem véletlen, hogy a német alkotmánybíróság 1986-ban hozott egy határozatot, melyben a médiaviszonyok politikai erőviszonyok szerinti kiegyensúlyozottságának követelményét alkotmányos rangra emelte.)” Zárójelent a szerző alkalmaz, FRICZ 2003, 99. p.

²¹⁴ Ne feledjük, 2003-at írunk!

²¹⁵ BVerfGE 73, 118 - 4. Rundfunkentscheidung. (Magyar szakirodalomban a Német Alkotmánybíróság harmadik televíziós határozata) Letölthető: International Constitutional Law (ICL) Projekt. <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv073118.html#Opinion> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 7.)

kereskedelmi műsorszolgáltatók megjelenése (1) nagyban hozzájárultak a baloldali-liberális túlsúlyhoz a médiában. A nyomtatott sajtó esetében nem tesz különbséget az országos és a megyei napilapok között. Az előbbi esetében valóban helytálló a megállapítás, könnyen eldönthető a konkrét napilap esetében, milyen irányvonalat követ. A megyei napilapoknál viszont ez a megállapítás minimum sántít, ebben az időszakban. Ahogy Zöldi László fogalmaz: „Ilyenformán az országos napilapok politikailag tömbösödtek, egy átlagolvasó is könnyűszerrel helyezheti el őket a skálán. (Baloldalon a Népszava, mellette a Népszabadság, középen a Magyar Hírlap, a jobboldalon a Magyar Nemzet.) A globális újságok viszont – többnyire egyedüli napilapként a megyében – nem engedhetik meg maguknak a politikai tömbösödést.”²¹⁶

A kereskedelmi műsorszolgáltatók megjelenése, akár a rádiós-, akár a televíziós piacot vizsgáljuk, nem eredményezett baloldali – liberális túlsúlyt. A hír- és tájékoztató műsorszámok esetében továbbra is a közszolgálati műsorszolgáltatók játszottak főszerepet, nem a kereskedelmi adók külföldi tulajdonosai.²¹⁷

A másik érv az SZDSZ jó kapcsolatai (2) a médiamunkásokkal. Ez valós, tekintettel arra, hogy az újságírók személyesen is ismerték a szabaddemokratákat, azok szamizdatos múltja miatt. Stílusuk, értelmiségi attitűdjük és kommunistaellenességük miatt a rendszerváltás idején gyakran az SZDSZ képviselőit hívták be a szerkesztőségekbe a Fialat Demokraták Szövetsége (FIDESZ) tagjai mellett.²¹⁸ Ez is hozzájárult annak a nézetnek a kialakulásához és megmaradásához, hogy a rendszerváltás idején és azt követően az újságíró-társadalom nagyobb része bal-, illetve liberális kötődésű.²¹⁹ De nem ez volt az egyedüli oka annak, hogy az újságírók elfordultak az Antall-kormánytól.²²⁰ Így ez a fajta leegyszerűsítés ismételt pontatlanságot eredményez. A médiaelitnél maradván megjelenik még a vezető szerkesztők titkosszolgálatban betöltött szerepük is. A csoport esetében Fricz Tamás arra a következtetésre jut, hogy nemhogy fennmaradt „a szocialista nómenklatúra médiahálózata”²²¹, hanem erősödött is, így: „Egy néhány évvel ezelőtti felmérés szerint, melyet egy közvélemény-kutató intézet végzett el újságírók körében, az újságírók több mint 70 százaléka baloldali beállítottságú.”²²²

A szocialista erőcentrum ezen a területen továbbra is erőfölényben van.²²³

4. Végül a titkosszolgálati elit bemutatására tér át. E csoport kapcsán általánosságokat fogalmaz meg. Itt is olvashatunk a konkrét magyar vonatkozásokról: a Duna-gate-ügyről²²⁴, annak következményeiről. Bár szervezetileg a botránynak köszönhetően a III/III-as csoportfőnökséget megszüntették, és nem tudni biztosan, mi lett az állománnyal, szintén feltételezhető, hogy ennek a korábbi, több csoportból álló nómenklatúrát összetartó hálózatnak a tagjai kapcsolati tőkéjük révén továbbra is elsősorban a szocialista erőcentrumot segítik.²²⁵

Összefoglaló jelleggel Fricz Tamás ismételt megállapítja, hogy az egykori nómenklatúra csoportjai és annak tagjai átmentették hatalmukat a demokratikus viszonyok közé. Nemcsak az előző, politikai szociológiai elemzésének eredményét kívánta ezzel ismételt megerősíteni, hanem ezzel át is vezet bennünket a következő témára: „(...) mi történt a következő években, hogyan alakult a szocialista erőcentrum meghatározó, domináns helyzete, illetve hogyan és mennyiben tudott az új elit változtatni ezeken az erőviszonyokon?”²²⁶

Elérkezünk a második szakaszhoz, a demokratizáció időszakához, mely a szerző szerint valójában a visszarendeződés korszaka. 1992-1998 között járunk, amikor is a második szabad választásokat megnyerve (1994)

²¹⁶ ZÖLDI LÁSZLÓ: *Két vas a tűzben*. Médiakutató, 2002/2. Letölthető: Médiakutató hivatalos oldala: https://mediakutato.hu/cikk/2002_02_nyar/03_ket_vas (Utolsó elérési ideje: 2024. július 7.)

²¹⁷ Erről bővebben L. MONORI ÁRON: *Médiaháborúk*. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 284-285. pp. illetve, BAJOMI-LÁZÁR PÉTER: *A magyarországi médiaháború*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2001.

²¹⁸ BAJOMI-LÁZÁR PÉTER: *A magyarországi médiaháború*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2001.

²¹⁹ Természetesen ennél a helyzet jóval összetettebb és bonyolultabb, de az eredmény valóban ennyire egyszerű. Olyannyira, hogy még 1998-ban, az első Orbán-kormány megalakulásakor is tartotta magát ez az „elmélet”. A miniszterelnök tanácsadója a következőképpen írt erről: „A rendszerváltás előtti évtizedekben Magyarország írott és elektronikus sajtójában csaknem monopolhelyzetet élveztek a kommunista, szocialista értékrend különféle színárnyalatai. Bármit értsünk is rajta, ez az értékrend határozta meg a sajtómunkások gondolkodását. A mai magyar olvasóközönséget pedig már jelentős részben ők nevelték. Az ő valóság szemléletük, értékviláguk? szemléleti sémáik gondolati paneljeik A nyolcvanas évek végén innen sokkal egyenesebb út vezetett a demokratikus baloldal és a baloldali liberalizmus szellemi pozíciójához, mint a demokratikus jobboldal, a jobboldali liberalizmus, a konzervatívizmus értékrendjéhez. Nem csoda hát, hogy a sajtómunkások túlnyomó többsége ma is baloldalinak, baloldali liberálisnak vallja magát. És az újságolvasók aránytalanul nagy többsége olvassa ma is az ő lapjaikat” ELEK ISTVÁN: *Felülvizsgálat és kiigazítás. A rendszerváltás korának kormányai és a médiapolitika (2.)* Első megjelenés: Magyar Nemzet, 1998. december 19. 14. p.

²²⁰ Erről részleteket L. MONORI ÁRON: *Médiaháborúk*. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 265-273. pp. és HORVÁTH ATTILA: *A magyar média a rendszerváltástól 1998-ig*. In: Paál Vince: *A magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989-2010*. Complex Kiadó, Budapest, 2013. 56-59. pp. és 74-76. pp.

²²¹ FRICZ 2003, 100. p.

²²² FRICZ 2003, 101. p. Érdekes módszertani megközelítés, hogy sem a szövegből, sem az irodalomjegyzékből nem derül ki, a szerző milyen felmérésre gondol konkrétan.

²²³ FRICZ 2003, 99-101. pp.

²²⁴ A Dunagate-botrány 1989. december végén robbant ki. Ekkor lepleződtek le az állambiztonsági szolgálatok: az EKA-tárgyalások eredményeként történt megállapodások, és az „új rend” létrejötte ellenére a III/III-as csoportfőnökség tovább folytatta az ellenzékiek megfigyelését. Részleteket L. RÉVÉSZ BÉLA: *A „Duna-gate” ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében*. Acta Juridica et Politica Szeged, Tomus LXVIII. (2006) Fasc. 19.

²²⁵ Fricz Tamás e résznél többször feltételezésekbe bocsátkozik arra hivatkozva, hogy Németországgal szemben nem hozták nyilvánosságra, kik volt a korábbi rendszer titkosszolgái. FRICZ 2003, 101-102. pp.

²²⁶ FRICZ 2003, 102. p.

az MSZP az SZDSZ-szel alakít koalíciós kormányt kétharmados többséggel.²²⁷ A választási győzelemnek köszönhetően a szocialista hálózat tovább erősödött, mivel az egykori nomenklatura tagjainak újra volt helyük a politikában, másrészt megjelentek új, fiatal szereplők is. A visszarendeződés időszaka mégsem lett tartós, mert az 1995-ös Bokros-csomag²²⁸ és az igen jelentős korrupciós botrány, a Tocsik-ügy²²⁹ miatt elvesztették a következő választásokat.²³⁰

A harmadik szakasz, az „*alternatív elitképzés és erőcentrum megtermésének kísérlete*”,²³¹ a Fidesz által vezetett koalíciós időszak 1998-2002 között. A Fidesz tudatosan készült kormányzati pozícióra. Tisztában volt azzal, hogy a meglévő politikai erőcentrum mellé hálózatot is kell fejleszteni. Mire hatalomra került, már voltak kapcsolatai a gazdasági-pénzügyi szférával, a média és a helyi elitek képviselőivel. Így nem érte a pártot felkészületlenül az új feladat.²³²

Esély nyílt rá, hogy a szocialista erőcentrum mellett létrejöjjön egy jobboldali hálózat is, amely valódi alternatívát kínált volna a következő (2002-es) választásokon a szavazók számára. Ez a cél nem tudott teljes egészében megvalósulni, amit két tényező is elősegített:

1. Az ellenzékben lévő szocialisták és szabaddemokraták akadályozták a hálózat építését.²³³

2. A konzervatívok, amellet, hogy hibákat is követtek el, nem használták ki lehetőségeiket sem. Ez utóbbit a szerző konkrét példával igyekszik alátámasztani, mely esetben ismét pontatlanul jár el. Fricz Tamás úgy fogalmaz: „*Jó példa erre a média és a sajtó területe: amíg a Horn-kormány időszakában a jobboldalnak két országos napilapja volt, addig az Orbán-kormány időszakára ebből már csak egy maradt.*”²³⁴

Ezzel a példával az a probléma, hogy az Orbán-kormány, tanulva az elődnek tekintett Antall-Boross-kormány időszakából, tudatosan, saját maga alakította ki ezt a helyzetet. Szándékosan vonta össze a Napi Magyarország és a Magyar Nemzet szerkesztőségét²³⁵, hogy a politikai (kormányzati) kommunikáció célirányossá válhasson. Az új lap gazdasági stabilitását ez növelte, mivel az állami vállalatok hirdetéseit a napilap-piacon nem kellett szétaprózni. A régi-új médium biztonságát az is növelte, hogy behúzták a Sportfogadás című, nagy olvasótáborral rendelkező újságot is.²³⁶

E valós (illetve vélt) problémák ellenére 2002-2003-ra a két tábor nagyjából kiegyensúlyozott erőviszonnyal bíró hálózatot épített ki, amely nélkülözhetetlen a valódi konszolidált demokrácia kialakulásához.

III. Következtetések

A következtéseket megelőzően Fricz Tamás még egyszer összefoglalja, megismétli a főbb megfigyeléseket.²³⁷ Megerősíti, hogy az exogén tényezők mellett szükség van az endogén feltételekre is a demokrácia konszolidálódása érdekében. Kell, hogy létezzen legalább kettő kiegyensúlyozott, hálózattal is rendelkező politikai erőcentrum, mert ez biztosítja a társadalmi esélyegyenlőséget. Így tudják ugyanis a társadalom tagjai politikai, gazdasági, kulturális és civil céljaikat megvalósítani.²³⁸

A valóság viszont Magyarország esetében az, hogy a „(...) diktatórikus államszocialista rendszer nomenklatúrája masszívan átmentette a hatalmát a demokráciába is, sőt, a politika, a gazdaság és a média világában időnként még erősíteni is tudta hálózatait.”²³⁹ Ez két okból problémás²⁴⁰: „Megdől” az egyik legfontosabb elvárás a demokráciával kapcsolatban: a régi elit túlzott jelenléte akadályozza a valódi esélyegyenlőség létrejöttét (1). Mivel

²²⁷ Itt találkozhatunk a szerző második, szövegen belüli „forrásjelölésével”, melynél Sartori tipizációja segítségével pontosítja a hatalom meghatározását (predomináns hatalom). FRICZ 2003., 102. p.

²²⁸ A Bokros-csomagot 1995. március 12-én jelentették be. A Horn-kormány és a Magyar Nemzeti Bank stabilizációs programja, melyet az akkori pénzügyminiszterről neveztek el, többek között az ország fizetőképességét igyekezett helyreállítani. Részleteket L. KORNAI JÁNOS: *Kiigazítás recesszió nélkül. Esettanulmány a magyar stabilizációról.* Közgazdasági Szemle 1996/7-8. 585. p. Elektronikus formában is elérhető a Közgazdasági Szemle oldaláról: <http://www.kszemle.hu/tartalom/cikk.php?id=105> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 9.)

²²⁹ A Figyelőben Krecz Tibor és Siposs Zoltán által írt cikk indította el a folyamatot (KRE CZ TIBOR – SIPOSS ZOLTÁN: *A megtakarító.* Figyelő 40/38. 21. p. és szerző nélkül: *A megtakarító II.* Figyelő 40/39. 6. p.). Az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. megbízott ügyvédet, hogy közvetítsen az önkormányzatok belterületi földjeivel kapcsolatos privatizációs ügyleteknél. Később kiderült, az ügyvéd Tocsik Márta volt (szerző nélkül: *A megtakarító III.* Figyelő 40/40. 6. p.). Az ügyből büntető- és polgári perek lettek. Az ügyvéd az ügylet során 804 millió forint sikerdíjat vett fel a vagyonkezelőtől. A büntetőjogi per 1997. november 27-én indult meg a Fővárosi Bíróságon. Az Ügyészség a perben Tocsik Mártát és Liszka Pétert, az ÁPV Rt. vezető jogászát csalással, az ÁPV Rt. további négy vezetőjét hanyag kezeléssel, Boldvai Lászlót és Budai Györgyöt pedig befolyással üzérkedéssel vádolta. További részleteket, a büntetőjogi- és polgári peres eljárásról: L. SEREG ANDRÁS: *A Tocsik-per – Egy híres ügy a magyar jogtörténelemből.* Jogi Fórum (2016. január 8.) Letölthető: <https://www.jogiforum.hu/hirek/35104> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 9.)

²³⁰ Szintén érdekes, hogy Fricz Tamás egyik „ügyet” sem nevezi meg konkrétan. Ismételten az olvasók háttértudására alapoz.

²³¹ FRICZ 2003, 92-93. pp.

²³² FRICZ 2003, 103. p.

²³³ Vagyis az ellenzékben lévő pártok egy része úgy viselkedett, mint az ellenzéki pártok általában.

²³⁴ FRICZ 2003, 103-104. pp.

²³⁵ Így létrejött egy kormány – ezen belül is a FIDESZ - Magyar Polgári Pártot támogató – nagy példányszámban fogyó, közéleti napilap. Részleteket I. MONORI 2005, 281-282. pp.

²³⁶ JUHÁSZ GÁBOR: *Az országos minőségi napilapok piaca, 1990–2002.* Médiautató, 2003/1. Letölthető: Médiautató hivatalos oldala: https://mediakutato.hu/cikk/2003_01_tavasz/05_orzagos_minosegi (Utolsó elérés ideje: 2024. július 9.)

²³⁷ Ez a módszertan általánosságban jellemzi a Politikatudományi Szemlében megjelent tanulmányokat. Évfolyam- és szakdolgozat esetében ez a módszer szintén alkalmazható.

²³⁸ FRICZ 2003, 104. p.

²³⁹ FRICZ 2003, 104-105. pp.

²⁴⁰ A szerző itt fogalmazza meg megállapításait.

az egykori nómenklatúra még mindig erős, ez morális problémát is felvet: bár a rendszer lehet, hogy megváltozott, ugyanazok vannak hatalmon, mint a régebbi korszakban (2).²⁴¹

²⁴¹ FRICZ 2003, 105. p.

2.4. Ilonszki Gabriella: Számít-e az elit folytonossága?²⁴²

Továbbra is a politikatudományok tudományágon belül vagyunk, részterületünk még mindig az elitek vizsgálata.

I. A téma kijelölése²⁴³

A tanulmány bevezető része rövid, általában 1-3 oldal terjedelmű, témától függően. Feladata a következők megválaszolása:

1. A téma megjelölése.
2. A témaválasztás indoklása.
3. A kutatási tevékenység során alkalmazott módszer(ek) megnevezése.
4. Hipotézisek (előfeltevések, kérdések, vizsgálandó témakörök megfogalmazása)
5. Általános jellegű, nem részletekbe menő (mivel az a téma kifejtésénél fog megtörténni) magyarázata a témához kapcsolódó elméletnek, esetleg gyakorlatnak.

Feladat: a megadott kérdésekre válaszolva Fricz Tamás tanulmányához hasonlóan készítsen kivonatot! Ezzel gyakorolni tudja, hogyan lehet egy témát felépíteni.

1. kérdés: melyik az a két terület, mellyel a szerző tanulmányában foglalkozik?

2. kérdés: miért kapcsolja össze a szerző a két területet?

3. kérdés: mik lesznek a szerző hipotézisei?

A szerző a hipotézisei megfogalmazásához módszertant is kapcsol.²⁴⁴

„Az eddigiek alapján talán már világos, hogy a kérdések és a tézisek jellegéből adódóan a választott módszerek is eltérők lesznek: szélesebb elméleti ívű áttekintés, empirikus kutatási tapasztalatok és kutatási tervek egyaránt megjelennek.”²⁴⁵

4. kérdés: melyek a leggyakrabban alkalmazott módszerek az elit változásának vizsgálatokor? Mit jelentenek ezek konkrétan?

5. kérdés: a szerző által felsorolt és bemutatott szintek közül melyikre fog koncentrálni és miért?

II. Téma kifejtése²⁴⁶

II. 1. Elméleti háttér

6. kérdés: Melyik elitscsoportok játsszák Magyarországon a vezető szerepet a rendszerváltás óta?

7. kérdés (kicsit elárulom részlegesen a választ a 6. kérdésre): miért a politikai elit a meghatározó újra?

A szerző ezt követően röviden²⁴⁷, általános jelleggel írja le a magyarországi rendszerváltás idején a témához kapcsolódó főbb jellemzőket:

1. a rendszerváltás folyamatát a hatalmon lévő kommunista és az ellenzéki elitek határozták meg,
2. a régi elit strukturálisan egységes volt, ugyanakkor a pártelit dominált,
3. abban az időben az elithez tartozott a média- és a kulturális elit,
4. „A poszttotalitárius puha diktatúrában a hatalom, illetve az ellenzék oldalán álló véleményformálók gyakran szimbiózisban éltek és dolgoztak. Az akkori politikai elit strukturális homogenitása és politikai osztály jellegű jellemzőin kívül pragmatikus jellemzőit [...] is meg kell említeni a sajátosságai között, különösen, ha a többi közép-kelet-európai rendszerrel hasonlítjuk össze. Magyarországon kisebb volt a súlya politikai-ideológiai, mint az adminisztratív- pragmatikus orientációnak.”²⁴⁸
5. Az új elit kicsiny és széttöredezett.

²⁴² ILONSZKI GABRIELLA: Számít-e az elit folytonossága? Politikatudományi Szemle. 2003/4. 109-124. pp.

²⁴³ ILONSZKI 2003, 109-11. pp.

²⁴⁴ Nagyon szép megoldás, amelyet, lehetőségük szerint, Önök is alkalmazhatnak leendő évfolyam-, illetve szakdolgozatukban.

²⁴⁵ ILONSZKI 2003, 4. p.

²⁴⁶ ILONSZKI 2003, 111-122. pp.

²⁴⁷ „A magyarországi rendszerváltás környezetét és az elit átalakulását sokan elemezték már, ezért nincs szükség arra, hogy a részletekre kitérjünk.” Nagyon szép megoldás: azt kell észrevenni, hogy a szerző megmagyarázza – módszertanilag helyesen, mivel szerzőket/forrásokat is megjelöl a szövegben – miért nem tér ki túlzottan a részletekre. ILONSZKI 2003, p. 112.

²⁴⁸ ILONSZKI, 2003: 112. p. Az idézetben belül látható szögletes zárójel között lévő három ponttal azt jelöljük, ha a szó szerinti idézetünkben kihagyunk szavakat, kifejezéseket, mondatokat.

6. Fontos még az átmenet jellege is, létrejön-e a konszenzuálisan egységes elit.²⁴⁹

8. kérdés: melyik a két alapeset, amely révén létrejöhet a konszenzuálisan egységes elit? Mi jellemzi ezeket? Milyen országokat említ a szerző példaként?

Ezt követően a szerző az vizsgálja, immár részletesebben, továbbra is az elméletre alapozva, valamint azt empirikus kutatási eredményekkel alátámasztva, valóban mondhatjuk-e azt, hogy:

„Az előbbieik alapján, vagyis a kommunista elit elsősorban pragmatikus jellegének, a feltörekvő új elit érettségének és az átmenet forgatókönyvének megfelelően Magyarország a sikeres demokratikus átmenet és az elitmegállapodás, illetve elitkonszolidáció példája lett.”²⁵⁰

Ilonszki Gabriella a következő fejezetrészen annak tárgyalására tér rá, valójában mi jellemzi a magyarországi elitváltozást. Először rögzíti, a nemzetközi szakirodalomra hivatkozva elméleti háttérként,²⁵¹ hogy az átmeneteket, különböző rendszerváltásokat követően az átmenet elitjét egy új elit váltja fel, amely végül be fogja fejezni a konszolidációt. Ráadásul az elit átalakul, ami különösen a politikai elit miatt fontos változás: az elit centrális és felső csoportjai ki-, illetve háttérbe szorulnak, mint a periférián, illetve az elit alján lévőek.²⁵²

Ezt követően a szerző „bemutat” néhány olyan országot, melyeknél már korábban lezajlott (a magyarhoz viszonyítva) a rendszerváltás. Ezek a példák arra jók, hogy láthassuk, mi lett ezekben az országokban a korábbi elit sorsa.²⁵³

9. kérdés: (Meglepő lesz!) Milyen példákat említ a szerző és mit mond az adott országok korábbi elitjéről?

Összegzőképp a szerző kiemeli, hogy összetettebb és dinamikusabb megközelítésre van szükség az elit folyamatainak megértéséhez. Nem elegendő az elit folytonosságának vizsgálata, szükség van további kérdések megfogalmazására is, „(...) hogy vajon helyes-e az eredeti, az elitmegállapodásról és annak lezárt voltáról szóló érvelés.”²⁵⁴

10. kérdés: miért kérdőjelezhető meg a magyarországi elitmegállapodás érvényessége, akár elméleti, akár gyakorlati szempontból?

11. kérdés: melyik az a három lehetőség, ahogy az eliticirkulációs illetve elitfolytonossági folyamatok megtörténhetnek? Miért fogalmaz úgy a szerző, hogy Magyarországon kvázi elitmegállapodás valósult meg? És mihez képest az?

12. kérdés: mi jellemzi az egyes „formációkat”?

A szerző a fejezet hátralévő részében rámutat arra, hogy a gyakorlat is igazolta, új fogalmat kell bevezetni a magyar rendszerváltáshoz kapcsolódó elitmegállapodás esetén. Említ még néhány példát, ahol hasonló folyamatok játszódtak le²⁵⁵ Ezt követően rendkívül szépen átvezet bennünket a következő témakörhöz, visszatérve a magyar kvázi elitmegállapodásra:

„A rendszer alulteljesítése, az elit funkcióinak tisztázatlansága és magának az elitnek a rossz teljesítése ráviheti az elit csoportjait, hogy a konvergencia előnyeit értékelve és a folytonosság sehozá nem vezető kérdéseit maga mögött hagyva a kooperáció útjait keresse. Mi más figyelmeztethetné erre jobban, mint az a jelzés, hogy amikor a konfliktusos viszonyban álló elitcsoportok igyekeznek bevonni a társadalmat konfrontációjukba, a társadalmi vita szinte mindig a rendszer és az elit teljesítménye körül csúcsosodik ki, miközben a társadalom nem tűnik igazán fogékonynak a folytonosság kérdéséről szóló vitákra. A kvázi elitmegállapodástól a tényleges elitkonvergencia segítségével is el lehet jutni a konszenzuálisan egységes elit konfigurációjához, a jól működő konszolidált demokráciához. Ezzel a gondolattal érünk el dolgozatom második részéhez, amelyben két dolgot kívánok bemutatni: egyrészt a politikai elitkonfliktusok néhány paradoxonjára kívánom felhívni a figyelmet, másrészt a politikai elit funkcionális hiatusaira térek ki – ezzel jutva vissza az alapkérdéshez: ebben a kontextusban van-e jelentősége az elit folytonosságának?”²⁵⁶

²⁴⁹ ILONSZKI 2003, 112-113. pp.

²⁵⁰ ILONSZKI 2003, 113.

²⁵¹ A 113. oldal alján látható a szövegen belüli hivatkozás formájában.

²⁵² ILONSZKI 2003, 113-114. pp.

²⁵³ ILONSZKI 2003, 114. p.

²⁵⁴ ILONSZKI 2003, 114. p.

²⁵⁵ ILONSZKI 2003, 116-118. pp.

²⁵⁶ ILONSZKI 2003, 117-118. pp. Kiemelés: Szakács. MEGJEGYZÉS: terjedelmileg ez már a határokat feszegeti, azért hagytam benne, hogy lássák az átvezetést. Célzerű ugyanis az egyes fejezeteket összekapcsolni: ezért nagyon fontos, hogy olyan témát válasszanak, ami érdeklí Önöket. Ebben az esetben ugyanis sokkal könnyebben fognak tudni tudatosan építkezni és logikailag is összekötni az egyes altémákat. **Visszatérve a terjedelembre:** kivételt képez, ha jogszabályt idéznek forrásként, ott ugyanis nem feltétlenül oldható meg, hogy rövidítsék a szó szerinti idézetüket. De ne feledjék, csak mértékkel és helyes arányérzékkel idézzenek szó szerint, különben az nem az Önök munkája lesz, csak

A következő fejezetben tér rá a szerző a második hipotézise megválaszolására.²⁵⁷ Először is tisztázza a fogalmi hátteret: a politikai elitre koncentrál, illetve *Raymond Aron* fogalmi meghatározásából kiindulva²⁵⁸ egy új kategória létrejöttére is felhívja a figyelmet: ez a képviseleti elit. A képviseleti elit a pártvezetőket, a miniszteriális vezetőket és a parlamenti elitet jelenti, amelyek nem állnak egy szinten a politikai hatalmi struktúrában, vannak átfedések.²⁵⁹ A táblázatok²⁶⁰ segítségével *Ilonszki Gabriella* a képviseleti elit értelmezését követően, végigvezet bennünket az egyes iskolákon, amelyek a témakijelölő (bevezető részben) szerepeltek.²⁶¹

13. kérdés: mire hívja fel a figyelmet a magyarországi képviseleti elittel összefüggésben?

Ezt követően térünk át az iskolákra.

1. Személyi folytonosság

14. kérdés: mit mond a személyi folytonosságról?

2. Társadalmi szint (cirkuláció)

15. kérdés: mi jellemzi a rendszerváltás utáni politikai elitet ebből a szempontból?

3. Strukturális szint

16. kérdés. milyen folyamat figyelhető meg a strukturális szintet vizsgálva?

III. Következtetések

A szerző nem külön fejezetben fogalmazza meg következtetéseit, hanem fő törekvése, hogy rámutasson, az elitek funkcióját kell hangsúlyosabban vizsgálni, hogy megérthessük a működésbeli zavarokat. Ad egy nagyon rövid összefoglalót: „Az eddigiek alapján az elitváltozás négy értelmezési (személyi, társadalmi, strukturális és rendszerszintű) dimenziója közül a (csekély) személyi kontinuitás látszik legkevésbé magyarázni azokat az elitfunkciókkal összefüggő működésbeli hiányokat és problémákat, amelyeknek tanúi lehetünk a vezetés, a képviselet és a politikai-gyakorlati kapacitás szintjein, miközben a társadalmi és strukturális cirkuláció irányai, nem is szólva a (kvázi) elitmegállapodás kudarcáról szoros összefüggést mutatnak ezekkel.”²⁶²

Arra jut, hogy szükség van:

1. Tervekre és pragmatikus gondolkodásra, ez ugyanis a vezetési kapacitás maga.
2. Határozottságra: ami kooperációs hajlandóságot is jelent.
3. Alkalmazkodóképességre: ez kapcsolódik az előző ponthoz, és nem a megváltozott körülmények kiszolgálását, hanem az azokhoz való alkalmazkodást jelenti.
4. Bizalmi légkörre a különböző elitcsoportok valamint az elit és a társadalom között. Ez jelenti egyben a megnyerés és bevonás képességét, ugyanis így nyerhetik el a vezetők az ellenzéki elitek és a társadalom támogatását (vezetői integritás)
5. „Végül a gyakorlati, döntési kapacitás arra vonatkozik, hogy a végiggondolt alternatívák nyomán az igazán fontos policyterületeken megszületnek-e a döntések, és azokat koherens módon hajtják-e végre. Természetesen ezek a funkciók össze is függenek, és sikereik-kudarcaik feltételezik egymást. Ezek az elitfunkciókra vonatkozó feltételek-követelmények, illetve érvényesülésük további részletes kutatásokat igényel, de az elittel kapcsolatos problémák tekintetében általánosságban irányadóak.”²⁶³

Következtetéseit azzal zárja, mi okoz nehézséget Magyarországon a gyakorlatban az egyes oldalakon álló elitcsoportok számára: „Lényegében mindegyik funkció jó teljesítéséhez nagyfokú önbizalom és a többi szereplő iránti bizalom is szükséges. Mintha a két nagy politikai csoportból egyaránt hiányoznának ezek a tulajdonságok

egy összeollózott valami. A valami pedig (emlékeztetőül: a pedig szó használatát írott munkában ritkíták, mert ez a kifejezés az élőszó sajátja) nem évfolyam-, illetve szakdolgozat!

²⁵⁷ Emlékeztető: nem a folytonosság, illetve ennek hiánya okozza a funkcionális gondokat.

²⁵⁸ Itt is találunk egy szövegen belüli hivatkozást – 118. oldal középtájt.

²⁵⁹ ILONSKI 2003. 118. p.

²⁶⁰ Itt jelenik meg egy nagyon fontos elem a tanulmányban, amit Önök is használhatnak évfolyam- és szakdolgozatukban: a statisztika. A statisztika segítségével a szerző az általa megfogalmazott állításokat számszerű adatokkal is igazolja. Ez az egyik klasszikus empiria, amikor eseményt, történet, jelenséget nemcsak leírunk (az is fontos), hanem ún. kemény adatokkal alá is támasztunk. Ez azért jó megoldás, és amelyik téma engedi, annál használni is célszerű, mert, ha megnézik az egyes táblázatokat, láthatják az összefüggéseket is a szerző által megfogalmazott állítások között. Így nemcsak egyes eseteket, hanem eseménysorozatot (vagyis történet) vagy akár jelenséget (hosszú időn át tartó, már rendszerjellegűvé vált helyzetet, tendenciát) is lehet értelmezni. Nemcsak egyes elemeket, hanem a mögöttes tartalmat, az ok-okozati összefüggéseket is érteni fogják.

²⁶¹ Kivéve a rendszerelméleti szintet, mivel arról szólt a 111-118. oldalak.

²⁶² ILONSKI 2003, 122. p.

²⁶³ ILONSKI 2003, 122-123. pp. MEGJEGYZÉS: az idézet utolsó mondata szép megoldása annak, hogyan tudjuk további kutatási témákra felhívni a figyelmet.

vagy képességek. A baloldal úgy véli, hogy még mindig szabadkoznia kell a múlt örökségéért, a konzervatív oldal pedig még mindig nem hiszi, hogy komoly és jelentős politikai partnerként fogadják el. Ezért uralkodhat el a konfrontatív politikai stílus, amelynek egyik eleme a személyes konfrontáció, és annak eszközeként a posztkommunista rendszerrel való személyi folytonosság oksági, magyarázó tényezőként való bemutatása, amelyre eddigi ismereteink alapján lényeges és szignifikáns bizonyítékok nincsenek. Véleményem szerint eredményesebb kutatási és politikai irány lehet az, amelyben egyrészt elismerjük, kimondjuk a (kvázi) elitmegállapodás felfelcsúszását, és a konvergencia feltételeit keressük és próbáljuk meghatározni, másrészt pedig az elitjeljesítmények hiányosságait elemző módon feltárjuk, ami nemcsak a rendszer működése szempontjából fontos, de végeredményben a különböző főbiák ellenszereként az elitkonvergencia érdekeit is szolgálja.”²⁶⁴

²⁶⁴ ILONSZKI 2003, 123. p. MEGJEGYZÉS: kerüljék a véleményem szerint – illetve szinonimái – túlzott használatát, mert felesleges töltelékszavak, mivel az egész tanulmány egyben tükrözni fogja az Önök véleményét a konkrét témáról. Az, ahogyan felépítik a témát, ahogyan használják a forrásokat, minden. Egy esetben indokolt – azt leszámítva, ha a konzulensük kényszeríti Önöket erre, mert akkor meg kell csinálni – ha valóban olyan gondolatot fogalmaznak meg, melyet külön ki akarnak hangsúlyozni. Sok egyéb mellett ezért is választottam be a listába ezt a tanulmányt, mert ebben az esetben ennek a kifejezésnek a használata nagyon is indokolt. Ez egy kivételes és egyben jó példa!

3. A gyakorlatok megoldásai

A következő fejezetben a gyakorlatok megoldásai olvashatók. A fejezetet egy összehasonlító feladat zárja.

3.1. Kéri László: Média, politika, pártok.²⁶⁵

1. kérdés: melyik az a két konkrét esemény, amelyek arra ösztönözték a szerzőt, hogy tanulmányában a politika és a média kapcsolatával foglalkozzon?

Válasz: 2003 nyarán a Médiakönyv szerkesztősége a korábbi évek gyakorlatának megfelelően felkérte a pártokat, hogy írják meg véleményüket a magyar média helyzetéről és számoljanak be médiapolitikai törekvéseikről. Ezúttal a pártok elzárkóztak a lehetőségtől. (1) 1992. december 31.: szavazás a médiatörvényről, amely kudarcba fulladt, egyetlen igen szavazatot sem kapott a javaslat. (2)²⁶⁶

2. kérdés: miért kapcsolja össze a szerző ezt a két konkrét eseményt?

Válasz: a szerző szándékosan választotta ezt a két konkrét eseményt, mivel kiválóan bemutatják azt a paradox helyzetet, hogy a politika vagy teljes közönnyel (1), vagy hihetetlen aprólékossággal (2) viszonyul a média világához. Ez az ellentmondásosság kiindulópontként szolgál Kéri számára: ez a két állítás ugyanis nem kizárja egymást, hanem rendkívül jól jellemzik a politika és a média kapcsolatát Magyarországon.²⁶⁷

3. kérdés: mik lesznek a szerző hipotézisei?

Válasz: először a politika mediatiszációját (1), aztán a média politizációját (2) vizsgálja, majd ezekből kiindulva: „(...) kísérletet teszünk, hogy jelezzük: a 2006-os választásokon várható főszereplők médiapolitikai teljesítményeit miféle kritériumok alapján lesz érdemes számba venniük.” (3)²⁶⁸

4. kérdés: melyik elem vizsgálatával kezdi a szerző az elemzést, és mit takar ez a szint?

Válasz: Kéri László először az intézményi szint vizsgálatával kezd. Az intézményesülés három formában valósul meg. Először megjelennek a pártokban a médiapolitikusok, akik ezzel a területtel foglalkoznak, így „szakértővé” válnak. A következő elem a kuratóriumok szintje, amelyben a pártok intézményesülnek. Az Országgyűlés a különböző parlamenti bizottságok, albizottságok formájában jelenik meg. A kormányzat intézményesülése az ORTT²⁶⁹ formájában valósul meg.²⁷⁰

5. kérdés: melyik az a három terület, amely a politikai kommunikációt ellátta ebben az időszakban? Mi jellemző ezekre?

Válasz: Az elsők a médiastratégák, akik azt próbálták előre jelezni, milyen hatása lehet egy politikai döntésnek. Modellizálásuk során elsősorban a várható médiahatásokat vizsgálták (jövő). A második újdonságot a már „tartós” kormányzóvivő jelentette. Borókai Gábor feladata volt a meghozott kormányzati döntések kommunikálása (jelen), és a különböző tárcák kommunikációs feladatainak az összehangolása. A harmadik elemet a médiastratégák jelentették, akik már meghozott kormányzati döntések médiavisszhangját elemezték (múlt).²⁷¹

6. kérdés: melyik a második elem a politika mediatiszációjának folyamatában, és mi jellemzi ezt a szintet?

²⁶⁵ KÉRI LÁSZLÓ: Média, politika, pártok. Politikatudományi Szemle. 2005/1. 81-103. pp.

²⁶⁶ KÉRI 2005, 81. p.

²⁶⁷ KÉRI 2005, 81-82. pp.

²⁶⁸ KÉRI 2005, 83. p.

²⁶⁹ Az ORTT az Országos Rádió és Televízió Testület 1996 és 2010 között felügyelte a magyar klasszikus elektronikus médiumokat. Sajátos, a közigazgatási intézményrendszerbe nem tartozó, önálló jogi személy volt, mely csak az Országgyűlésnek és a törvényeknek volt alárendelve. További részletek I. BAYER JUDIT: Sajtó- és médiajog. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 184. p. Feladta volt védeni és elmozdítani „(...) a szólásszabadságot a műsorszolgáltatók piacra lépésének elősegítésével, a tájékoztatási monopóliumok lebontásával és újak létrejöttének megakadályozásával, a műsorszolgáltatók függetlenségének védelmével; figyelemmel kíséri a sajtószabadság alkotmányos elveinek érvényesülését, erről tájékoztatást ad az Országgyűlésnek.” 1996. I. törvény a rádiózásról és televíziózásról 31. § (1) Wolters Kluwer: Törvények és OGY határozatok. Letölthető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600001.TV> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 4.) 2010 óta jogutódja a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa.

²⁷⁰ KÉRI 2005, 83-84. pp.

²⁷¹ KÉRI 2005, 84-85. pp.

Válasz: A politika mediaticizációjának második szintje a részvétel. Ennek kétféle formája van. Az informális szintről (1) keveset tudunk, mivel informális. Ez a változat a személyes kapcsolatok hálózatát jelenti, vagyis: „*Ma már mindegyik párt, jelentősebb politikai erő törekszik arra, hogy kiépítse, fenntartsa, megvédje a maga személyéhez kötött kapcsolatait, azokat a csatornákat, amelyeken keresztül pillanatokon belül el lehet érni a legfontosabb tévők, napilapok, rádiók napi világát.*”²⁷² A részvétel másik változata a formális út (2), amikor egy politikai erő kihasználja az intézményesített lehetőségeit „(...) azaz kurátorait, médiafelelőseket, előretolt médiaszereplőket, sajtótájékoztatók szervezésére szakosított politikusait, bejáratott debattóereit.”²⁷³

7. kérdés: Hogyan tudják a politikusok maximálisan kihasználni a második elem adta lehetőségeket?

Válasz: A részvételt abban az esetben tudja egy politikus a legjobban „kihasználni”, ha maga is eseményé válik. Emiatt válnak fontossá egy politikus képességei. Van, aki írásban, van, aki vitában és van, aki szónoklatokban jó. Aki nem képes alkalmazkodni a megváltozott médiaviszonyokhoz, háttérbe szorul. „*Az elmúlt években éppen a folyamatos médiatéljesítmény jelentette a legkönnyöretlenebb szelekciót valamennyi politikai táborban.*”²⁷⁴

8. kérdés: melyek a következő elemek, amelyek fokozzák a politika mediaticizációját?

Válasz: két tényezőről kell itt beszélnünk, a politika stílusáról (1) és a tartalmáról (2). Ezek a tényezők a jó politikus képére, vagyis az imázsra vannak hatással. *Kéri László* ennek kapcsán a következőképpen fogalmaz: „*Érdekes esettanulmány lenne annak vizsgálata, hogyan alakították át a parlamenti pártok legelső sorai összetételét a 2002-es kampány tanulságai nyomán. A részletekre nem kitérve, csupán a lényegre utalva: Medgyessy Péter felváltása Gyurcsány Ferencel, valamint Kovács László utódlásának Hiller Istvánnal megkísérelt megoldása legalább annyira szimptomatikus, mint Orbán Viktor két és fél évig tartó szerepkeresési küzdelme önmagával, illetőleg saját politikai táborának igényeivel. De ugyanez a küzdelem látható a modern politikai feltételek között hoppon maradó Lezsák-csoport, valamint Dávid Ibolya és hívei között az MDF élet-halál vitáiban is. Az SZDSZ pedig 2005 tavaszán kényszerül rá, hogy elgondolkodjon, egykoron előnyösnek tartott politikai kommunikációs gyakorlatának a személyi és tartalmi tartalékait kimerítve merrefelé keresse a megfelelő megoldást.*”²⁷⁵

9. kérdés: újra megjelenik egy tényező, melyről a szerző korábban már beszélt. A botránypolitizáláson túl, melyik az a másik eszköz, amelynek segítségével könnyen be lehet kerülni a médiába? Milyen konkrét példákat említ *Kéri László*?

Válasz: a részvétel szintjénél a szerző egyszer már foglalkozott azzal, hogy egy politikus akkor tud bekerülni legkönnyebben a médiába, ha egy eseményhez közeli megjelenését, maga is eseményé válik. Erre a legnagyobb esélye a miniszterelnöknek van. Két konkrét példát említ: Orbán Viktor és Medgyessy Péter esetét (1) az árvízzel, amely jól példázta, hogy a mai médiatérben nemcsak a jelenlét, hanem annak hiánya is feltűnő.²⁷⁶ A másikkól a végjegyzetekben olvashatunk, szép példája annak, amikor nem számít, ki, melyik politikai oldalon áll.²⁷⁷

10. kérdés: mely terület változásaira hívja fel először a figyelmünket? Hogyan értékeli *Kéri László* ezeket a folyamatokat?

Válasz: a politika mediaticizációjához hasonlóan ebben az esetben is először az intézményi szintet vizsgálja. Két változásra hívja fel a figyelmet. Egyrészt megjelentek a médiában a politológusok, politikai elemzők, akiket szakértőként szerepeltettek. A média azonban az ő esetükben sem kívánt kockáztatni: a leegyszerűsítés eszközt alkalmazva 1997 után „megdupláztta” a politológus társadalmat. Így jöttek létre a kormánypárti-ellenzéki, illetve bal-jobboldali politológusok: amikor a politikusok nem értek rá – a boxmérkőzés képi és tartalmi világát megtartva – velük helyettesítették őket. Értelemszerűen a szerző negatívan értékeli ezt a folyamatot.²⁷⁸

Másrészt, és ezt a változást *Kéri* már pozitívnak tartja. A média saját elemzőképes újságírókat igyekezett kinevelni: általában a belpolitikai rovatnál dolgozók sajátították elsajátították a politológiai elemzés nyelvezetét. A politológia oldaláról is megjelentek azok a kutatók, akik képessé váltak a napi szintű médiaelemzésre. **Kezdetben**

²⁷² KÉRI 2005, 86. p.

²⁷³ KÉRI 2005, 86. p.

²⁷⁴ KÉRI 2005, 87. p.

²⁷⁵ KÉRI 2005, 87-88. pp. Módszertanilag nagyon szép megoldás: ahogy Kumin Ferencnél is láthattuk – 26-os lábjegyzet -, ez is egy példa arra, hogyan hívja fel a kutató a figyelmet egy-egy témára, mellyel részletesebben nem kíván foglalkozni, mert nem ez a célja. Lehetőségként „kinálja fel” egy kutatási tevékenység témájaként.

²⁷⁶ KÉRI 2005, 89. p.

²⁷⁷ KÉRI 2005, 101. p. 9-es végjegyzet

²⁷⁸ KÉRI 2005, 90-91. pp.

a napi- és hetilapok, a 2002-es kampányidőszakra már minden jelentősebb médium rendelkezett ilyen kapacitással.²⁷⁹

11. kérdés: mi a következő szint, amit a szerző vizsgál?

Válasz: a következő szint a médiabeépülési törekvések címet kapta, mely megfeleltethető a politika mediatizációjának részvételi szintjével. Ebben az esetben is arról van szó, csak fordítva, hogyan vesznek részt a médiamunkások a politika világában. Ebben az esetben viszont nem szimpla jelenlétről, részvételtől van szó, hanem az újságírók elkötelezetté válásáról. Kiállnak adott politikai oldal, párt mellett. Nem véletlen, hogy a politika szereti beépülésüket, mivel általuk, illetve népszerűségük révén az adott párt képes olyan szavazóbázist is elérni, megszólítani, melyre önmagában nem lenne képes.²⁸⁰

12. kérdés: melyik az a két tényező, melyek hozzájárultak a kampánylogikák kényszerű átvételéhez?

Válasz: az első tényező a műsorstruktúra átalakulása. Kéri a Terestyéni Tamás által vezetett kutatócsoport elemzéseit ismertetve hívja fel a figyelmet egy sajátos folyamatra. Az empirikus kutatási eredmények látszólag azt mutatják, hogy a kampányidőszak egy-két hónapját kivéve, háttérbe szorultak a politikai-közéleti témájú műsorok. Valójában, a kemény adatok mögé nézve, azt tapasztalhatjuk, hogy a szórakoztató műsorokban is megjelent a politikum.²⁸¹

A másik tényező abból a sajátos helyzetből adódott, hogy ebben az időszakban öt kampány követte egymást. Újra és újra csatákat kellett nyerni, folyamatossá vált a kampányidőszak. Mindenféle műsортípus átpolitizálódott, mivel a felfokozott csoportérzelmek jegyében a választópolgárok még a logikailag is a legkevésbé érthető módon mindenféle televízió- és rádióműsört kampányfórummá alakították át. Így a média ebben az időszakban olyannyira átpolitizálttá vált, hogy „(...) a hagyományosan nem politikai szegmensekbe is belopakodott a politikai mondanivaló, azok a szerkesztők, műsorok, rovatok, amelyek büszkén és tudatlanul, bevallottan voltak távol a napi politikától, kiszolgálói lettek a kampányoknak. Ennek a jelentőségéről ugyan nem tudtak, de ettől még nagyon is fontos kampánytényezőkké váltak. Tudatlanságuk, elhárító gesztusaik legtöbbször csak fokozta a hatást.”²⁸²²⁸³

13. kérdés: mire hívja fel Kéri László a figyelmet a napirend-kijelölési verseny bemutatásakor? Milyen tényezővel nem számolnak a politikusok?²⁸⁴

Válasz: Kéri László úgy véli, hogy a politikusok, nem jó értelemben, túl sokat foglalkoznak az eredményekkel; ezekre építik politikai stratégiájukat is. Azzal viszont nem számolnak, hogy mennyiségre lehet, hogy ők nyernek az ellenféllel szemben, mert több adásidő jut nekik, de a hatást ezek a vizsgálatok nem mérik. A minőség nem derül ki: „Holott meglehet, egy élmény másnapra akkor is elfeledhető, ha négy milliónyian látták, egy másik meg hetekig hat arra az egymillióra, akik éppen akkor voltak kisebbségben.”²⁸⁵ Nem véletlen, hogy ennek eredményeként eluralkodott az a szemléletmód, mely szerint a politikus is termék, melynek egyik klasszikus példájává vált Torgyán József²⁸⁶. Csakhogy róluk négyévente lehet döntést hozni, így túlzott szerepeltetésük kontraproduktív lesz, mert „(...) lehetséges egy politikust mosóporként eladni, viszont nem is lesz több belőle, mint tisztítószer.”²⁸⁷

²⁷⁹ KÉRI 2005, 91. p.

²⁸⁰ KÉRI 2005, 92. p.

²⁸¹ Erre a Bagi-Nácsa-paródiákat, a Fábry-show-t és a Heti hetest írja le példaként. Módszertanilag alkalmazható megoldás: Kéri nemcsak automatikusan használja - és hivatkozik - egy kutatási tevékenység eredményeit, hanem elemző módon értékeli, kiegészíti, ebben az esetben szakmailag „kritizálja” azt. KÉRI 2005, 92. p.

²⁸² KÉRI 2005, 93-94. pp.

²⁸³ Érdemes elolvasni a szerző 12-es végjegyzetét, amelyben leír egy konkrét példát is. KÉRI 2005, 102. p.

²⁸⁴ Ebben az esetben Kéri a legegyszerűbb napirend-elemzésről „mond kritikát”. Ekkor még Magyarországon ez az irány volt előtérben. Ne feledjük el, a napirend-elemzés valójában nem szimpla adásidő-számlálás: I. SHANTO IYENGAR – ADAM F. SIMON: *Az öbölválságról szóló hírek és a közvélemény*. In: Angelusz Róbert - Tardos Róbert - Terestyéni Tamás (szerk.): Média, nyilvánosság, közvélemény. Gondolat Kiadó. Budapest, 2007. Elektronikus letölthető: Digitális Tankönyvtár - régi tankönyvtár - 3. mappa: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050_Angelusz_es_masok_szerk_Media-nyilvanosság-kozvelemeny/adatok.html (szerkesztés, kiadói munkák, digitalizálás: Gondolat Kiadó – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2011) (Utolsó elérés ideje: 2024. július 4.)

²⁸⁵ KÉRI 2005, 94-95. pp.

²⁸⁶ Torgyán József a rendszerváltás utáni politikai élet emblematikus alakja: I. HERCZEG MÁRK: Torgyán József 80 éves lett. (2012. november 16.) Letölthető index.hu hivatalos oldala: <https://index.hu/belfold/2012/11/16/torgyan80/> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 4.) és IFJ. KORSÓS ANTAL: Aki a semmiből kormányzó pártot csinált: Torgyán József. Politikus jogászok VIII. Letölthető: Mozgó Világ hivatalos oldala (2004/5): <https://epa.oszk.hu/01300/01326/00051/13korsos.htm> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 4.) Arról, mit jelentett, ha az Országgyűlésben szólalt fel I. TORGYÁN JÓZSEF felszólalása - Országgyűlési Napló – Ülésnapok 1994-98 (sic!), 1995. március 13., 63. ülésnap, 16. felszólalás. Letölthető: az Országgyűlés hivatalos oldala: <https://www.parlament.hu/naplo35/063/0630016.htm> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 4.)

²⁸⁷ KÉRI 2005, 95. p.

14. kérdés: mettől meddig tart az első ciklus? Melyek voltak ebben az időszakban a legfontosabb események? Milyen politikusi szerepkörrel lehetett népszerűvé válni?

Válasz: az első ciklus 1988 ősze - 1990 nyara közé esik. Nem véletlenül nevezi a szerző ezt az időszakot a hazai média aranykorának, mivel az újságírók valóban nagy szerepet játszottak a rendszerváltásban.²⁸⁸ A médiumok régi tulajdonosai már nem tudták napi szinten irányítani a médiumokat, az újak meg még nem jelentek meg, illetve nem tudták „átvenni” az alrendszer irányítását.²⁸⁹

Mivel az előző politikai rendszerben az egyhangúság, a szürkeség jellemezte a politikusokat, az első ciklusban azok válhattak népszerűvé, akiknek volt egyéniségük, akik a „(...) a személyes meggyőződés hitelével alátámasztva tudtak egy-egy vitatott helyzetben állást foglalni.”²⁹⁰

15. kérdés: mit tudunk meg a harmadik időszakról?

Válasz: a harmadik korszak 1992-1995 vége közé esik. Ekkor zajlik a médiaháború, amelyben a politikai oldalak és az újságírók súlyosan összeecsaptak egymással és mély sebeket ejtettek a másik alrendszeren és annak szereplőin. Mivel igen hamar – kissé leegyszerűsítve – a sajtószabadság kérdése vált meghatározóvá, ebben az időszakban azok a politikusok lehettek sikeresek, akik a jogvédő szerepkörében továbbra is a szó eredeti jelentése mellett álltak ki. Így a heves küzdelmekben nem sikerült egyértelműen tisztázni, mi a média és mi a politika feladata demokratikus viszonyok között.²⁹¹

16. kérdés: mi határozza meg és jellemzi az utolsó két ciklust?

Az ötödik időszak 1998-2002 közé esik, melyről a szerző az egyik korábbi fejezetben már részletes elemzést adott. A bulvárképesség, a megjelenő kereskedelmi csatornák és a „velük” érkező szórakoztató tartalmak miatt továbbra is fontos maradt. Ez egészült ki a politikai kommunikáció gyakorlatával. A kettő együtt vezetett ahhoz, hogy ebben a négy évben az a politikus járhatott sikerrel, aki képes volt tematizálni a médiát.²⁹²

Az utolsó időszak 2002-2005. Ekkor van a folyamatos kampányidőszak. A „normál” választások mellett, a népszavazások is készenlétben tartják a politikai oldalakat,²⁹³ így felértékelődik a vitaképesség, amihez a debattóri adottságok is szükségesek.²⁹⁴

17. kérdés: milyen megállapításokat és következtetéseket fogalmaz meg a szerző?

Kéri László először röviden újra leírja az egyes politikusi szerepköröket, mivel dinamikus szerepmodellt felállítva felhívja a figyelmet arra, hogy „csak” ezek ötvözésével lehet nyertessé válni a következő választásokon.²⁹⁵

Módszertanilag érdekes megoldást alkalmaz a végső összegzésnél. A tanulmány nyitó gondolatával kezd el újra, de magyarázatként, bizonyítékként teljesen más érveket használ.²⁹⁶ Munkáját a főbb gondolatok ismétlésével zárja le, egy újabb lehetséges kutatási irányt adva olvasóinak.²⁹⁷

²⁸⁸ Konkrét példákra l. SIPOS BALÁZS: *Média és demokrácia Magyarországon. A politikai média jelenkor-története - 20 év után.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 72-74. pp. a folyamatról SIPOS 2010, 74-77. pp.

²⁸⁹ További részletek l. SIPOS BALÁZS – TAKÁCS RÓBERT: *Újságírói normák.* In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 73-75. pp.

²⁹⁰ KÉRI 2005, 96. p.

²⁹¹ A valódi megoldás lehetett volna: l. BAJOMI-LÁZÁR PÉTER: *Médiapolitika.* In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 33-34. pp. Ehhez képest: BAJOMI-LÁZÁR 2005, 39-46. pp.

²⁹² KÉRI 2005, 98. p.

²⁹³ Ismétlően: KÉRI 2005, 93-94. pp.

²⁹⁴ KÉRI 2005, 98-99. pp.

²⁹⁵ KÉRI 2005, 99-100. pp.

²⁹⁶ Gondoljunk vissza a témakijelölést meghatározó két konkrét eseményre. Itt is két konkrétumot említ, amelyek szintén ugyanazt a paradox helyzetet mutatják be! KÉRI 2005, 81. p. és 100. p.

²⁹⁷ „A gyökereiben megváltozott médiavilághoz való mélyebb és hosszabb távon is eredményes politikai alkalmazkodást, illetve a médiaformálás új technológiáinak politikai feltételeit mind a két táborban még csak mostanság kezdték feltérképezni. Ennek eredményeit 2006 ősze után lehet behatóbban elemezni.” KÉRI 2005, 100. p.

3.2. Ilonszki Gabriella: Számít-e az elit folytonossága?

1. kérdés: melyik az a két terület, mellyel a szerző tanulmányában foglalkozik?

Válasz: a szerző az elitek változásával és funkciójával kíván foglalkozni tanulmányában.

2. kérdés: miért kapcsolja össze a szerző a két területet?

Válasz: mindkét területnél elméleti és empirikus kutatási hiátusok (vagyis hiányokat) vannak, melyek kapcsán szeretné felhívni a figyelmet a problémákra. a másik indok, ami miatt összeköti e két terület vizsgálatát az, hogy az elit változása, az elit folytonossága (ugyanis gyakran helyeződik a hangsúly ennek vizsgálatára) elfedi a valódi problémát, ami az:

„(...) megfelelően töltik-e be a demokrácia elitjei feladataikat, jól játsszák-e szerepüket.”²⁹⁸

3. kérdés: mik lesznek a szerző hipotézisei?

Válasz:

1. az elitkontinuitást (elitfolytonosság) elméleti oldalról kell átgondolni (nagy probléma ugyanis, hogy napi szinten csak ezzel foglalkozunk),

2. nem a folytonosság, illetve ennek hiánya okozza a funkcionális gondokat.

4. kérdés: melyek a leggyakrabban alkalmazott módszerek az elit változásának vizsgálatakor? Mit jelentenek ezek konkrétan?

Válasz:

1. személyi folytonosság vizsgálata: a kérdéskör legalacsonyabb szintje

2. társadalmi szint: *„(...) azt vizsgáljuk, hogy összességében milyen az elit, különféle szempontok alapján mennyiben különbözik például a régi elitől.”²⁹⁹*

3. strukturális megközelítés: *„(...) az elit egész szerkezeti állapotára és belső átalakulására vonatkozik. Milyen szerkezeti változások mennek végbe, milyen »átcsoportosulások« figyelhetők meg az eliten belül. Olyan fontos témák tartoznak ide, mint az eliten belüli cirkuláció, az elit homogenizációja, az elit bezáródása.”³⁰⁰³⁰¹*

4. rendszerelméleti szint: *„(...) ahol az elit jellege és a politikai rendszer jellege kapcsolódik össze.”³⁰²*

5. kérdés: a szerző által felsorolt és bemutatott szintek közül melyikre fog koncentrálni és miért?

Válasz: először a rendszerelméleti szintet vizsgálja, mivel ezzel Magyarországon keveset foglalkozott a szakma, majd az elit jellemzőit és változását vizsgálja az elit funkciója és teljesítménye kapcsán.

6. kérdés: Melyik elitszoportok játsszák Magyarországon a vezető szerepet a rendszerváltás óta?

Válasz: kezdetben a politikai, aztán a gazdasági, most (2003) újra a politikai elit.

7. kérdés (kicsit elárulom részlegesen a választ a 6. kérdésre): miért a politikai elit a meghatározó újra?

Válasz:

1. Tényleges és gerjesztett problémák miatt.

2. Funkcionális hiátusok miatt.

²⁹⁸ Ilonszki Gabriella: Számít-e az elit folytonossága? In: Politikatudományi Szemle, 2003/4. 109. p.

²⁹⁹ U. o. 110. o.

³⁰⁰ Ibid. 110. p.

³⁰¹ VEGYÉK ÉSZRE: a lábjegyzetek segítségével mutatok mintákat is a hivatkozások egyes formáira! Ne feledjék, hivatkozásnál fontos a következetesség is, vagyis, ha kiválasztottak egy módszert, végig azt kövessék (különösen akkor, ha erre kaptak előírásokat)! Remélem, azt is észrevették, hogy nem voltam rest a lábjegyzetnél sem odafigyelni arra, hogy Times New Roman legyen a betűtípus, a szöveg sorkizárt, ebben az esetben simla és 10-es a betűméret.

³⁰² Ilonszki Gabriella (2003): Számít-e az elit folytonossága? Politikatudományi Szemle, Link: http://politudaszemle.hu/szamok/2003_4szam/2003_4_ilonszki.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2024. 03. 24.) Megjegyzés: a dátumnál VAN SZOKÓZ az év, a hónap és a nap között!

3. Véget ért a gazdasági rendszerváltás.

4. „(...) a magyar politikai elit túlzott önreflexiók igénye, amelyben az önmagáról folytatott vita vagy igazoló jelentés elnyomja a gyakorlati választásokról és döntésekről szóló beszédet, szintén ebbe az irányba hat.”³⁰³

8. kérdés: melyik a két alapeset, amely révén létrejöhet a konszenzuálisan egységes elit? Mi jellemzi ezeket? Milyen országokat említ a szerző példaként?

Válasz:

1. konvergencia: „(...) egy hosszabb folyamat eredményeként, amikor az ellenséges elitcsoportok szembesülve azzal, hogy párharcuk »zéró összegű játék«, amelyben mindenki vesztes marad, arra a következtetésre jutnak, hogy érdemesebb az együttműködés és a konszenzus útját járni.”³⁰⁴

Példa: de Gaulle utáni Franciaország vagy a második világháború utáni évtized(ek) Németországa.

2. elitmegállapodás: szerződéses jellegű, az elitcsoportok megállapodást kötnek általában válsághelyzetben

Példa: Franco utáni Spanyolország és Magyarország is annak tűnik

9. kérdés: (Ez annyira nem lesz meglepő; mármint a válasz!) Milyen példákat említ a szerző és mit mond az adott országok korábbi elitjéről?

Válasz:

1. Japán vagy Németország: „(...) az üzleti és bürokrata elit túlélte a totalitárius rendszer bukását, míg a politikai elit, amely vezető szerepet vitt a totalitárius rendszerben, nem (...)”³⁰⁵

2. Oroszország és Lengyelország: ellenpélda. A nómenklatúrából nagy volt az átjárás.

10. kérdés: miért kérdőjelezhető meg a magyarországi elitmegállapodás érvényessége, akár elméleti, akár gyakorlati szempontból?

Válasz:

1. „(...) a (véleményem szerint csak kvázi) elitmegállapodás létrehozói és a politika világának mai szereplői nem ugyanazok. 1989-ben az ernyőszervezet MDF és a liberális SZDSZ volt a két domináns csoport az ellenzéki oldalon, amit nem csupán a tárgyalások során vitt szerepük, hanem maguk a választási eredmények is igazolnak, és a kommunista–posztkommunista MSZMP–MSZP volt a harmadik nagyobb csoport. Napjainkra a főszereplők, [...] mások. Egyrészt az egyre inkább szociáldemokratizálódó MSZP, másrészt pedig a Fidesz, amely ugyan érdekes és sokak számára népszerű politikai erőként jelent meg már a rendszerváltozás idején, de nem volt döntő befolyása az eseményekre, és amelyet napjainkban – a politikai szándékai ellenére sem – tekinthetünk az eredeti plebejuskeresztény-nemzeti konzervatív orientáció egyenes örökösének. A többi fontos résztvevő marginalizálódott és nincs jelentős befolyása a politikai napirendre.”³⁰⁶

2. Mi a tárgyalásos átmenet célja és ahhoz képest mi történik? A cél az átmenet, a demokrácia jogi és alkotmányos kereteinek a megteremtése volt, de hamar kiderült, hogy az eredmény a hatalom és a gazdaság újraelosztásában valósult meg.

³⁰³ Ilonszki, 2003: 111-112.

³⁰⁴ Ilonszki (2003), pp. 111-112. Figyeljék meg azt is, hogy az idézetben belül szerepel a következő: »zéró összegű játék«. Itt most nem a kifejezés, hanem a tyúkclábak az érdekesek. Ha szó szerinti idézetünkön belül van idézőjel, azt le kell cserélni erre a változatra.

³⁰⁵ Abban az esetben, ha a szövegükbe beillesztenek egy szó szerinti idézetet oly módon, hogy nem a mondat elejével kezdik el azt, akkor (...) ezzel kell kezdeni. Ugyanez vonatkozik arra is, ha úgy fejezik be a szó szerinti idézetüket, hogy az még az eredeti szövegben, valójában nem ért véget; oda is kell egy ilyen: (...). Ezzel jelöljük, hogy kihagytunk szövegrészt a szöveg elején és végén (a szövegben belülről más vonatkozik, azt l. –ez a lásd rövidítése, helyette lehet használni a V.ö., vagyis vesd össze rövidítést is.

³⁰⁶ ILONSZKI, 2003. 115. p. MEGJEGYZÉS: nagyjából ez a maximum terjedelem egy szó szerinti idézetnél.

3. Konszenzuálisan egységes elit csak akkor jöhet létre, ha, jelen esetben, a két fő elitcsoport bizonyos kérdésekben valóban egyetért, úgy mint³⁰⁷ az elitek feladatai, és azok végrehajtása.

E tényezők miatt megkérdőjeleződik az elitmegállapodás érvényessége, mivel ahhoz nemcsak az kell, hogy tárgyalások útján egységre jussanak a különböző elitcsoportok átmenetről, hanem ennek tartóssá és rendszer jellegűvé is kell válnia.

11. kérdés: melyik az a 3 lehetőség, ahogy az eliticirkulációs illetve elitfolytonossági folyamatok megtörténhetnek? Miért fogalmaz úgy a szerző, hogy Magyarországon kvázi elitmegállapodás valósult meg? És mihez képest az?

Válasz:

A három lehetőség:

1. elitkonvergencia,
2. a kvázi elitmegállapodás,
3. elitmegállapodás.

„Úgy gondolom, hogy az említett három rendszerváltoztatás - rendszerváltozás elitfolytonossági, illetve eliticirkulációs folyamatai ennek megfelelően mások: a korábbi rendszer jellege, az elitcsoportok közötti problémák tere és azok mélysége, az elitzereplők száma, valamint az új elitkonfiguráció kialakulásának időtartama alapján megkülönböztethető az elitkonvergencia, a kvázi elitmegállapodás és az elitmegállapodás forгатókönyve a német, magyar, illetve a spanyol esetre vonatkoztatva.”

12. kérdés: mi jellemzi az egyes „formációkat”?

Válasz:

1. elitkonvergencia: NSZK

Kiindulópontunk: totaliterrendszer (segíték Hitler), amely igyekezett kiirtani ellenfeleit. A II. világháború után a politika minden szintjén egyrészt megjelenik az igény a nácik eltávolítására³⁰⁸, másrészt a régi-új elitcsoportok között nincs párbeszéd. Hosszabb folyamat eredményeként jön létre az elitkonvergencia, mely eltart 1966-ig, amikor létrejön a nagykoalíció. Ehhez szükség volt a német gazdasági csodán túl (és egyben arra is épült) a különböző politikai irányzatok konszenzusára, illetve kooperációjára (konzervatívok – szociáldemokraták; CDU/CSU és SPD tagjai felismerik a közös érdeket).³⁰⁹

2. elitmegállapodás: spanyolok

³⁰⁷ Lábjegyzetnél lehet az úgy mint kifejezést Ú. m. formában rövidíteni; használható a L. és a V. ö. helyett is. V. ö. 8. lábjegyzettel. Abban az esetben, ha a szövegünkben lesz egy olyan kifejezés, fogalom, szerző, amihez, illetve akihez megjegyzést akarnak fűzni, akkor közvetlenül az adott szó/név után kell a hivatkozást beszúrni.

³⁰⁸ denacifikáció

³⁰⁹ ILONSZKI, 2003. 116. p.

Kiindulópontunk: Franco-diktatúra. Rövid ideig tartó folyamat. Minden területet érint és minden jelentős szereplő részt vesz a megállapodás létrejöttében. Bár a Moncloa-paktum³¹⁰ gazdasági részét nem írják alá, az elit megegyezik a gazdasági problémák megoldásának egy részéről.³¹¹

3. kvázi elitmegállapodás: Magyarország

Kiindulópontunk: véget érni látszik a bipoláris világrend.

*(...) egy szűk szereplői csoport (és ezt nem csupán a politikai szereplők számára és aztán változó jellegére értem, hanem arra is, hogy nem voltak jelen, nem alakultak ki az egyéb szereplők, az autonóm és tevékeny szakszervezetek, értelemszerűen nem lehettek jelen a gazdasági élet új vagy régi-új szereplői stb.) csak részlegesen fedte le a rendszerváltozás problémáit, nagyon sok fontos kérdés nem került napirendre, tehát a lényegét tekintve csak egy kvázi elitmegállapodásról beszélhetünk.*³¹²

13. kérdés: mire hívja fel a figyelmet a magyarországi képviseleti elittel összefüggésben?

Válasz: nagyon sok pártvezetőből lesz egyben országgyűlési képviselő is. A miniszteriális elit is a pártokból és a parlamenti elitből kerül ki. A képviseleti elit egyes csoportjai között jelentős átfedések vannak.³¹³

14. kérdés: mit mond a személyi folytonosságról?

Válasz:

*„(...) a politikai elitbe nálunk nagyon kis százalékban kerültek be a régi politikai elit tagjai.”*³¹⁴

Fontos még, amire szintén kitér a szerző, újra megerősítve a bevezetőben leírtakat: a személyi folytonosság demokratikus viszonyok között kevésbé fontos az elitek funkciójának vizsgálatakor.

15. kérdés: mi jellemzi a rendszerváltás utáni politikai elitet ebből a szempontból?

Válasz: a 4. táblázat adataiból kiderül, hogy a rendszerváltás utáni elit kevésbé tükrözi a magyar társadalmat, mint ahogy azt tette a rendszerváltás előtti. Ez pedig képviseleti deficitet eredményez, ami azért jelentős, mert nemcsak a társadalom és a képviseleti elit távolodik el egymástól, hanem mindez hatással van a döntéshozatalra is.

16. kérdés. milyen folyamat figyelhető meg a strukturális szintet vizsgálva?

Válasz:

„A képviseleti elitek a legtöbb jellemzőjük tekintetében összecsúsznak, amit az 5. táblázat illusztrál. Ez jelzi a rekrutációs szempontok megváltozását és hasonlóná válását az egyes pártokban és az új csoportok relatív bezáródását, de jelen témánk szempontjából azt a következményt is, hogy széles társadalmi csoportok a szimbolikus képviseleti deficitet (mind a távolság, mind a növekvő különbözőség értelmében), és a policydeficitet (az egyre homogénabb csoport policyalternatívái nem világosak) az elitre vonatkozó legitimitációs deficitte is transzformálhatják. Ez az elitre irányuló legitimitációs deficit tovább gerjesztődik és még nyomatékosabbá válik a

³¹⁰ Bozóky Tamás - Gyene István - Kőrösi Viktor Dávid: Konszenzus-modellek Európában. Link: <https://meltanyossag.hu/files/meltany/imce/kp-konszenzus-modellek-080624.pdf> (Utolsó letöltés ideje: 2024. március 24.)

³¹¹ ILONSZKI, 2003. 117. p. MEGJEGYZÉS: ide most nem írhattam be sem azt, hogy U. o. vagy Ibid., mert a 13. lábjegyzet nem ugyanaz a forrás, mint ez, a 14. Ibidelni (sic!) csak akkor lehet, ha két egymás utáni forrásunk ugyanaz.

³¹² Ibid. 117. p. MEGJEGYZÉS: itt viszont Ibidelhetek (sic!), mert megint tők ugyanazt a forrást használom. Bónusz megjegyzés: ne használjanak szlenget évfolyam- és szakdogában, mint ahogy én tettem az előző és ebben a mondatomban is!

³¹³ Ibid. pp. 119-120.

³¹⁴ Ibid. 120. p.

*konfrontatív politikai stílus által. Az elitek közötti konfrontáció gerjesztése politikai-legitimációs értelemben nem tűnik tehát eredményesnek.*³¹⁵

3.3. Összehasonlítás (Kumin Ferenc és Kéri László)

Egy témához kapcsolódóan két különböző megoldást láthattunk. Nézzük meg, milyen eredményre jutunk, ha összehasonlítjuk Kumin Ferenc és Kéri László tanulmányait.

<i>Cím</i>	<i>Kumin Ferenc: Gondolatok média és politikai kommunikáció kölcsönhatásáról</i>	<i>Kéri László: Média, politika, pártok</i>
Hasonlóságok		
Témaválasztás – kutatási terület	Politikatudományok – ezen belül a politikai kommunikáció részterület.	Politikatudományok – ezen belül a politikai kommunikáció részterület.
Figyelem felhívása – témajavaslat	<i>Kumin Ferenc</i> , mivel nem célja ebben a tanulmányában az összes, a térségbe tartozó ország médiarendszerének vizsgálata, leszűkíti azt Magyarország médiafogyasztási szokásainak elemzésére. Ugyanakkor felhívja a figyelmet egy lehetséges kutatási irányra. ³¹⁶	<i>Kéri László</i> a politika mediatizációjának vizsgálatok a politika stílusának és tartalmának kapcsán szintén felhívja a figyelmet egy lehetséges kutatási irányra. Ő ezzel szintén nem kíván tanulmányában foglalkozni, mivel nem ez a célja. ³¹⁷
Végjegyzetek	Bizonyos fogalmak, tényezők megmagyarázására, folyamatok értelmezésére használja, kiegészítve a törzsszöveget – klasszikus alkalmazás. ³¹⁸	Bizonyos fogalmak, tényezők megmagyarázására, folyamatok értelmezésére használja, kiegészítve a törzsszöveget – klasszikus alkalmazás. ³¹⁹
Fogalmak ³²⁰	Perszonalizáció, tabloidizáció.	Perszonalizáció, tabloidizáció.
Empirikus kutatási eredmények használata	<i>Kumin</i> a harmadik alfejezetben részletesen bemutat egy társadalomtudományi kísérletet, mellyel bizonyítja legfőbb hipotézisét: a politikai kommunikációnak lehet pozitív hatása. ³²¹	<i>Kéri László</i> is épít más kutatási tevékenységére, melynek segítségével a média politizációjának egyik részét elemzi. ³²²
Módszertan	Leegyszerűsít: a médiafogyasztói csoportok meghatározásánál.	Leegyszerűsít: az utolsó témakörnél, a politikusi szerepkörök meghatározásakor „csak” az elemzésre szorítkozik. Az elméleti háttért ebben az esetben nem részletezi, mivel a vonatkozó forrásokat ő maga írta

³¹⁵ Ilonszki (2003), pp. 121-122.

³¹⁶ „Feltéve és megengedve tehát, hogy egy-egy régió vagy országon belül megfigyelhető sajátosan egyedi médiastruktúra kölcsönhatásban áll a politikai kommunikációval, Magyarország rendszerváltás utáni médiatörténete is új megvilágításba kerülhet. A vizsgálatot természetesen ki lehetne terjeszteni a kelet-közép-európai régió valamennyi országára is, de jelen írásban az egyszerűbb áttekinthetőség és a biztosabb talajon állás igényével megelégszem a magyar összefüggések vizsgálatával.” KUMIN 2005, 114-115. pp.

³¹⁷ „Érdekes esettanulmány lenne annak vizsgálata, hogyan alakították át a parlamenti pártok legelső soraik összetételét a 2002-es kampány tanulságai nyomán. A részletekre nem kitérve, csupán a lényegre utalva: Medgyessy Péter felváltása Gyurcsány Ferencsel, valamint Kovács László utódlásának Hiller Istvánnal megkísérelt megoldása legalább annyira szimplomatikus, mint Orbán Viktor két és fél évig tartó szerepkeresési küzdelme önmagával, illetőleg saját politikai táborának igényeivel. De ugyanez a küzdelem látható a modern politikai feltételek között hoppon maradó Lezsák-csoport, valamint Dávid Ibolya és hívei között az MDF élet-halál vitáiban is. Az SZDSZ pedig 2005 tavaszán kényszerül rá, hogy elgondolkodjon, egykoron előnyösnek tartott politikai kommunikációs gyakorlatának a személyi és tartalmi tartalékait kimerítve merrefelé keresse a megfelelő megoldást.” KÉRI 2005, 87-88. pp.

³¹⁸ L. mediatizált (3), magyar ügynöklista (5), telekommunikációs eszközök használatának módja (7). KUMIN 2005, 114. p.

³¹⁹ L. médiaháború (2), új kormányzati kommunikáció (5), politika napirend (14). KÉRI, 2005 101. p.

³²⁰ Ez a hasonló elem annyira nem „meglepő”, mivel a fő kutatási részterület is azonos.

³²¹ L. James S. Fishkin kísérlete. KUMIN 2005, 121-122. pp.

³²² L. Terestyéni Tamás kutatócsoportjának munkájára. KÉRI 2005, 93. p.

		meg, melyet a 13-as végjegyzetében le is ír.
<i>Cím</i>	<i>Kumin Ferenc</i> : Gondolatok média és politikai kommunikáció kölcsönhatásáról	<i>Kéri László</i> : Média, politika, pártok
Különbségek		
Témaválasztás – hipotézisek	Politikatudományok - politikai kommunikáció: a politikai kommunikáció fejlődése (globális tényezők); magyarországi médiafogyasztási jellemzők (globális tényezők); a politikai kommunikáció bűnbak szerepének lehetséges meghaladása.	Politikatudományok - politikai kommunikáció: három folyamatot vizsgál: hogyan hat a média a politikára (politika mediatizációja) és hogyan hat a politika a médiára (médiá politizációja). E kettőből kiindulva végül azt elemzi, a rendszerváltás óta eltelt tizenöt évben milyen szerepkörrel válhatott egy politikus sikeressé, ami hatással lehet a 2006-os választások eredményére.
A téma kijelölése	Idézettel nyit, amit minden egyes alfejezeten végigvezet és vizsgálja érvényességét.	Két konkrét esetből építkezik – ezek csak kiindulópontként szolgálnak, de jó példák a média-politika alrendszerek kapcsolatára.
Módszertan	1. Elméletközpontú – bár van benne elemzés, alapvetően a politikai kommunikáció fogalma és értelmezése jelenik meg. 2. Történeti és politikatörténeti jellegű.	1. Elemzésközpontú. 2. Politika- és médiatörténeti jellegű.
Következtetések megfogalmazása	<i>Kumin Ferenc</i> legfőbb állításának bizonyításával zár. Nem ismétli meg hipotéziseit és nem foglalja össze a korábban leírtakat.	<i>Kéri László</i> a tanulmány nyitógondolatával kezdi el újra, de magyarázatként, bizonyítékként teljesen más érveket használ. Munkáját a főbb gondolatok ismétlésével zárja le, egy újabb lehetséges kutatási irányt adva olvasóinak.

Feladat: készítse el a fentihez hasonló módon *Fricz Tamás*: Régi elit az új demokráciában és *Ilonszki Gabriella*: Számít-e az elit folytonossága?

3.4. Összehasonlítás (Fricz Tamás és Ilonszki Gabriella)

Amennyiben a fentebbi szempontokat vesszük alapul, Fricz Tamás és Ilonszki Gabriella esetében a következő megállapításokat tehetjük:

Cím	<i>Fricz Tamás</i> : Régi elit az új demokráciában	<i>Ilonszki Gabriella</i> : Számít-e az elit folytonossága?
Hasonlóságok		
Témaválasztás – kutatási terület	Politikatudományok – elitek vizsgálata részterület.	Politikatudományok – elitek vizsgálata részterület.
A téma kijelölése	Bár rögtön válaszol az általa megfogalmazott kérdésekre, rövid bevezetője végén részletesen leírja, minek az elemzésével kíván foglalkozni: az egyes témákhoz módszertant is kapcsol.	A kérdései vizsgálatához Ilonszki is kapcsol módszertant.
Módszertan	Elemző jellegű és elméletvezérelt.	Elemző jellegű és elméletvezérelt.

Cím		
Különbségek		
Témaválasztás – hipotézisek	A régi elit (Kádár-korszak nómenklatúrája) átmentette-e hatalmát a rendszerváltást követő demokráciába? Mi jellemzi az egykori elitet, annak csoportjait? Tudott-e alternatívát állítani a két jobboldali kormánykoalíciós időszak?	A szerző az elitek változásával és funkciójával kíván foglalkozni, mivel úgy véli az elitkontinuitás, illetve annak hiánya magyarázhatja az elitek diszfunkcionalitását.
A téma kijelölése	Ugyan megfogalmazza a hipotéziseit, de rögtön válaszol is rájuk a témakijelölő részben.	A klasszikus megoldásnál marad.
Módszertan	A szerző az elméletet nemcsak „használja”, hanem szakmai-kritikai megközelítéssel alkalmazva azt tovább is gondol. Nem alkalmaz empiriát. A témához kapcsolódó elméleten túl az elemző résznél politikatörténeti és politikai szociológiai megközelítést használ.	Az elméleti áttekintésben is már megjelennek nemzetközi kutatási eredmények. A magyarországi elit vizsgálatok a szerző empirikus kutatási eredményekre alapozva elemez.
Elméleti háttér	A diktatúrából a demokráciába történő átmenet folyamata. <i>Fricz Tamás</i> a releváns szerzők (és az irodalomjegyzékben vonatkozó műveik) felsorolását követően kiválasztja kiindulópontját, melyet majd „tovább is fejleszt”.	Az elitek vizsgálatának iskolái. Az elitkonvergencia, az elitmegállapodás és a kvázi elitmegállapodás kategóriák jelentik az elemzéshez a kiindulópontokat.
Elmélet – empiria kapcsolata	A választott elméleti háttérnek megfelelően a magyarországi eseményeknél is használja (módosítva) az átmenet – demokratizáció – konszolidáció felosztást. Ezekhez az időszakokhoz kapcsolódóan veszi végig a főbb politikatörténeti eseményeket és az első (majd kisebb mértékben a harmadik) korszaknál végzi el a politikai szociológiai jellegű elemzést.	Mivel osztályozást alkalmaz (amelyeknél politikatörténeti megközelítéssel szintén bemutatja az egyes kategóriáknál a főbb eseményeket) az elmélet és a különböző panelkutatások eredményei összekapcsolódnak az összehasonlításoknál.
Fogalmak	A diktatúra-demokrácia fogalompárost használja.	Rétegzettebb fogalomhasználat: a diktatúra és a demokrácia

		fogalmak mellett használja az autoriter, a totaliter, a poszttotaliter rendszerkategóriákat is.
Végjegyzetek	Nincs.	Használja, de csak korlátozottan, ahogy erre fel is hívja a figyelmet a 4-es végjegyzetében.
Figyelem felhívása – témajavaslat	Nincs.	Következtéseiben – a téma feldolgozásának specialitása miatt – új kutatási irányokat, terveket javasol. ³²³
Tartalmi különbségek	<p>1. <i>Fricz Tamás</i> szerint a régi elit átmentette hatalmát a demokratikus viszonyok közé.³²⁴</p> <p>2. <i>Fricz Tamás</i> szerint a FIDESZ előzetesen felkészült a kormányzásra.³²⁵</p> <p>3. <i>Fricz Tamás</i> szerint a magyar és a többi kelet- és közép-európai országok esetében is valószínű, hogy a rendszerváltás után nem alakult a helyzet szerencsésen, mert hasonló módon mentették át hatalmukat az egykori elitek.³²⁶</p>	<p>1. <i>Ilonszki Gabriella</i> szerint a régi elit nem mentette át hatalmát.³²⁷</p> <p>2. <i>Ilonszki Gabriella</i> szerint a FIDESZ nem volt teljesen felkészülve 1998-ban a kormányzásra.³²⁸</p> <p>3. <i>Ilonszki Gabriella</i> nem von ekkora párhuzamot az egyes kelet- és közép-európai országok közé.³²⁹</p>
Következtetések megfogalmazása	Mivel <i>Fricz Tamás</i> szerint a régi elit átmentette hatalmát, ezért	

³²³ „Véleményem szerint eredményesebb kutatási és politikai irány lehet az, amelyben egyrészt elismerjük, kimondjuk a (kvázi) elitmegállapodás felfelcsúszását, és a konvergencia feltételeit keressük és próbáljuk meghatározni, másrészt pedig az elitjellegű hiányosságait elemző módon feltárjuk, ami nemcsak a rendszer működése szempontjából fontos, de végeredményben a különböző főbiák ellenszereként az elitkonvergencia érdekeit is szolgálja.” ILONSZKI 2003, 123. p.

³²⁴ „A régi, diktatórikus államszocialista rendszer nomenklatúrája masszívan átmentette a hatalmát a demokráciába is, sőt, a politika, a gazdaság és a média világában időnként még erősíteni is tudta hálózatait.” FRICZ 2003, 104-105. pp.

³²⁵ „A Fidesz 1994 óta tudatosan törekedett a kormányzati hatalom megszerzésére, s hamar átlátták azt is, hogy ehhez a politikai erőcentrum létezése mellett egy átfogó, az összes lényeges társadalmi szférára kiterjedő hálózat kiépítésére van szükség. 1994–1998 között ennek létrehozásában igen jelentős eredményeket értek el, így amikor 1998-ban átvették a hatalmat és megalakult az Orbán-kormány, nem nulláról indultak.” FRICZ 2003, 103. p.

³²⁶ „Amennyiben a demokrácia cél is és eszköz is, akkor ez leginkább az esélyegyenlőség hitének és normatív erejének céljában és eszközében ragadható meg. Nos, ebből a szempontból Magyarországon – s valószínűleg a kelet- és közép-európai országok egy jelentős részében is – a rendszerváltás után nem alakult túl szerencsésen a helyzet.” FRICZ 2003, 104. p.

³²⁷ „Például egy jelentős nemzetközi panelkutatás eredményeiből kitűnt, hogy a volt nomenklatúraelit karrierútját vizsgálva Magyarországon volt a legalacsonyabb a nomenklatúrából a politikába érkezők aránya a vizsgált országok közül. Miközben a volt nomenklatúra kb. fele az üzleti világba került és menedzser vagy hasonló beosztású gazdasági vezető lett, és csupán töredékük, 5,2%-uk talált utat magának a politika világába (Wasilewski, 1998:156)” ILONSZKI 2003, 114. p. és 120. p.

³²⁸ „Talán az 1998–2002-es kormányzati ciklus lóg ki a sorból, amikor az új kormánypártot meglepetés-ként érte saját győzelme, és egy nagy – de nagyrészt új és tapasztalatlan – frakcióval a háttérben nem tudott elegendő szak- értelmet rekrutálni saját soraiból a kormányzati posztokra.” ILONSZKI 2003, 120. p.

³²⁹ „A poszttotalitárius puha diktatúrában a hatalom, illetve az ellenzék oldalán álló véleményformálók gyakran szimbiózisban éltek és dolgoztak. Az akkori politikai elit strukturális homogenitása és politikai osztály jellegű jellemzőin kívül pragmatikus jellemzőit és jelentős szakértelmét (Tőkés, 1996) is meg kell említeni a sajátosságai között, különösen, ha a többi közép-kelet-európai rendszerrel hasonlítjuk össze. Magyarországon kisebb volt a súlya politikai-ideológiai, mint az adminisztratív- pragmatikus orientációnak. Przeworski érvelése (1991) a kommunista elit ideológiai és szervezeti hanyatlásáról világosan tetten érhető volt a magyar esetben.” ILONSZKI 2003, 112. p.

1. számú melléklet

Szerkesztési és hivatkozási útmutató: FOVM Acta Jur. et Pol folyóirataiba

Terjedelem: maximum 1-2 szerzői ív

A magyar nyelvű tanulmányokhoz kérünk mellékelni egy 15-30 soros összefoglalót angol vagy német nyelven, míg az idegennyelvű tanulmányokhoz magyar nyelven.

1. Formázás és tagolás

Formátum: Word (doc vagy docx), más szövegszerkesztő vagy különleges karakterek használata esetén, kivételesen rtf.

Szöveg:

betűtípus: Times New Roman; betűméret: 10-es (lábjegyzet 8-as betűméret)

sorköz: szimpla (1 pontos).

1.1. A tanulmány címének formázása:

A SZERZŐ NEVE (balra igazítva, nagybetűvel)

(beosztás vagy cím, az intézmény neve)

A tanulmány címe

(középre igazítva, félkövér betűvel)

1.2. A szöveg tagolása:

A bekezdések elválasztása: ENTER üres sor (ne használjon behúzást, tabulátort!)

Az alcímek számozása az első szinten római számokkal, míg a többi szinten arab számokkal történik, a tagolás *legfeljebb három szintű lehet*. Az alcímek balra igazítandóak, az automatikus számozás használata kerülendő. Például:

II. A jogszabályban szereplő specifikus kártérítési klauzula

...

1. A rendelkezés tartalma - párhuzamok

...

2. A rendelkezés értelmezése: a bírósági gyakorlat

...

2.1. Az alsóbb bíróságok gyakorlata

...

2.2. A Kúria gyakorlata

...

1.3. A szöveg formázása:

Kérjük, hogy:

- a szövegen semmilyen formázást ne végezzen az alábbiak kivételével (különösen kerülendő a behúzások vagy az automatikus formázás használata pl. felsorolásoknál);

- kiemelés: kizárólag *dőlt betűvel* (a félkövér és aláhúzással történő kijelölést mellőzze);

- lábjegyzetek: a hivatkozásoknál szükséges formázás végezhető;

- a főszövegben a személyneveket *dőlt betűvel* írja;

- a tanulmány nyelvéhez képest idegennyelvű szó, kifejezés vagy szövegrész választás szerint *dőlt betűvel* írható.

2

2. A szakirodalom hivatkozása

2.1. Általános hivatkozási szabályok

- A szerzői/szerkesztői nevek formátuma hivatkozásokban: KISKAPITÁLIS, az első hivatkozás-nál a vezetéknev és keresztnév kiírandó, ebben a sorrendben, külföldi szerzőnél is, de ez utóbbi esetben a keresztnévet vesszővel választjuk el (pl. HIGGINS, ROSALYN).

- A szerzői neveknél a „dr.” előtag mellőzendő.

- A szerkesztő/k neve után a (szerk.) jelölés használandó.

- Több szerző/szerkesztő esetében nagyköötőjellel (–) kapcsoljuk össze a neveket.

- Háromnál több szerző/szerkesztő közül csak az ábécérend szerinti elsőt tüntetjük fel, a több-bire „*et al.*”-al utalunk.

- Az oldal rövidítésére a latin „p”-t használjuk. Több oldal esetén „pp”-t.

2.2. Egy- vagy többszerzős kötetek első hivatkozása

Az adatok állandó sorrendje:

SZERZŐ(K)/SZERKESZTŐ(K) neve és kettős pont / *kötet cím* (dőlt betűs) és pont / kiadó és pont / kiadás helye és vessző/ kiadás évszáma és pont / oldalszám (vagy oldalszámok kötőjellel), pont/ és p. (több oldal esetén pp.) jelölés.

BODNÁR LÁSZLÓ: *A nemzetközi szerződések és az állam*. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Buda-pest, 1987. 25. p.
2.3. Szerkesztett kötetek első hivatkozása

Szerkesztett kötetekben megjelent írások esetén a szerkesztők neve előtt az „In” szócskát használjuk kettős ponttal. A szerkesztett kötet szerzőjénél és címénél nem használjuk a (dőlt, kiskapitális) kiemeléseket.

BODNÁR LÁSZLÓ: *A nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonya az új alkotmányban*. In: Bragyova András (szerk.): *Nemzetközi jog az új alkotmányban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézete. Budapest, 1997. 35. p.

Többszerzős tankönyveknél, valamint kommentároknál a hivatkozott rész szerzőjét (szerzőit) és a hivatkozott rész címét (alcímét) is tüntesse fel, s a továbbiakban a szerkesztett kötet hi-vatkozási szabályai irányadók. Például:

MARÁZ VILMOSNÉ: *Hamis vád*. In: Nagy Ferenc (szerk): *A magyar büntetőjog különös része*. HVG-ORAC. Budapest, 2009. 367. p.

2.4. Folyóiratcikkek első hivatkozása

--Az adatok állandó sorrendje:

szerző(k)/szerkesztő(k) neve és kettős pont / a tanulmány, cikk címe (dőlt betűs) és pont/ a folyóirat neve / évszám/lapszám / oldalszám.

BODNÁR LÁSZLÓ: *Constitution, International Treaties, and Contracts*. Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae 2002/3-4. 279. p. 3

--Ha folyamatos oldalszámozású folyóiratról van szó, akkor hivatkozhatjuk az évszámot és a kötetszámot is, ez esetben a kötetszámot zárójelben tesszük az évszám elé.

BODNÁR LÁSZLÓ: *Constitution, International Treaties, and Contracts*. Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae (43)2002. 279. p.

--A folyóiratcikkek hivatkozásánál használható a folyóirat által elfogadott speciális jelölés is.

BODNÁR LÁSZLÓ: *The Relationship of International law and Domestic Law in Our Constitution – de lege ferenda*. Acta Jur. et Pol. Szeged, Tomus XLIX. (1996) Fasc. 8.

2.5. Ismételt hivatkozások

Az adatok állandó sorrendje: a szerző(k) vezetékneve / a kiadás éve és vessző / oldalszám

BODNÁR 1993, 279. p.

Ha egy szerző ugyanazon évben megjelent több munkáját hivatkozunk, akkor első hivatkozás végére tegyünk egy kisbetűvel jelzett megkülönböztetést (pl. 1978a), majd az ismételt hivatkozások esetében a szerző neve után ezt írjuk ki.

3. Joganyagok hivatkozása

A joganyagok hivatkozásánál a forrás oldalszámát ne jelöljük p. betűvel, (csak a szakirodalmi hivatkozásoknál használják).

A nemzetközi vagy külföldi joganyagok jelölésénél az angol vagy német nyelven írt tanulmányokban használható az angol vagy német szakirodalomban, ekvivalens hivatkozási mód is.

3.1. Magyar jogszabályok vagy közjogi szervezetszabályozó eszközök hivatkozása:

az általánosan elfogadott formában

3.2. Magyar alkotmánybírósági határozatok hivatkozása

Az Alkotmánybíróság határozatait lehetőség szerint az ABH-kötetektől, a frissebb határozatoknál az AB Közlönyből (ABK) hivatkozunk, a következő formában (feltüntetve az adott határozat első oldalának, valamint a hivatkozás oldalánakszámát is).

54/2004. (XII. 13.) AB hat., ABH 2004, 690, 762.

3/2014. (I. 21.) AB hat., ABK 2014/2. 49, 55.

A hivatkozás oldalszáma helyettesíthető vagy kiegészíthető a határozat meghatározott pontjára vagy részének számával: 3/2014. (I. 21.) AB hat. ABK 2014/2. 49, [36].

3.3. Magyar bírósági határozatok hivatkozása

A magyar bírósági határozatok jelölésének formái:

BH 1992. 565.

EBH 2007. 1789.

más döntvénytárak esetében a szokásos rövidítések szerint, pl. KGD 2007. 225.

-anonimizált határozatok hivatkozása:

Székesfehérvári Törvényszék 25.P.21.867/2011/15. sz. (forrás: www.birosag.hu) 4

- egyéb határozatok, vélemények hivatkozása a bevett formában:

5/1999. BJE

BKv 56. – szövegben, ha toldalékolni szükséges: 56. BK véleményét (stb.)

1/2011 (VI. 15.) PK vélemény

3.4. Nemzetközi szerződések hivatkozása:

a nemzetközi szerződések első hivatkozásánál kérjük forrásként minden esetben megjelölni:

- (1) elsődlegesen a magyar kihirdetésről szóló jogszabályt (vagy korábban a közzétételi köz-lemény számát),
- (2) ennek híján a UNTS (United Nations Treaty Series) számot és forrást,
- (3) vagy a jogszöveg bármilyen egyéb forrását.

3.5. Nemzetközi szervezetek határozatainak hivatkozása:

az általánosan elfogadott vagy a szakirodalomban szokásos formában

3.6. A Nemzetközi Bíróság és az Állandó Nemzetközi Bíróság határozatainak hivatkozása

(az ítélet hivatkozott pontjával vagy bekezdésével szükség szerint kiegészítve)

The Corfu Channel Case (United Kingdom v. Albania), Merits, I.C.J. Reports 1949, 24.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, 257.

Case concerning The Factory at Chorzow, Jurisdiction, PCIJ (1928) Series. A. No. 8. 31.

3.7. Az Európai Unió Bírósága által hozott határozatok hivatkozása

(az ítélet hivatkozott pontjával vagy bekezdésével szükség szerint kiegészítve)

C-61/94 Bizottság v Németország [1996] EBHT I-0398.

T-115/94 Opel Austria GmbH v Tanács [1997] EBHT II-0039.

3.8. Az Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott határozatok hivatkozása

(az ítélet hivatkozott pontjával vagy bekezdésével szükség szerint kiegészítve)

Ireland v. the United Kingdom (Application no. 5310/71) Judgment of 18 January 1978, ECtHR Ser A. No. 25.

Al-Adsani v. the United Kingdom, (Application no. 35763/97) ECtHR, Judgment of 21 November 2001, Reports of Judgments and Decisions 2001-XI.

3.9. Egyéb külföldi vagy nemzetközi bírósági határozatok hivatkozása

az adott bíróság által, vagy a szakmai munkákban elfogadott és használt forma szerint (a leg-több bíróság honlapján fellelhetőek idézési minták)

4. Rövidítések

- A használt rövidítéseket első használatkor a tanulmányban (főszöveg vagy lábjegyzet) kér-jük feloldani, kivéve az általánosan ismert rövidítéseket (pl. ENSZ) vagy a joganyagok hivat-kozásainál használt bevett rövidítéseket (pl. EBHT, Pp., Bfv.).

- A 'például' szó rövidítése 'pl.' (kerülje a pld. használatát).

- A 'lásd' szó helyes rövidítése 'l.' (kerülje az ld. és lsd. használatát). 5

- Az angol vagy német nyelven írt tanulmányokban, csak az angol vagy német szakirodalom-ban általánosan használt rövidítéseket használja (pl. e.g., i.e.).

5. Néhány nyelvhelyességi, helyesírási észrevétel:

Az itt kiemelt helyesírási, nyelvhelyességi hibákkal a korábbi szerkesztési munkák során nagy számban találkozunk, ezért említjük meg őket külön. Köszönjük szerzőinknek, ha figyelem-mel vannak az alábbiakra, mert ezzel nagyban segítik a szerkesztők munkáját.

- Kerüljük a dupla zárójelek használatát. Pl. szövegtörzsben joganyagot hivatkozva: (ahogy a Ptk. 339. § (1) bekezdése is kimondja); ehelyett: [ahogy a Ptk. 339. § (1) bekezdése is ki-mondja].

- 'És' és 'vagy' kötőszavak elé nem teszünk vesszőt akkor, ha azonos mondatrészeket kötnek össze (pl. tárgy, jelző stb. felsorolása), illetve ha a két tagmondat alanya megegyezik (pl.: „Az Alkotmánybíróság a vizsgált jogszabályt alkotmányellenesnek találta és ezért a határozat ki-hirdetésének napjával megsemmisítette.”).

- 'Mint' kötőszó elé nem teszünk vesszőt akkor, ha -ként értelemben (azaz nem összehasonlí-tásra) használjuk. Különösen gyakran előfordul és feltűnő hiba ez a jogtudományi cikkek címében, és a jogi fogalmazás sajátosságai miatt a -ként jelentésű használat gyakran előfordul a szövegtörzsben is.

- Az évszámok után nem teszünk pontot akkor, ha az évszám után névutó következik, vagy a hónapot, évszakot birtokos esetben tesszük. Így: 2001 után; 2001 márciusa; 2001 telén.

- 'Mely' vagy 'melyek' kérdőszót ne használjuk amely, azaz vonatkozó névmási értelemben. Az alárendelt mondatokat összekötő vonatkozó névmás helyesen: amely/amelyek. A szerzők gyakran stilisztikai eszközként használják a mely szót, kérjük azonban annak figyelembe vé-telét, hogy ez nem stilisztikai, hanem nyelvhelyességi kérdés.

- Alárendelt mondat esetén a mondatvégi írásjelet mindig a főmondat, és sosem a mellékmon-dat határozza meg. Így ha a mellékmondatban kérdést fogalmazunk meg, a mondatot akkor is ponttal kell zárni. Pl.: „A bíróság megkérdezte a tanút, hogy honnan ismeri a peres feleket.”

6. Irodalomjegyzék

A FORVM-kötetekben nem tüntetünk fel külön irodalomjegyzéket a tanulmány végén, azokra lábjegyzetben hivatkozunk a megfelelő helyen.

7. Resüme

A magyar nyelvű tanulmányokhoz kérünk mellékelni egy 15-30 soros összefoglalót angol vagy német nyelven, míg az idegennyelvű tanulmányokhoz magyar nyelven.

4. Irodalomjegyzék

1. ANTALÓCZY TÍMEA – KÁLMÁN ZSUZSA: *Médiaműfajok 1979-1996*. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 199-258. pp. ISBN: 963-05-8293-7
2. BAJOMI-LÁZÁR PÉTER: *A magyarországi médiaháború*. Új Mandátum Kiadó. Budapest, 2001. p. 208. ISBN: 963-9336-1-65
3. BAJOMI-LÁZÁR PÉTER: *Médiapolitika*. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 19-51. pp. ISBN: 963-05-8293-7
4. BAJOMI-LÁZÁR PÉTER (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 368. p. ISBN: 963-05-8293-7
5. BAYER JUDIT: *Sajtó- és médiajog*. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 159-198. pp. ISBN: 963-05-8293-7
6. BÍRÓ-NAGY ANDRÁS (szerk.) (2020): *Hungarian Politics in 2019*. Friedrich-Ebert-Stiftung and Policy Solutions. Budapest, 2019. Letölthető a Policy Solutions hivatalos oldaláról: https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/304/hungarian_politics_in_2019_web.pdf (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)
7. VERNON BOGDANOR (szerk.): *Politikatudományi enciklopédia*. Osiris Kiadó. Budapest, 2001. 765. p. ISBN: 963-389-035-7
8. CSEFKÓ FERENC – HORVÁTH CSABA (szerk.): *A demokrácia deficitje avagy a deficités hatalomgyakorlás*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület. Pécs, 2008. 462. p. ISBN: 978-963-642-251-6
9. ELEK ISTVÁN: *Felülvizsgálat és kiigazítás. A rendszerváltás korának kormányai és a médiapolitika (2.)* Első megjelenés: Magyar Nemzet. 1998. december 19. 14. p.
10. FRICZ TAMÁS: *Régi elit az új demokráciában*. Politikatudományi Szemle. 2003/4. 87-108. pp.
11. GOODIN, ROBERT E. – KLINGEMANN, HANS-DIETER (szerk.): *A politikatudomány új kézikönyve*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003. p. 808. ISBN: 978-963-3895-2-21
12. GULYÁS ÁGNES: *Bulvárlapok a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Médiakutató. 2000/1. Letölthető: Médiakutató hivatalos oldala: https://mediakutato.hu/cikk/2000_01_02_bulvarlapok_a_rendszervaltas_utani_magyarorszagon (Utolsó elérés ideje: 2024. július 2.)
13. HASKÓ KATALIN: *A francia politikatudományról*. Politikatudományi Szemle. 2005/1. 177-192. pp.
14. HERCZEG MÁRK: *Torgyán József 80 éves lett*. (2012. november 16.) Letölthető index.hu hivatalos oldala: <https://index.hu/belfold/2012/11/16/torgyan80/> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 4.)
15. HORVÁTH ATTILA: *A magyar média a rendszerváltástól 1998-ig*. In: Paál Vince: *A magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989-2010*. Complex Kiadó. Budapest, 2013. 17-121. pp. ISBN: 978-963-295-329-8
16. HORVÁTH JENŐ (szerk.): *Világpolitikai lexikon (1945-2005)*. Osiris Kiadó. Budapest, 2005. 672. p. ISBN: 963-389-783-1
17. HUSZÁR TIBOR: *Az elittől a nómenklatúráig*. Corvina Kiadó. Budapest, 2007. p. 150. ISBN: 978-963-13-5623-6
18. ILONSZKI GABRIELLA: *Számít-e az elit folytonossága?* Politikatudományi Szemle. 2003/4. 109-124. pp.
19. SHANTO IYENGAR – ADAM F. SIMON: *Az öbölválságról szóló hírek és a közvélemény*. In: Angelusz Róbert - Tardos Róbert - Terestyéni Tamás (szerk.): *Média, nyilvánosság, közvélemény*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2007. ISBN: 978 – 963 – 9610 – 9 – 34
Elektronikusan letölthető: *Digitális Tankönyvtár - régi tankönyvtár - 3. mappa*: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050_Angelusz_es_masok_szerk_Media-nyilvanosság-kozvelemenyn/adatok.html (szerkesztés, kiadói munkák, digitalizálás: Gondolat Kiadó – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2011) (Utolsó elérés ideje: 2024. július 4.)
20. JUHÁSZ GÁBOR: *Az országos minőségi napilapok piaca, 1990–2002*. Médiakutató, 2003/1. Letölthető: Médiakutató hivatalos oldala: https://mediakutato.hu/cikk/2003_01_tavasz/05_orzagos_minosegi (Utolsó elérés ideje: 2024. július 9.)

21. JUHÁSZ KRISZTINA (szerk.): *Az első 25 év. A szegedi Politológiai Tanszék jubileumi tanulmánykötete.* Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára. (Sorozatszerkesztő: Balogh Elemér) Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2018. 344. p. ISBN: 978-615-5411-74-8
22. KANT, IMMANUEL: *A tiszta és kritikája.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1981. p. 732. ISBN 963-05-2847-9
23. KÉRI LÁSZLÓ: *Média, politika, pártok.* Politikatudományi Szemle. 2005/1. 81-103. pp.
24. KISH, LESLIE: *Rensis Likert: Social Scientist and Entrepreneur.* Choices 1990/4. 36-38. pp. Letölthető AgEcon Search: Research in Agricultural and Applied Economics collects hivatalos oldaláról: <https://ageconsearch.umn.edu/record/131305> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 6.)
25. KMETTY ZOLTÁN: Kutatásmódszertan és prezentációkészítés. 4. rész: Kérdőív-készítés elméletben és gyakorlatban. TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0091 „INFORMÁCIÓ - TUDÁS – ÉRVÉNYESÜLÉS
26. KORNAI JÁNOS: *Küigazítás recesszió nélkül. Esettanulmány a magyar stabilizációról.* Közgazdasági Szemle 1996/7-8. 585-613. pp. Elektronikusan is elérhető a Közgazdasági Szemle oldaláról: <http://www.kszemle.hu/tartalom/cikk.php?id=105> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 9.)
27. IFJ. KORSÓS ANTAL: *Aki a semmiből kormányzó pártot csinált: Torgyán József. Politikus jogászok VIII.* Letölthető: Mozgó Világ hivatalos oldala (2004/5): <https://epa.oszk.hu/01300/01326/00051/13korsos.htm> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 4.)
28. KREZC TIBOR – SIPOSS ZOLTÁN: *A megtakarító.* Figyelő 40/38. 21. p.
29. KUMIN FERENC: *Gondolatok média és politikai kommunikáció kölcsönhatásáról.* Politikatudományi Szemle. 1992/2. 105-124. pp.
30. MAJOROS PÁL: *A kutatásmódszertan alapjai.* Perfekt Kiadó. Budapest, 2004. ISBN: 963-394-584-4 p. 250.
31. MAZZOLENI, GIANPIETRO: *Politikai kommunikáció.* Osiris Kiadó. Budapest, 2002. p. 252. ISBN: 963-389-277-9
32. MÁTHÉ ÁRON (szerk.): *Az nem lehet ugyanis, hogy súlyos büntett ne legyen büntethető - Jogi fejezetek a magyarországi igazságtétel és kárpótlás történetéből.* Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Budapest, 2017. 436. p. ISBN: 978-615-5656-01-9
33. MONORI ÁRON: *Médiaháborúk.* In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 259-290. pp. ISBN: 963-05-8293-7
34. MTMT - Bibliográfiai Szakbizottság: *Típus, besorolás, jelleg.* A Magyar Tudományos Művek Tárában alkalmazott dokumentumtípus-besorolások. (2018. szeptember 18.) Letölthető: a Magyar Tudományos Művek Tára hivatalos oldaláról: https://www.mtmt.hu/system/files/tipus_jelleg_besorolas_20180918_4.3.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 7.)
35. NORRIS, PIPPA: *Angyali kör? A politikai kommunikáció hatása a poszt-indusztriális demokráciákra.* Médiakutató. 2001/3. Letölthető a Médiakutató online felületéről: https://mediakutato.hu/cikk/2001_03_osz/01_angyali_kor (Utolsó elérés ideje: 2024. július 1.)
36. OFFE, CLAUDIUS: *A liberális demokrácia válsága és megújítása: Intézményesíthető-e a deliberáció?* Fordulat. 2011/3. 152-182. pp.
37. PACZOLAY PÉTER: *Prezidenciális vagy parlamentáris demokrácia – választhat-e Közép-Európa?* Politikatudományi Szemle. 1992/2. 167-176. pp.
38. RÉVÉSZ BÉLA: *A „Duna-gate” ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében.* Acta Juridica et Politica Szeged, Tomus LXVIII. (2006) Fasc. 19.
39. ROMSICS IGNÁC: *A 20. századi Magyarország.* In: Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország története.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007. 773-958. pp. ISBN: 978-963-05-8543-9
40. SÁNDOR PÉTER – VASS LÁSZLÓ: *Magyarország politikai évkönyve 2008-ról.* Demokrácia Kutatások Központja Közhasznú Alapítvány. Budapest, 2009. 792. p. ISSN: 0864-775
41. SEREG ANDRÁS: *A Tocsik-per – Egy híres ügy a magyar jogtörténetből.* Jogi Fórum (2016. január 8.) Letölthető: <https://www.jogiforum.hu/hirek/35104> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 9.)
42. SIPOS BALÁZS: *Média és demokrácia Magyarországon. A politikai média jelenkor-története - 20 év után.* Napvilág Kiadó. Budapest, 2010. p. 229. ISBN: 978-963-9697-69-0
43. SIPOS BALÁZS – TAKÁCS RÓBERT: *Újságírói normák.* In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 53-88. pp. ISBN: 963-05-8293-7
44. SZAKÁCS ILDIKÓ RÉKA: *Tökéletes világ! A 2014-es választási kampány alternatív valósága.* In: Merkovity Norbert (szerk.): *Politikai kommunikáció-kutatások a közösségi média korában.* Primaware Kiadó, Szeged, 2014. 53-71. pp.

45. SZÉKELY LEVENTE: *A médiafogyasztás (át)alakulása az ezredfordulótól napjainkig*. In: Tófalvy Tamás – Kacsuk Zoltán – Vályi Gábor (Szerk.) *Zenei hálózatok. Zene, Műfajok és közösségek az online hálózatok és az átalakuló zeneipar korában*. L' Harmattan Kiadó. Budapest, 2001. 354-367. pp. ISBN 978-963-236-392-9
46. SZTÁRAYNÉ KÉZDY ÉVA: *Kutatásmódszertan és prezentációkészítés. 6. rész: Az interjúkészítés módszertana*. TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0091 „INFORMÁCIÓ - TUDÁS – ÉRVÉNYESÜLÉS
47. SZÚCS ANITA: *Locke relevanciája napjaink nemzetközi rendszerének értelmezésében – A liberális világállam megvalósulásának lehetősége*. Politikatudományi Szemle. 2013/2. 93-114. pp.
48. TAKÁCS RÓBERT: *Politikai újságírás a Kádár-korban. Hatalom és újságírás viszonya, 1956 - 1988*. Napvilág Kiadó. Budapest, 2011. p. 376. ISBN: 978-963-338-046-8
49. TORGYÁN JÓZSEF felszólalása - Országgyűlési Napló – Ülésnapok 1994-98 (sic!), 1995. március 13., 63. ülésnap, 16. felszólalás. Letölthető: az Országgyűlés hivatalos oldala: <https://www.parlament.hu/naplo35/063/0630016.htm> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 4.)
50. TÖRÖK GÁBOR: *A politikai napirend*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. p. 212. ISBN: 963-05-8283-X
51. URBÁN ÁGNES: *Rádió és televízió*. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2005. 89-111. pp. ISBN: 963-05-8293-7
52. VÁNYI ÉVA: *Elitcsere és kései elitreprodukció. Kormányzati szereplők, 1990-2010*. Politikatudományi Szemle, 2013/1. 7-26. pp.
53. ZÖLDI LÁSZLÓ: *Két vas a tűzben*. Médiakutató, 2002/2. Letölthető: Médiakutató hivatalos oldala: https://mediakutato.hu/cikk/2002_02_nyar/03_ket_vas (Utolsó elérés ideje: 2024. július 7.)
54. 169/2000. (IX. 29.) Kormányrendelet az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak felsorolásáról (hatályon kívül). Letölthető: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/03mell2_tudagak_kormrend.pdf (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 5.)
55. 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról és az 1989. évi XIII. törvény a gazdálkodó szervezetek és a gazdasági társaságok átalakulásáról (mindkettő hatályon kívül).
56. 1994. évi XXIII. törvény egyes fontos tisztségeket betöltő személyek ellenőrzéséről. Wolters Kluwer: *Törvények és OGY határozatok*. Letölthető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99400023.TV> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 6.)
57. A Magyar Közlöny hivatalos oldala: www.magyarhivatalosoldala.hu (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)
58. Az EUR-Lex hivatalos oldala: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)
59. Az Európai Unió Hivatalos Lapja hivatalos oldala letölthető (szintén az EUR-Lex oldaláról): <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)
60. BVerfGE 73, 118 - 4. Rundfunkentscheidung. (Magyar szakirodalomban a Német Alkotmánybíróság harmadik televíziós határozata) Letölthető: International Constitutional Law (ICL) Projekt. <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv073118.html#Opinion> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 7.)
61. Deliberative Polling® Timeline. Stanford University Center for Deliberative Democracy. Letölthető: <https://cdd.stanford.edu/deliberative-polling-timeline/> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 3.)
62. Eurostat hivatalos oldala letölthető: <https://ec.europa.eu/eurostat/home?> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)
63. Hallgatói jogtár. Letölthető: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar hivatalos oldala: <http://www.juris.u-szeged.hu/hallgatoknak-141118/hallgatoi-jogtar/hallgatoi-jogtar> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)
64. Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye - Wolters Kluwer. <https://net.jogtar.hu/> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)
65. *Képeken az első Tour de France*. Múltkor, történelmi magazin. (2015. július 1.) Letölthető: <https://multkor.hu/kepeken-az-első-tour-de-france-20150701?pldx=1> (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 7.)
66. *Központi Statisztikai Hivatal* hivatalos oldala letölthető: <http://www.ksh.hu/> (Letöltés ideje: 2024. szeptember 12.)
67. Kudlik Juliával indul országértékelő turnéra Orbán. Index (2005. február 3.) Letölthető [index.hu](http://index.hu/belfold/ov020305/) hivatalos oldala: <https://index.hu/belfold/ov020305/> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 2.)
68. Magyar Tudományos Akadémia hírei (Intézményi hírek, 2016. szeptember 12.) : Ki hová tartozik? Elkészült az új tudományági besorolás. Letölthető a Magyar Tudományos Akadémia hivatalos elektronikus oldaláról: https://mta.hu/mta_hirei/ki-hova-tartozik-elkeszult-az-uj-tudomanyagi-besorolas-106818 (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 5.)

69. *Megújult Barátok közt és nyertes hétvége az RTL Klubon.* (2020. június 25.) Letölthető: Az RTL Magyarország hivatalos oldala. Vállalati hírek. <https://rtl.hu/vallalatihirek/megujult-baratok-kozt-es-nyertes-hetvege-az-rtl-klubon> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 2.)
 70. National Issues Convention Questionnaire. Stanford University Center for Deliberative Democracy. Letölthető: <https://cdd.stanford.edu/1996/national-issues-convention-questionnaire/> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 3.)
 71. szerző nélkül: *A megtakarító II.* Figyelő 40/39. 6. p.
 72. szerző nélkül: *A megtakarító III.* Figyelő 40/40. 6. p.
 73. Tour de France hivatalos elektronikus oldala: <https://www.letour.fr/en/> (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 7.)
 74. What is Deliberative Polling®? Stanford University Center for Deliberative Democracy. Letölthető: <https://cdd.stanford.edu/what-is-deliberative-polling/> (Utolsó elérés ideje: 2024. július 3.)
-
1. Akadémiai Kiadó. Magunkról. Letölthető: <https://akademiai.hu/info/magunkrol> (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 7.)
 2. Napvilág Kiadó. Rólunk: <https://napvilagkiado.eu/rolunk/>
 3. Osiris Kiadó. Kiadónkról. Letölthető: <http://www.osiriskiado.hu/hu/kiadonkrol.html> (Utolsó elérés ideje: 2024. augusztus 7.)
 4. Politikatudományi Szemle online változata, általánosságban: a nyitóoldal (<http://poltudszemle.hu/>) a szerkesztőség (<http://poltudszemle.hu/?szerkeszt%C5%91seg.15>) a szerkesztőbizottság (<http://poltudszemle.hu/?szerkeszt%C5%91bizottsag.16>) és az impresszum (<http://poltudszemle.hu/?impresszum.18>) (valamennyi itt hivatkozott online oldal utolsó elérési ideje: 2024. augusztus 7.).
 - 5.